

Ken kantaa Kalevalaa

Henkisyys Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa

Mila Santala

Pro gradu -tutkielma

Arkistoalan ja asiakirjahallinnan maisteriohjelma, folkloristiikka

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

2022

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

SANTALA, MILA: ”Ken Kantaa Kalevalaa”. Henkisyys Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa.

Pro gradu -tutkielma, 119s.

Folkloristiikka

Marraskuu 2022

Pro gradu -tutkielmassani olen tarkastellut Elsa Heporaudan (1883-1960) henkisyyttä hänen kirjeenvaihdossaan. Tutkin, miten etenkin henkisyyden esoteeriset piirteet näkyvät kirjeenvaihdossa. Ymmärrän henkisyyden jatkuvana prosessina, joka muokkaa yksilön identiteettiä, mutta myös muokkautuu ajan saatossa. Henkinen identiteetti kehittyy kirjeenvaihdon perusteella elämäkokemusten ja yksilön tietoisien kehittämisen tuloksena.

Tutkin kirjeenvaihtoa osana folkloristiikan ja arkistotieteen kenttää, käyttäen apunani sisällönanalyysejä. Molemmilla kentillä arkistoaineiston käyttö tutkimusaineistona on ajankohtaista. Aineistoni sijaitsee Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa. Arkistoteoria auttaa ymmärtämään yksityisten asiakirjojen luonnetta ja arvoa. Folkloristiikka tarjoaa teoreettista näkökulmaa tutkimukselleni etenkin alalle ominaisten käsitteiden kautta. Tärkeitä folkloristisia käsitteitä tutkimuksessani ovat *kumma*, *yliluonnollinen* ja *henkisyys*. Arkistotieteellisesti tärkeitä käsitteitä ovat *yksityisarkisto*, *henkilöarkisto* ja *arkistonmuodostaja*. Ammennan myös uskontotieteen ja kulttuurihistorian kentiltä, etenkin *länsimaisen esoterian* tutkimuksessa. Tutkin, millaisia esoteerisia piirteitä Heporaudan ja hänen kirjeenvaihtokumppaniensa välisessä kirjeenvaihdossa esiintyy, ja mitä henkisyys heille merkitsee. Kirjeenvaihdon näen moniäänisenä ja vuorovaikutuksellisenä.

Elsa Heporaudan kirjeenvaihto heijastaa sitä kulttuuria ja ajankuvaa, jonka piirissä Heporauta eli. Kirjailija, hyväntekijä, kulttuurivaikuttaja ja henkiparantaja Elsa Heporauta on jäänyt historiaan merkittävänä naisena, joka perusti Kalevalaisten Naisten Liiton ja Kalevala Korun, jotka ovat nykyaikanakin tunnettuja ja menestyneitä toimijoita. Heporaudan henkisyys on kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle. Tuon esiin, millaisista osista henkisyys rakentui ja millaisissa tilanteissa henkisyyden merkitys osana elämää korostui. Nimitän Elsa Heporautaa *totuudenetsijäksi* sillä hän liikkui erilaisilla henkisillä kentillä, mutta ei koskaan sitoutunut osaksi mitään järjestelmää.

Osoitan, kuinka erilaiset elämän suuret muutokset kuten sota, kuolema tai terveyshuolet kietoutuivat osaksi henkistä identiteettiä. Tieteen uhat ja mahdollisuudet tuovat esiin toiveita, joita esoteriaan ladataan. Kirjeenvaihdossa esiin tuleva kokemukseronta osoittaa, kuinka yksilöt pyrkivät ymmärtämään elämäkokemuksiaan kirjeiden kirjoittamisen ja niissä esiintyvän henkisen pohdinnan kautta. Tuon esiin, kuinka esoteerinen henkisyys ja kristinuskon monet piirteet voivat olla osa samaa uskon identiteettiä.

Asiasanat: yksityisarkisto, henkilöarkisto, henkisyys, esoteria, kumma, yliluonnollinen

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Elsa Heporauta – monialainen altruisti	7
1.2	Tutkimuksen lähtökohdat	10
1.3	Tutkimuksen tärkeys ja tavoitteet	12
2	Teoreettinen viitekehys ja metodologia	14
2.1	Keskeiset käsitteet	14
2.1.1	Henkilöarkisto ja yksityisarkisto	14
2.1.2	Henkisyys	14
2.1.3	Yliluonnollinen	15
2.1.4	Esoteria	17
2.1.5	Etsijyys	19
2.2	Aiempi tutkimus	20
2.2.1	Elsa Heporauta	20
2.2.2	Esoteria – hylättyä tietoa?	21
2.2.3	Uskon sanastoa: henkisyys, kumma, yliluonnollinen	24
2.2.4	Arkistoteoria ja kirjetutkimus	25
2.3	Menetelmät	29
2.3.1	Sisällönanalyysi	29
2.3.2	Teemoittelu	31
2.3.3	Arkistoteoria ja omaelämäkerrallinen kirjoittaminen	31
3	Aineisto	33
3.1	Elsa Heporaudan henkilöarkisto ja muistelmateos	33
3.2	Eettisyys	39
4	Analyysi	47
4.1	Henkinen kehitys	47
4.2	Menetys ja kuolema	54
4.2.1	Surun käsittely	54
4.2.2	Yhteys tuonpuoleiseen	57
4.2.3	Heporaudan omat menetykset	64
4.3	Parantaminen ja tiede	70
4.3.1	Henkiparantaminen	71

4.3.2	Tiede	73
4.4	Kummat kokemukset, näyt ja kyvyt	82
4.4.1	Kumma	82
4.4.2	Selvänäkeminen	84
4.4.3	Uskonkriisi	96
5	Lopuksi	107
6	Lähteet	109

1 Johdanto

Elsa Heporauta (1883-1960) oli yksi 1900-luvun alkupuolen merkittävistä kulttuurivaikuttajista sekä kirjailijoista. Ennen kaikkea Elsa Heporauta tunnetaan Kalevalaisten Naisten Liiton¹ perustamisesta, jonka tavoitteena on edistää suomalaista kulttuuria ja perinteitä.² Heporauta oli mukana perustamassa yhä laajasti tunnettua Kalevala Korua. Heporauta ja Kalevalaisten Naisten Liitto pyrkivät kalevalaiseen renessanssiin, jossa kansallispukujen ja muinaiskorujen käyttö lisääntyisi, ja kalevalaiset arvot nousisivat esiin.³ Kulttuurityön ja kirjailijanuran lisäksi Heporaudalla oli myös kolmas, etenkin nykyaikana tuntemattomampi, puoli: *henkisyys*.

Käytän henkisyys-käsitettä viitatessani yksilön uskonvaraiseen suhteeseen asioista, jotka ovat eklektisiä ja yksilökeskeisiä, kuten folkloristit Kirsi Hänninen ja Pasi Enges määrittelevät käsitettä teoksessa *Kansanuskosta nykypäivän henkisyysyteen*.⁴ Näen henkisyysprosessina, joka ei ole koskaan staattista ja muotoutuu suhteessa yksilön elämään ja kokemuksiin. Heporaudan henkisyys oli monipuolista ja sisälsi ylijärjestyksiä ja ylirajaisia ja ylirajattomia kokemuksia.

Nimeän Heporaudan henkisyyskäsitteen *esoteeriseksi*, sillä näen Heporaudan henkisyyskäsitteen koostuvan suurelta osin esoteerisiksi miellettyistä piirteistä. Esoterialla tarkoitan länsimaista esoteriaa. Esoteria on käsitteenä laaja ja epämääräinen, eikä sille ole syntynyt yleisesti hyväksyttyä ja pysyvää määritelmää. Tässä tutkimuksessa esoterialla tarkoitetaan dogmeihin sitoutumatonta henkisyyskäsitettä, jossa pyritään löytämään ”universaali totuus”. Totuudella voidaan tarkoittaa esimerkiksi yhteyttä Jumalaan tai vastausta siihen, mikä on elämän tarkoitus. Totuus on tässä kontekstissa täten subjektiivista. Näen yksilön ”*totuudenetsijyyden*” ikään kuin synonyyminä valaistumiseen pyrkimiselle. Määritelmä perustuu sille näkemykselle, että on olemassa toinen, piilotettu todellisuus.⁵ *Toisella todellisuudella* tarkoitan todellisuutta, joka on olemassa fyysisen ja arkisen todellisuutemme lisäksi. Juuso Räsänen kirjoittaa uskontotieteen pro gradu -tutkielmassaan, kuinka esoterian käsitteen epämääräisyyden vuoksi

---

¹ Ensin yhdistys, 1955 yhdistyi liitoksi.

² Kalevalaistenliitto.fi: Historia.

³ Malmberg 2018.

⁴ Enges & Hänninen 2015, 10.

⁵ Hanegraaff 2013, 11.

on tutkijan tulkintaa, mitkä ilmiöt hän laskee osaksi esoteriaa.⁶ Käsitellen tarkemmin tulkinnan ongelmia luvussa 2.1. keskeiset käsitteet. Tässä tutkimuksessa tulkitseen esoteeriseksi sellaisen henkisyuden, joka sisältää ylirajaisia ja yliaistillisia kokemuksia, toisia todellisuuksia, kummia kokemuksia ja kuoleman jälkeistä tai syntymää edeltävää elämää.

Vaikka määritelmän mukaan esoteria on dogmeihin sitoutumatonta, en kuitenkaan näe, etteivätkö esoteeriset ilmiöt voisi olla olemassa sopusoinnussa esimerkiksi kristinuskon ilmiöiden rinnalla saman henkilön henkisessä identiteetissä. Sama henkilö voi olla harras kristitty ja silti kokea kokemuksia, jotka luokitellaan esimerkiksi kristinuskon dogmien ulkopuoliseksi. Samalla tapaa yksilö voi sitoutua modernin tieteen saavutuksiin, mutta täydentää maailmankuvaansa ilmiöillä, joita tiede ”ei ole vielä todistanut todeksi”.

Heporaudan henkisyys vaikutti hänen kulttuuritoimintaansa, kirjailijanuraansa ja toimi myös alkusysäyksenä joka lopulta johti Kalevalaisten Naisten perustamiseen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on avata tätä jokseenkin tuntematonta puolta Heporaudasta. Tarkastelen, millaista henkisyyttä Elsa Heporaudan kirjeenvaihdosta löytyy Elsan oman henkisyuden lisäksi. Millaista keskustelua henkisyydestä kirjeenvaihdossa käydään? Miten esoteeriset ainekset näkyvät kirjeenvaihdossa? Tarkastelen aineistoani elämäkerrallisen kirjoittamisen ja kirjetutkimuksen näkökulmasta. Elämäkerrallinen kirjoittaminen kattaa useita henkilökohtaisen kirjoittamisen genrejä, kuten kirjeiden kirjoittamisen.⁷ Kirjeiden erityispiirre muihin elämäkerrallisen kirjoittamisen lajeihin verrattuna on se, kuinka ne tuottavat ja ylläpitävät henkilökohtaisia suhteita välimatkojenkin päähän ja perustuvat vuorovaikutukselle ja vaihdolle.⁸

---

⁶ Räsänen 2018, 11.

⁷ Saramo 2018, 55.

⁸ Saramo 2018, 56.

1.1 Elsa Heporauta – monialainen altruisti

Elsa Heporauta (os. Koponen, Hästesko käännettiin Heporaudaksi 1935) syntyi 31.8.1883 Puumalassa ja kuoli 7.5.1960 Helsingissä. Omana aikanaan Heporauta oli tunnettu kirjailijanurastaan, jonka aikana hän julkaisi 28 teosta ja lukuisia muita kirjoituksia. Ennen kirjailijanuraansa Heporauta toimi hetken opettajana, ennen kuin meni naimisiin kansanrunoustutkija Frans Akseli Hästeskon kanssa vuonna 1907.⁹ Rouvana Heporauta keskittyi auttamistyöhön, eli toimi aktiivisesti nuorisotyön ja naisasiatyön parissa. 39-vuotiaana vuonna 1922 Heporauta julkaisi ensimmäisen teoksensa, josta hänen kirjailijanuransa alkoi. Kalevalan 100-vuotispäivät vuonna 1935 innostivat Heporaudan tarttumaan toimeen, mistä lähtien Heporauta omisti elämänsä kalevalaiselle kulttuuriryölle ja toimi Kalevalaisten Naisten Liiton kunniapuheenjohtajana. Kaiken tämän ohella Heporauta ehti toimia myös rintamakirjeenvaihtajana sisällissodassa, kasvattaa kolme poikaansa, toimia lausuntaopettajana ja parantajana ja esitelmöidä. Toisten auttaminen oli Heporaudalle tärkeää kiireisestä elämästä huolimatta. Hän esimerkiksi otti kasvattaakseen kasvattityttären Hilja Vähämäen, ollessaan itse vain 14-vuotiaana.¹⁰

Heporaudan lapsuudella oli varmasti suuri vaikutus hänen henkisyhteensä ja elämäntutkimuksensa muodostumiseen. Heporaudasta kirjoitetussa teoksessa *Eräs elämäntutkija* Raija Majamaa kuvailee, kuinka etenkin Heporaudan isän Johan Koposen opit ja elämäntutkimus johdattivat Heporaudan auttamistyön pariin. Heporaudan sanotaan perineen parantamisen lahjan isältään, joka toimi tarvittaessa Puumalan kylässä parantajana.¹¹ Sukunsa perintönä Heporauta itsekin koki saaneensa selvänäkemisen kyvyn.¹² Teoksessa *Eräs elämäntutkija* Maija Hirvonen kuvailee Heporaudan perineen isältään ”uteliaisuuden ihmisen sieluelämän lainalaisuuksien tutkimiseen”.¹³ Heporauta paransikin esimerkiksi astmasta kärsineitä suggestiohoidoillaan^{14, 15}. Myös Heporaudan siskolla Alli Piponiuksella sanottiin

⁹ Hirvonen 1983, 7.

¹⁰ Hirvonen 1983, 77.

¹¹ Majamaa 1983, 14.

¹² Saarenheimo 1983, 41.

¹³ Hirvonen 1983, 77.

¹⁴ Kulttuurimme on täynnä suggestioita, ja ne ovat osa jokapäiväistä elämää. Hypnoosissa tapahtuvassa suggestiossa taas hypnotisoija herkistää hypnoositilassa olevan henkilön noudattamaan ehdotuksiaan/väitteitään. Hypnoosissa ominaista on, että ihmisen kyky vastaanottaa suggestioita eli käskyjä/ehdotuksia on lisääntynyt. Suomenhypnoosiliitto.fi: Suggestio.

¹⁵ Heporaudan henkilöarkistosta löytyy asianomaisten ja todistajien allekirjoittamia todistuksia onnistuneista hoidoista: Karttulassa 2.7.1951, Launitsalassa 18.4.1951, Lappeenrannassa 28.7.1954.

olevan ennalta näkemisen lahja.¹⁶ Heporaudan ystävät muistelevat Heporaudan olleen kiinnostunut esimerkiksi hypnotisoinnista¹⁷ jo kouluaikoina.¹⁸ Myöhemminä opiskeluaikoina Heporautaa alkoivat kiinnostaa myös suggestio ja spiritismi. Joidenkin ystäviensä kanssa Heporauta keskusteli henkisyudesta ja suoritti hypnotisointikokeita.¹⁹

Heporauta piti kirjallis-taiteellisia iltoja kodissaan, jossa ohjelmanumeroina oli muun muassa parapsykologisia kokeiluja.²⁰ Heporauta oli kiinnostunut ajatuksensiirrosta, telepatiasta, kaukoparantamisesta ja ennaltanäkemisestä, joita hän kokeili ja harjoitteli tuttavapiirissään. Maija Hirvonen kuvaileekin, kuinka läheisten menetykset, masennus, terveysongelmat ja uupumus saivat Heporaudan kiinnostumaan itsesuggestiosta²¹. Hän koki saavansa apua soveltaessaan ranskalaisen lääkärin Couén²² ja sveitsiläisen psykiatrin Baudoinin²³ oppeja.²⁴ Heporauta pohti henkisiä aiheita myös itsekseen, ja kirjoitti pohdintojaan kalentereidensa sivuille. Heporauta ei kirjoittanut päiväkirjaa, mahdollisesti kiireisen elämänsä vuoksi. Hän kuitenkin kirjoitti ystävilleen ja tutuilleen tunnollisesti kirjeitä, joissa hän ajoittain pohti myös henkisiä kysymyksiä. Kirjeiden kirjoittaminen oli selvästi Heporaudalle tärkeä tapa vaalia ystävyys-suhteita ja ylläpitää siteitä toisiin.²⁵

Heporauta uskoi Jumalaan, mutta kritisoi kirkkoa ja sen dogmeja²⁶, etenkin kadotus- ja rangaistuskysymyksiä, eikä halunnut sitoutua niihin.²⁷ Heporaudan poika Arijoutsu muistelee teoksessa *Eräs elämänkaari*, kuinka hänen äitinsä oli syvästi uskonnollinen, vaikka ei sitoutunut kirkkoon.²⁸ Elsa Heporauta koki Jumalan olevan rajaton, ja rakkauden olevan hänen uskonsa ydin. Heporaudan kerrotaan sanoneen: ”Jokainen näkee sen Jumalan, jonka on

---

¹⁶ Hirvonen 1983, 30.

¹⁷ Hypnotisointi ei itsessään ole toimintaa, jonka näen esoteerisena. Jos konteksti tai motiivi on kuitenkin esoteerinen, esimerkiksi toisissa todellisuuksissa ja edellisissä elämissä vierailu, voi mielestäni toiminnan nähdä esoteerisena. Aina kontekstia ei toki ole saatavilla, mikä asettaa haasteita tulkinnalle.

¹⁸ Majamaa 1983, 19.

¹⁹ Hirvonen 1983, 31-32.

²⁰ Saarenheimo 1983, 42.

²¹ Itsesuggestion avulla yksilö yrittää muokata omaa tietoisuudentilaansa. Suomen hypnoosiliitto kuvailee sitä näin: ”Kun opimme itse tuntemaan suggestion luonteen ja toiminnan, opimme käyttämään itsesuggestiota ja näin vaikuttamaan elämänlaatuamme.” Suomenhypnoosiliitto.fi: Suggestio.

²² Coué esitti, että tiettyä mantraa toistamalla oli mahdollista edistää alitajunnassa olevien sisäisten ohjelmien muuttamista, jotka vaikuttavat terveyteen. Mäkinen 2018, 30.

²³ Tarkempi kuvaus hänen opeistaan on vielä löytämättä.

²⁴ Hirvonen 1983, 79.

²⁵ Leskelä-Kärki & Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 18.

²⁶ Kuten kadotus- ja rangaistuskysymyksiä.

²⁷ Hirvonen 1983, 141.

²⁸ Heporauta A 1983, 123-124.

kehittynyt vastaanottamaan”. Heporauta ei sitoutunut aikansa suosittuihin liikkeisiin kuten teosofiaan ja kritisoikin niitä, vaikka ottikin niistä vaikutteita. Esimerkiksi spiritismiin Heporauta suhtautui varoen, ja koki sen olevan humpuukia. Hänestä henkimaailmaan tuli suhtautua varautuen, sillä kaikki sieltä tuleva ei ollut hyvää, eikä yliluonnollisuutta tullut käyttää hyväkseen muuten kuin päästäkseen lähemmäksi Jumalaa.²⁹ Heporauta rakensi omaa henkistä maailmankatsomustaan koko elämänsä, ja pyrki täten löytämään oman totuutensa.

Heporauta itse on ollut avoin henkisyydestään ja maailmankatsomuksestaan, vaikka se johtikin joidenkin ystävyysuhteiden katkeamiseen³⁰. Heporauta oli kiinnostunut henkisyydestä viimeisiin päiviinsä saakka.³¹ Silti henkisyyden vaikutusta hänen kirjailijanuraansa ja kulttuurityöhönsä ei juurikaan tunneta. Heporauta itse kuvaili, kuinka esimerkiksi hänen kirjansa syntyivät sielullisten kokemusten pohjalta, ja että tuonpuoleisella oli osansa teosten synnyssä.³² Henkiset aiheet inspiroivat Heporautaa, ja Kerttu Saarenheimo kuvailee teoksessa *Eräs elämänkaari*, kuinka ”Elsa Heporauta liikkui tuotannossaan siis usein ihmismielen salattujen voimien ja paranormaalien ilmiöiden parissa”. Heporauta kutsuikin itseään ”totuudenetsijäksi”.³³ Hän koki olevansa realisti, ja kirjoittavansa realistisia kirjoja silloinkin, kun niissä käsiteltiin yliaistillisia kokemuksia. Heporauta kirjoitti: ”Vasta tulevainen aika tulee näitä novellejani ja romaanejani arvostelemaan yhtä realistisina kuin niitä, jotka nyt realistisiksi lasketaan, sillä realismihan on kaikki todella tapahtunut sekä ihmissielussa että ihmisten teoissa”.³⁴

Kalevalaisten Naisten Liitto sai myös alkunsa Heporaudan *kummasta* kokemuksesta: Heporauta oli junaan odotellessaan nähnyt ilmestyksen vanhasta naisesta. Nainen oli huolestuneena kysynyt Heporaudalta: ”Ken kantaa Kalevalaa?”. Näky jäi mietityttämään Heporautaa niin, että hän päätti ryhtyä toimeen ja alkoi suunnitella toimenpiteitä kalevalaisen renessanssin toteuttamiseksi. Heporauta oli mukana perustamassa Kalevalaisen Naisen Muistomerkkitoimikuntaa, jonka puheenjohtajaksi hänet valittiin. Muistomerkkitoimikunnan tavoitteena oli pystyttää kalevalaisen naisen patsas. Hanke ei lopulta toteutunut, joten Heporauta ehdotti Kalevala Korun perustamista. Lopulta toiminta laajeni ja syntyi

---

²⁹ Hirvonen 1983, 141.

³⁰ Tästä lisää luvussa 4.4.3: Uskonkriisi.

³¹ Hirvonen 1983, 82.

³² Saarenheimo 1983, 40-41.

³³ Hirvonen 1983, 140.

³⁴ Saarenheimo 1938, 43.

Kalevalaiset Naiset ry, joka myöhemmin laajeni vielä Kalevalaisten Naisten Liitoksi. Kalevalaisten Naisten Liiton toiminnan yhteydessä Heporauta toi esiin henkisyytään esimerkiksi esitelmöimällä sekä perustamalla erilaisia kerhoja, joista esimerkiksi kirjallinen ja psyykillinen kerho kokoontuivat Heporautojen kotona. Myöhemmin kerho nimettiin psyykkiseksi kerhoksi.³⁵ Maija Hirvonen kertoo *Eräs elämänkaari* -teoksessa, kuinka Totuuden etsijäin kerho jouduttiin Jyväskylässä lopettamaan syntyneen kohun vuoksi.³⁶

1.2 Tutkimuksen lähtökohdat

Pro gradu -tutkielmassani tutkin, millaisena henkisyys näkyy Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa. Tutkimuksessani tarkastelen yleisesti henkisyyttä, vaikka tarkennankin tutkimuksellista katsettani erityisesti henkisyiden esoteerisiin piirteisiin. En koe kuitenkaan mielekkääksi lähteä erottelamaan esoteerisuutta ja henkisyyttä toisistaan, esimerkiksi rajaamalla kristinuskon piirteitä henkisyudesta pois, sillä Heporaudan ja hänen kirjetovereidensa henkisyys koostui monilta eri tahoilta tulevista vaikutteista. Henkisyys ei ole koskaan täysin ristiriidatonta, ja se voi koostua keskenään ristiriitaisista piirteistä.

Tutkimuksessani tarkastelen sitä, millaisissa konteksteissa ja tilanteissa henkisyys tulee esille kirjeenvaihdossa. Keskitän huomiotani etenkin siihen, korostuvatko henkisyiden esoteeriset piirteet eri tilanteissa ja eri ihmissuhteissa. Tarkastelen kirjeenvaihtoa elämäkirjoittamisen ja arkistotutkimuksen näkökulmista. Teemoittelen aineiston henkisyys-aineksen perusteella, minkä jälkeen analysoin teemoittelemalla valittua sisältöä sisällönanalyysillä kiinnittäen huomiota etenkin henkisyiden esoteerisiin piirteisiin.

Valtaosa kirjeenvaihdosta on Heporaudalle lähetettyjä kirjeitä, joista vain osa käsittelee henkisiä kysymyksiä tai sisältää esoteria-ainesta. Heporaudan omat kokemukset ovat kirjeenvaihdossa täten vähemmistössä, mutta näen kirjeenvaihdon dialogina, joten Heporaudan omia näkemyksiä voi tulkita rivien välistä.

Tutkimukseni paikantuu folkloristiikan kentälle osaksi keskustelua *kummista kokemuksista, toisista todellisuuksista, ylikuonnollisesta ja henkisyudesta*. Arkistoaineiston käyttäminen

---

³⁵ Vuorjoki 1983, 60-69.

³⁶ Hirvonen 1983, 82.

tutkimusaineistona tekee tutkielmastani folkloristisen. Kirjetutkimusta on tehty folkloristiikan parissa ja se on ajankohtainen tutkimussuuntaus alalla.³⁷ Heporaudan kalevalaisten aatteiden väistämätön näkyminen tutkimuksessani, ja niiden suhde henkisyteen, paikantaa tutkimustani folkloristiikan kentälle, jossa Kalevala on ollut keskeinen tutkimuksen kohde. Folkloristiikan oppiaineen historia on vahvasti sidoksissa Kalevalatutkimukseen, ja tieteenalan kehityksen suhde kansalliseepokseen vaikuttaa pinnan alla myös omaan näkökulmaani. Folkloristiikassa stigmatisoitujen ihmisryhmien tutkiminen on ajankohtainen suuntaus, jonka tavoitteena on antaa ääni vaietuille yksilöille ja ryhmille.³⁸ Erilaiset henkiset ryhmät joita tässä tutkielmassa käsittelen, kuten esoteerikot ja yliluonnolliseen uskovat ovat kautta historian olleet stigmatisoituja. Esoteriaa on tutkittu esimerkiksi uskontotieteen, taidehistorian ja kulttuurihistorian tieteenaloilla. Näen esoterian kattavan myös kummat kokemukset, toiset todellisuudet ja yliluonnollisen, joten näen esoteria-tutkimuksen mahdolliseksi myös folkloristiikan kentällä.

Arkistotieteelliselle kentälle tutkimukseni perustuu henkilöarkistotutkimuksen ja kirjeenvaihdon tutkimuksen myötä, sillä pohdin yksityisiä asiakirjoja ja kirjeenvaihtoa aineistona. Tutkimukselleni tärkeitä arkistotieteellisiä käsitteitä ovat *henkilöarkisto* ja *yksityisarkisto*, *elämäkerrallinen kirjoittaminen* sekä *arkistonmuodostaja*.

Tutkimukseni paikantuu läheisesti myös uskontotieteen tutkimuskentälle, sillä usko ja henkisyys ovat folkloristiikan lisäksi uskontotieteessä keskeisiä tutkimusaiheita. Turun yliopistossa folkloristiikan ja uskontotieteen läheinen suhde perustuu oppiaineiden historiaan. 1960-luvulle asti folkloristiikka ja uskontotiede olivat Turun yliopistossa saman oppiaineen alla, ja vielä senkin jälkeen jakoivat yhteisen professuurin lähes 25 vuotta. Nimenomaan turkulaiseen kansanuskon tutkimukseen tutkielmani sijoittuu juuri memoraattien tutkimuksen kautta, sillä Turussa memoraatteja eli yliluonnollista käsittelevää kokemukerrontaa on pidetty ensisijaisena lähdeaineistona.³⁹

---

³⁷ Esimerkiksi folkloristi Ulla-Maija Peltosen tutkimukset, jotka esittelen myöhemmin tässä tutkielmassa.

³⁸ Koski 2016, 3.

³⁹ Enges 2012, 43-44; Tieteentermipankki.fi: Memoraatti.

1.3 Tutkimuksen tärkeys ja tavoitteet

Folkloristiikan ja historian tutkimuksen yhteydessä on puhuttu *elämäkerrallisesta käännteestä*, jonka myötä tutkimuksessa on kiinnostuttu yksilöistä ja henkilökohtaisesta kirjoittamisesta.⁴⁰ Nykyään on pyritty nostamaan naisia esille tieteellisessä tutkimuksessa ja elämäkertoissa.⁴¹ Folkloristi ja muistitiedon tutkija Ulla-Maija Peltonen on kirjoittanut *arkistojen hiljaisuuksista* ja pohtinut sitä, keillä on oikeus tulla kirjoitetuksi historiaan. Ääni halutaan antaa myös marginaaliin jääneille toimijoille. Esimerkiksi luokka, sukupuoli, seksuaalisuus ja etnisiteetti vaikuttavat siihen, keiden historiaa ja asiakirjoja talletetaan ja tarjotaan käytettäväksi. Arkistojen hiljaisuuksilla tarkoitetaan arkistoista puuttuvaa aineistoa. Arkistojen tutkivat voivat synnyttää tai rikkoa hiljaisuuksia sen mukaan, keitä tutkitaan. Arkisto-instituutiot voivat vaikuttaa siihen, keiden aineistoa kerätään, tallennetaan, seulotaan ja kuvaillaan.⁴² Aihetta on tutkittu myös Suomen Akatemian tutkimushankkeessa ”Kansallista menneisyyttä rakentamassa. Arkistoinstituutiot vallan verkostoina ja muistin paikkoina”.⁴³

Heporauta oli aikanaan tunnettu kirjailija, mutta jo vuonna 1983 hänestä kertovassa muistelmateoksessa todetaan, kuinka Heporauta on ”kirjailijana lähes tuntematon”. Teoksessa todetaan, etteivät tutkijatkaan ole kiinnittäneet Heporautaan huomiota. Kerttu Saarenheimo kirjoittaa: ”Hänen nimensä ympärillä vallitsee nykyisin hiljaisuus, jollaista kukaan ei olisi voinut aavistaa muutama vuosikymmen sitten”⁴⁴.

Koen, ettei Heporautaa ole täysin unohdettu, sillä esimerkiksi Kalevalaisten Naisten Liitossa Heporaudan perintöä pidetään yllä. Heporaudalla oli kuitenkin muitakin puolia kuin hänen työnsä Kalevalaisten Naisten Liitossa, vaikka ne usein unohdetaan. *Eräs elämäankaari* -teoksen lisäksi Heporaudan henkisyystä löytyy vain vähän mainintoja niissä teksteissä, joissa kerrotaan hänen elämästään. On aika nostaa Heporaudan monipuolinen ura ja elämä tieteellisen tutkimuksen kohteeksi. Tutkimuksessani tarjoan yhden niistä monista näkökulmista, joiden kautta Heporautaa voidaan tutkia. Tutkimukseni kautta avautuu myös, kuinka Elsa Heporauta ei ollut aikanaan ainoa esoteerisuudesta kiinnostunut, vaan hänen

⁴⁰ Ks. tarkemmin Historiallinen elämä. Biografia ja historian tutkimus. Hakosalo, Jalagin, Junila, Kurvinen 2015.

⁴¹ Leskelä-Kärki 2013, 31. Ks. esimerkiksi Toisten elämät: kirjoituksia elämäkertoista. Leskelä-Kärki 2017.

⁴² Peltonen 2015, 186-187.

⁴³ Elävä aineeton kulttuuriperintö -hanke.

⁴⁴ Saarenheimo 1983, 56.

laajasta tuttavapiiristään löytyi useita, joille henkisyys ja esoteerisuus oli merkittävä osa heidän identiteettiään.

Näen, että Heporaudalla on oma paikkansa Suomen esoteerisen kentän historiassa. Heporauta eli aikana, jona henkiset liikkeet kuten teosofia olivat suosittuja Suomen kulttuurivaikuttajien piirissä.⁴⁵ Heporauta ei kuitenkaan itse koskaan sitoutunut yhteenkään liikkeeseen. Henkisyys ohjasi kaikkea sitä työtä, josta Heporauta nykyään tunnetaan. Tieteellisessä tutkimuksessa on alettu nostaa esiin Suomen esoteerista kenttää⁴⁶, jonka myötä on aika nostaa myös Heporaudan henkisyys esille, ja monipuolistaa kuvaa joka hänestä on jäänyt.

Arkistotieteellisessä tutkimuksessa arkistot tarjoavat reitin tavoittaa niitä aspekteja, jotka ovat jääneet painettujen biografioiden ja kirjallisuushistorioiden ulkopuolelle. Kirjailijoista ja muista taiteilijoista tehdyt elämäkerrat ja muut tuotetut tiedot vaikuttavat siihen, miten kirjailijan muut työt tulkitaan ja miten niistä kirjoitetaan, tai päätetäänkö niistä vaieta.⁴⁷

---

⁴⁵ Kokkinen 2019; Kokkinen & Mahlamäki 2020.

⁴⁶ Esimerkiksi Uuden etsijät -hanke.

⁴⁷ Hyttinen & Kivilaakso 2010, 8.

2 Teorettinen viitekehys ja metodologia

2.1 Keskeiset käsitteet

2.1.1 Henkilöarkisto ja yksityisarkisto

Kansallisarkiston Arkistowiki-sivuston mukaan yksityisarkisto määritellään yksityisen yhteisön tehtävien hoitamisesta tai yksityishenkilön toiminnasta kertynyttä arkistoa. Tässä tutkielmassa viitataan jälkimmäiseen määrittelyyn. Yksilö jonka toimintana arkisto syntyy, on arkistonmuodostaja.⁴⁸ Arkiston muotoutumiseen sellaiseksi kuin se arkistossa sijaitsee vaikuttaa kuitenkin arkistonmuodostajan lisäksi muut tahot, esimerkiksi sukulaiset jotka lahjoittavat aineiston arkistoon sekä itse arkistoinstituutio. Arkistoinstituutio on saattanut esimerkiksi seuloa aineistoa tai järjestänyt aineistoa.

Yksityisarkistoa ja henkilöarkistoa käytetään Suomessa usein synonyymeinä. Henkilöarkisto sisältää henkilökohtaisia ja yksilöllisiä tietoja henkilön elämästä, mistä termit ovat syntyneet. Henkilöarkistot eroavat viranomaisarkistoista siinä, että ne syntyvät sattumanvaraisesti ja vapaaehtoisesti eikä muodostukseen ole olemassa sääntöjä. Viranomaisarkistoja säätelevät lait ja ne ovat oikeudellisesti todistusvoimaisia. Henkilöarkistoissa arvo on kuitenkin kulttuurista ja historiallista, eikä niillä ole vahvaa lainsuojaa.⁴⁹ Henkilöarkistot koostuvat usein elämäkerrallisista teksteistä kuten päiväkirjoista ja sisältävät kokemuskerrontaa esimerkiksi kirjeenvaihdossa.

2.1.2 Henkisyys

Henkisyys voi käsitteenä olla epämääräinen ja pitää sisällään monenlaisia eri ilmiöitä. Pasi Enges ja Kirsi Hänninen määrittelevät artikkelissaan ”Uskomuksellisia ilmiöitä nykyajassa”⁵⁰ henkisyyden eklektiseksi ja yksilökeskeiseksi suhteeksi uskonvaraisiin asioihin. Henkisyys eroaa täten uskonnosta juuri yksilökeskeisyydellään. Tulen käsittelemään henkisyyttä tässä tutkielmassa tämän määritelmän kautta. Ymmärrän henkisyudeksi niin kristillisiä kuin esoteerisiakin piirteitä, kuten Elsa Heporautakin elämänsä aikana teki. Henkisenä etsijänä

---

⁴⁸ Kansallisarkisto 2013a & Kansallisarkisto 2013b.

⁴⁹ Peltonen 2021, 211-212 & Grass 1998.

⁵⁰ Teoksessa Kansanuskosta nykypäivän henkisyys. Enges & Hänninen, 2015.

Heporauta ei sitoutunut henkisiin liikkeisiin⁵¹, vaan valitsi kristinuskosta ja esoteerisista ilmiöistä itselleen sopivat elementit ja rakensi niistä oman henkisyytensä. Monet erilaiset henkisyyden virtaukset kuten spiritualismi, teosofia ja ruusuristiläisyys olivat Heporaudan elämän aikana suosittuja, mutta Heporauta itse totesi, ettei halua muodin vuoksi poiketa ”omalta tieltään”.⁵²

Näen henkisyyden yhtenä osana Heporaudan ja hänen kirjeenvaihtoveriensa identiteettiä, eikä identiteetti ole koskaan staattinen, vaan muotoutuu suhteessa ympäristöön ja aikaan. Elämän eri vaiheissa henkiset näkemykset voivat vaihdella, välillä radikaalistikin, kuten myöhemmin tässä tutkielmassa osoitan. Täten en tule tekemään johtopäätöksiä kirjeenvaihdon eri yksilöiden henkisestä identiteetistä, vaan esittelen ja analysoin millaista se on ollut eri aikoina ja eri tilanteissa.

Heporaudan elinaikana henkisyyttä ei ymmärretty samalla tapaa kuin nykyaikana, osana sekulaaria ja yksioikoisesti tieteen vastakohtana. Kyseessä oli ennemminkin tieteen kaltaista kokeellista etsintää. Kyseessä oli vaihtoehto institutionaaliselle uskonnolle ja tiukoille kristillisyyden dogmeille.⁵³ Tässä tutkielmassa ymmärrän henkisyyden löyhästi kuvaamaan ihmisen maailmankuvaa ja uskonnollista identiteettiä, johon mahtuu niin kristinuskon kuin muidenkin uskontojen ainekset kuin esoteerisemmatkin piirteet.

2.1.3 Yliluonnollinen

Yliluonnollisen käsitettä on käytetty arkikielessä ja tutkimuksessa, ja sillä viitataan poikkeavaksi tai erityiseksi koettuun ilmiöön, olentoon tai kokemukseen.⁵⁴ Se eroaa kussakin kulttuurissa vallitsevasta luonnonjärjestyksestä, minkä vuoksi kyse on jostakin ”toisesta”, esimerkiksi toisesta todellisuudesta tai olemassaolon muodosta. Yliluonnollisen käsitettä on kritisoitu tieteellisessä keskustelussa, sillä se on usein etnosentrinen. Jo sana yliluonnollinen viittaa hyvin rajattuun, länsimaiseen, käsitykseen siitä mikä on luonnollista. Yliluonnollisia ilmiöitä kokeneet ihmiset eivät kuitenkaan aina koe kokemustaan tai maailmankuvaansa luonnollisesta poikkeavana. Käsitys siitä, mikä on luonnollista, on subjektiivinen.⁵⁵ Käsite ei

⁵¹ Kuten spiritualismiin, Hirvonen 1983, 141.

⁵²SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Heporaudan kirje (Aate?) Manniselle. Päiväämätön. Kirje 1090:101:4.

⁵³ Kokkinen 2019, 65.

⁵⁴ Koski 2016, 1-2.

⁵⁵ Honkasalo & Koski 2015, 2.

myöskään istu länsimaiden ulkopuolisten kulttuurien tutkimukseen, esimerkiksi animistisen⁵⁶ maailmankuvan tutkimukseen, sillä kyse on vahvasti kulttuurisidonnaisesta käsitteestä. Siksi yliluonnollisen käsite mahtuu huonosti akateemiseen tutkimukseen. Folkloristiikan kentällä kokemukerrontaa lähestytään hyvin kokijälähtöisesti, jolloin on tärkeää pohtia käsitteiden toimivuutta ja sopivuutta. Varpu Alasuutari kirjoittaa artikkelissaan ”Kuolema, suru ja kummat kokemukset”⁵⁷ teoksessa *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*⁵⁸, kuinka yliluonnolliset kokemukset voivat muodostaa kokijan maailmankuvaa, elämäkatsomusta ja identiteettiä.⁵⁹ Siksi yliluonnollista on tärkeää tutkia, toki tiedostaen siihen liittyvät ongelmat.

Yliluonnollisen käsitteeseen liittyy myös monia negatiivisia konnotaatioita⁶⁰, kuten ajatus jostakin joka ei ole totta. Tällainen suhtautuminen väheksyy tutkittavaa ja hänen kokemuksiaan. Materialistisen ajattelun myötä yliluonnollisen yhdistäminen epätoteen lisääntyi. Uskominen mielletään usein synonyymiksi todeksi ottamiselle, vaikka uskomisen on aina henkilökohtaista. Folkloristisessa tutkimuksessa ei ole tarpeen ”selittää pois” tai rationalisoida yliluonnollisia kokeneiden ihmisten kokemuksia, vaan suhtautua niihin ymmärtävästi ja avoimesti. Käsitteen ongelmat heijastelevat yhteiskunnallista ja sosiaalista suhtautumista aiheeseen, minkä vuoksi kokemuksista tai näkemyksistä voi olla vaikeaa kertoa. Tämän vuoksi yliluonnolliselle on ehdotettu synonyymejä, jotka olisivat vähemmän arvolatautuneita, kuten ”kumma”. Folkloristi Kaarina Koski määrittelee kummat kokemukset arkitodellisuuteen kuulumattomina ilmiöiden, kokemuksien, olentojen tai voimien aistimiselle annettuina tulkintoina.⁶¹

Yliluonnollisen voi nähdä myös kansanuskona, kuten Pasi Enges on alustavasti määritellyt väitöskirjassaan. Kansanuskolla hän tarkoittaa: ”- - ihmisen suhdetta yliluonnollisiksi ymmärrettyihin olentoihin ja voimiin, hänen tapaansa selittää, jäsentää, kokea ja lähestyä arkikokemuksen ulkopuolisia ilmiöitä”⁶². Kansanusko käsitteenä on laaja ja kattaa erilaisia yliluonnollisia olentoja, riittejä, ajatusmalleja ja käsityksiä.⁶³ Kansanuskon voi nähdä lähes

---

⁵⁶ Animismissa uskotaan, että eläimillä ja elottomilla objekteilla kuten kivillä on sielu kuten ihmisellä. Esimerkiksi ihmisille kommunikoivat puut ovat animistisessä maailmakäsityksessä täysin normaalia, kun taas joillekin se saattaa olla yliluonnollista. Tieteentermipankki.fi.

⁵⁷ Alasuutari 2017.

⁵⁸ Honkasalo & Koski 2017.

⁵⁹ Alasuutari 2017, 189-192.

⁶⁰ Ks. aiheesta lisää esimerkiksi ”Yliluonnollista vai patologista”, Koski 2016.

⁶¹ Esimerkiksi Koski 2016, Koski & Honkasalo 2017, 4.

⁶² Enges 2012, 15.

⁶³ Ks. tarkemmin esim. Enges 2012, 59-60.

synonyymisenä maailmankuvan käsitteen kanssa.⁶⁴ Kansanuskon käsite kattaa kaiken sen, jota ei liitetä virallisten uskontojen dogmeihin.⁶⁵ Kuten seuraavaksi osoitan, on esoterian käsite samalla tapaa laaja ja kattaa monia eri kerrostumia, kuten kansanuskon käsite.

2.1.4 Esoteria

Tässä tutkielmassa tarkoitan esoterialla modernia eli eurooppalaisen valistuksen ajan (noin 1700-luvun) jälkeistä länsimaista esoteriaa.^{66, 67} Alun perin esoterialla tarkoitettiin tietylle ryhmälle tarkoitettua, usein salaista, tietoa, johon termin etymologia *eso*, sisäinen, viittaa. Etymologisesti sana esoteria tulee sanan eksoteria (julkinen) vastakohtasta, kreikan kielen sanasta *esōterikos*. Nykyään esoteriaa käytetään kattoterminä erilaisille ilmiöille, jotka nähdään mystisinä, salaisina tai selittämättöminä. Joskus termillä voidaan tarkoittaa myös hylättyä tietoa.⁶⁸ Koska termi on niin laajasti ja sekalaisesti käytetty⁶⁹, on se tärkeää määritellä jokaisessa tutkimuksessa tarkkaan. Esoteria-termiä on käytetty jo 1700-luvulta, mutta nykytutkimuksen valossa ollaan sitä mieltä, että esoteeriseksi miellettyä toimintaa on tapahtunut jo ennen 1700-lukua ja valistuksen ajan alkua.⁷⁰ Termille ei ole kuitenkaan keksitty yhtä kattavaa määritelmää, joka ottaisi huomioon kaikki ilmiöt ja virtaukset.

Länsimaisen esoterian käsite rajaa tutkimuksen länsimaisiin ilmiöihin, historiaan ja perinteisiin. Moderni esoteria rajaa tutkimuksen valistuksen ajan jälkeiseen aikaan. Katson esoterian käsitteen alle kuuluvaksi liikkeitä ja suuntauksia kuten kristillinen mystiikka, teosofia, spiritualismi, astrologia, alkemia, kabbala ja hermetismi. En näe, että esoteria olisi vain salaista tietoa, jonka voi saada haltuunsa initiaation kautta jossakin liikkeessä, vaan tässä tutkimuksessa esoteria viittaa niihin suuntauksiin ja ilmiöihin, joilla yritetään saavuttaa valaistumista sekä löytää korkeampaa tietoa, totuutta. Valaistumisen näen yksilön tunteena siitä, että hän on löytänyt oman elämänsä totuuden ja kokee, että hän ymmärtää todellisuuttaan. Tähän voi myös liittyä kokemus jostakin jumalallisesta tai pyhästä.

---

⁶⁴ Enges 2012, 60; Pentikäinen 1980, 220–221, 237–242; Hyry, Pentikäinen & Pentikäinen 1995, 14–87; Siikala 1985.

⁶⁵ Enges 2012, 60 & Yoder 1974, 12–15.

⁶⁶ Hanegraaff 2007, 42–43.

⁶⁷ Jako modernin ja esimodernin välillä on häilyvä, mutta selkeyden vuoksi ajoitan modernin alkamaan 1700-luvulta, kuten tutkimuksessaan on tehnyt esimerkiksi Ossi Korpi. Korpi 2021, 10.

⁶⁸ Ks. esim. Hanegraaff *Esotericism and academy: rejected knowledge in western culture* 2012.

⁶⁹ Etenkin mediassa termiä käytetään vapaammin kuin akateemisessa tutkimuksessa.

⁷⁰ Pasi 2016, 147.

Uskonnollisten liikkeiden piirissä valaistuminen voi olla mahdollista ja kuulua dogmeihin, mutta nimenomaan gnosisessa⁷¹ korostetaan yksilöllistä henkistä tietämistä, jolloin yksilö itse voi löytää vastaukset ilman järjestäytynyttä liikettä tai sen dogmeja. Näen esoterian typologisesta näkökulmasta eli tutkimukseni teoreettisena työkaluna. Mahlamäki ja Kokkinen kuvailevat, kuinka tällöin kyseessä on tutkijan luoma teoreettinen väline, jonka avulla voidaan tarkentaa tutkimuksellinen katse erilaisiin ilmiöihin.⁷²

Wouter J. Hanegraaff näkee esoterian torjuttuna tietona, jonka valtavirta hylkää. Tämän tutkielman piiriin Hanegraaffin näkemys mahtuu, mutta ei kuitenkaan kata kokonaan ymmärrystäni esoteriasta. Esimerkiksi alaluvussa 4.3.2.2 ”tieteeseen pettyminen” käsittelemäni merkitykset ja diskurssit sopivat tähän Hanegraaffin näkemykseen, sillä esimerkiksi länsimainen lääketiede ei hyväksy näkyjä ja enteitä lääketieteellisenä. Heporaudan kirjeenvaihdossa on kuitenkin mielestäni paljon myös sellaista esoteerista ainesta, mikä ei ole valtavirran hylkäämää, sillä henkinen etsintä oli suosittua Heporaudan elinaikana. Henkisen etsinnän suosioista todistavat esimerkiksi lehtileikkeet, joissa etsittiin osallistujia spiritistisiin istuntoihin.⁷³ Tämän vuoksi käytän mielelläni käsitettä esoteerinen henkisyys, jolloin henkinen identiteetti saattaa sisältää hyvinkin kristinuskon dogmeihin mahtuvaa ainesta, sekä esoteerisia käsityksiä.

Näen esoteerisena ajatuksen siitä, että tunnetun todellisuutemme lisäksi on olemassa toinen, tuntematon, todellisuus. Tässä todellisuudessa esimerkiksi henkiolennot asuvat, ja siihen on mahdollista saada yhteys esimerkiksi meedion avulla. Joskus yhteys syntyy esimerkiksi näkyjen tai unien kautta. Tähän esoteeriseen todellisuuteen uskovat eivät näe sitä yhtään sen vähempää tieteellisenä tai todellisena kuin omaa todellisuuttamme, vaan ainoastaan tutkimattomana ja ehkä joskus salaisena. Herkillä ja avoimilla ihmisillä on mahdollisuus havaita tuo todellisuus ja sen ilmiöitä. Välillä todellisuutta ei nimetä, välillä se hahmotetaan paikkana kuten tuonpuoleisena tai mielentilana kuten valaistumisena tai totuuden löytämisenä. Etenkin totuuden etsiminen tulee esiin Heporaudan kirjeenvaihdossa. Ajatus kätketystä totuudesta jonka voi saavuttaa esimerkiksi pohdiskelemalla henkisiä kysymyksiä ja kehittämällä herkkyyttään, näkyy kirjeenvaihdossa. Kokkinen ja Mahlamäki kirjoittavat,

⁷¹ Sana tulee kreikan kielen ”tietoa” tarkoittavasta sanasta ja viittaa sisäiseen tietoisuuteen, jossa ihminen ymmärtää todellisuuden perimmäisen luonteen ja yhdistyy kaikkeen tietoisuuteen. Gnosis.fi.

⁷² Kokkinen & Mahlamäki 2020, 17.

⁷³ Myös Nina Kokkinen on tutkimuksillaan osoittanut, että henkinen etsintä oli yleistä etenkin taiteilijoiden parissa. Ks. esim. Totuudenetsijät 2019.

kuinka esoteerisuus on nykyään itsestään selvä osa modernia ja länsimaista kulttuuria, ja siksi sen ennakkoluuloton arvioiminen on tärkeää.⁷⁴

2.1.5 Etsijyys

Etsijät ovat esoteeristen diskurssien muodostaman miljöön⁷⁵ toimijoita.⁷⁶ Uskontososiologian teoreettisen viitekehyksen mukaan etsijä viittaa modernin ja sen jälkeisen ajan tyypilliseen uskonnolliseen toimintamalliin ja habitukseen.⁷⁷ Esoteerisuuden käsitteen mukaan myös etsijä on tutkijoiden määrittelemä analyttinen käsite. Vaikka näen käsitteen työkaluna tutkimuksessani ja kyseessä on osittain etic-käsite, käyttivät 1800- ja 1900-luvun henkiset etsijät myös etsijän käsitettä itsestään puhuessaan korkeammasta tiedosta ja totuudesta, sekä niiden etsinnästä.⁷⁸ Elsa Heporauta itse nimitti itseään totuudenetsijäksi, joten käsitteessä on myös emic-tasonsa. Käsitteen avulla pyrin hahmottamaan tietynlaista modernia uskonnollisuutta ja siihen liittyvää toimijuutta, kuten Nina Kokkinen on tehnyt väitöskirjassaan, jossa etsijän käsite on keskeinen osa tutkimusta. Yksinkertaistettuna etsijän käsite sisältää ajatuksen jostakin sitoutumattomasta. Kokkinen kuvailee etsijöitä uskonnollisina individualisteina, jotka poimivat ja sekoittavat erilaisia kulttuurisia resursseja. Tämän sekoituksen myötä he rakentavat oman henkisen identiteettinsä.⁷⁹

Etsijyys rakentaa sosiaalisia tottumuksia, mutta myös uudelleen muokkaa niitä. Henkisyys, etsijyys ja identiteetti eivät ole staattisia vaan muokkautuvat elämän eri vaiheissa. Etsijä saattaa löytää hetkeksi liikkeen johon sitoutua tai maailmankatsomuksen josta ammentaa, tai toteuttaa etsijyyttään väljemmin esimerkiksi lukemalla ja keskustelemalla. Ominaista etsijyydelle on, että se on omaehtoista. Nina Kokkinen kirjoittaa, kuinka etsimisen teemoissa välittyvät yksilöllisten vastausten etsimisen tarve.⁸⁰

Kokkinen perustelee etsijyyden käsitteen merkitystä sillä, että ymmärrys jää kapeaksi mikäli tutkimuksellinen katse tarkennetaan vain uskonnollisiin liikkeisiin ja dogmeihin sitoutuneisiin

---

⁷⁴ Kokkinen & Mahlamäki 2020, 12.

⁷⁵ Tähän miljööseen viitataan usein okkulttuurin käsitteellä, josta lisää esimerkiksi Kokkinen väitöskirjassa: Kokkinen 2019.

⁷⁶ Kokkinen 2019, 52.

⁷⁷ Kokkinen & Mahlamäki & Leskelä-Kärki 2020, 235.

⁷⁸ Kokkinen 2019, 52, 56.

⁷⁹ Kokkinen 2019, 52.

⁸⁰ Kokkinen 2019, 57, 61; Sutcliffe 2006, 298-299; Sutcliffe 2008.

tekijöihin. Kuten tämäkin tutkielma osoittaa, sitoutumattomia tai eri liikkeiden välillä liikkuvia toimijoita oli, ja myös heidän henkisyytensä on tutkimisen arvoista. Henkinen etsijyys tässä tutkimuksessa on uskonnollisuuden, esoterian, kansanuskon ja tieteen yhteenkietoutuma. Etsijyydessä aineksia henkisyyteen ei poimita vain uskonnollisista virtauksista, vaan myös esimerkiksi politiikasta ja kulttuurista.⁸¹ Tästä mielenkiintoinen esimerkki on Elsa Heporaudan henkisyyden Kalevalaan pohjaavat piirteet. Vaikka Heporaudan Kalevalaiset aatteet ja siihen kietoutuneet henkiset ainekset eivät tässä tutkielmassa korostu kirjeenvaihdon osalta, oli Kalevalalla paljon vaikutusta Heporaudan henkisyyteen.⁸² Kalevalaiset arvot olivat tärkeitä Heporaudalle, minkä vuoksi Kalevalaiset Naisetkin saivat alkunsa. Arvomaailman vaikutus henkisyyteen on kiistaton.

2.2 Aiempi tutkimus

2.2.1 Elsa Heporauta

Elsa Heporaudasta on kirjoitettu yksi historian pro gradu -tutkielma Helsingin yliopistossa vuonna 2017. Anne Kaukosen pro gradu -tutkielmassa *Kvinnonbilden och finskhetsidealet hos Elsa Heporautas Kalevalakvinnor 1935-1937*⁸³ Kaukonen tutkii naiskuvan ja suomalaisuuden ihannetta Kalevalaisten Naisten toiminnassa. Kaukosen tutkimuskysymykset ovat: millainen naiskuva Elsa Heporaudalla oli, millainen on kalevalaisen naisen ihanne ja millainen yhdistyksen suomalaisuuden ideaali oli. Kaukonen keskittyy tutkimaan yhdistyksen toimintaa Elsa Heporaudan puheenjohtajakaudella 1935-1937 ja tarkastelee aihetta nais- ja aatehistoriallisesta näkökulmasta. Kaukonen osoittaa, kuinka naiskuva ja suomalaisuuden ihanne olivat merkittäviä tekijöitä Kalevalaisten Naisten perustamisessa, ja kuinka Heporaudan ajamat aatteet johtivat kohonneeseen kiinnostukseen suomalaisten naisten muinaisesta perinnöstä. Kaukosen pro gradussa ei käsitellä Elsa Heporaudan henkisyyttä, vaan keskitytään hänen aatteisiinsa. Henkisyys ei kuitenkaan ole irrallaan Heporaudan muusta identiteetistä tai toiminnasta, ja esimerkiksi Kaukosen tutkima kalevalaisen naisen ihanne sisältää monia piirteitä, jotka tulevat esiin myös henkisyudessa: altruismin, lojaalisuuden, naisten toimijuuden ja äidin rakkauden. Pro gradu nojaa pitkälti samoihin lähteisiin kuin oma tutkielmani, mutta siinä huomioidaan myös Kalevalaisten Naisten arkiston aineistot.

---

⁸¹ Kokkinen & Mahlamäki & Leskelä-Kärki 2020, 235.

⁸² Esimerkiksi Heporaudan ”Ken kantaa Kalevalaa” -näky. Vuorjoki 1983, 60.

⁸³ Kaukonen 2017.

2.2.2 Esoteria – hylättyä tietoa?

Akateemisessa tutkimuksessa esoteria on monimuotoinen, eri tieteen kentillä muotoutunut ja jatkuvasti suosittu tutkimuskohde. Omaksi tutkimussuuntaukseksi länsimainen esoteria muotoutui 1990-luvulla.⁸⁴ Historioitsija Francis A. Yatesin hermeettinen traditio oli ensimmäisiä alan merkittäviä paradigmoja, jossa Yates näki hermeettisen tradition synnyttäneen modernin tieteen.⁸⁵ Yatesin paradigman näkemyksen mukaan hermeettinen traditio taisteli kristillisyyttä ja rationaalisuutta vastaan, mutta edesauttoi tieteellistä vallankumousta.⁸⁶

Seuraavan paradigman kehitti Antoine Faivre, jonka tutkimusten myötä esoteria alkoi hahmottua omaksi tutkimusalakseen.⁸⁷ Faivre pyrki ensimmäisenä määrittelemään länsimaisen esoterian käsitettä.⁸⁸ Esimerkiksi teoksessaan *Western esotericism: A concise history*⁸⁹ Faivre toteaa, ettei käsitteen etymologian pohtiminen ole mielekäästä, vaan käsite tulisi hahmottaa sen kautta, mitä se merkitsee niille, jotka sitä käyttävät. Hän jaottelee esoterian käsitteen käyttämisen tavat viiteen kategoriaan: esoteria mystisenä ja toisenlaisena, esoteria salaisena oppina, luonnonkappaleiden sisäisenä mysteerinä, gnosiksena joka tapahtuu uskonnollisessa marginaalissa sekä alkukantaisena traditiona. Lopuksi Faivre esittelee vielä kuudennen tavan ymmärtää käsite: ryhmänä spesifejä historiallisia virtauksia. Faivren määritelmät ovat saaneet kritiikkiä, mutta hän on todennut esoterian määritelmän olevan vain työkalu, ei valmis määritelmä.⁹⁰

Faivren jälkeen Wouter J. Hanegraaff on pyrkinyt määrittelemään länsimaisen esoterian käsitettä. Hanegraaffin teoksessa *Western esotericism: a guide for the perplexed* Hanegraaff esittelee näkökulman jonka mukaan on olemassa ulottuvuus, joka on jäänyt huomaamatta, sillä tutkimus on keskittynyt uskonnollisiin traditioihin kuten kristinuskoon, juutalaisuuteen, islamiin ja länsimaiseen filosofiaan. Tämä ulottuvuus toimii modernin tieteen läheisyydessä,

---

⁸⁴ Pasi 2016, 148.

⁸⁵ Bogdan 2008, 8.

⁸⁶ Faivre 2010, 10–11; Hanegraaff 2004, 507–508; Yates 1984; 2002; Korpi 2021, 8.

⁸⁷ Hanegraaff 2004, 507–508; Pasi 2016, 151; Korpi 2021, 8.

⁸⁸ Faivre 2010, 11–13.

⁸⁹ Faivre & Rhone 2010.

⁹⁰ Faivre 2010, 1, 3, 5, 13.

mutta ei sovi sen määritelmiin. Hanegraaff esittelee näkemyksensä esoteriasta hylättynä tietona.⁹¹

Kocku Von Stuckrad on lähestynyt esoteriaa siitä lähtökohdasta, ettei hän halua etsiä uutta määritelmää länsimaiselle esoteriale. Stuckrad esittää, että käsite nojautuu ajatukseen perinteestä joka olisi objektiivisesti tunnistettavaa tai yhtenäistä. Hän on valinnut lähestymistavan jossa esoteerisuus nähdään esoteerisina diskursseina länsimaisessa kulttuurissa. Tämän näkemyksen mukaan kyseessä on diskurssi, jonka avulla identiteettiä muodostetaan. Diskurssit tuottavat sosiaalista todellisuutta, minkä vuoksi esoteerisia keskusteluja tulee tutkia muutenkin kuin kielellisestä näkökulmasta. Nina Kokkinen kirjoittaa, kuinka Stuckrad yhdistelee focaultlaista ajattelutapaa ja tiedonsosiologisia lähestymistapoja.⁹² Kocku von Stuckradin mukaan esoteerisia diskursseja ovat keskustelut joissa esitetään tietoa korkeammasta tiedosta sekä tavoista saavuttaa se.⁹³ Tieto on jossain määrin piilotettua, mutta kuitenkin paljastumassa, ja oikein toimivat voivat tuon tiedon paljastaa. Stuckrad esittää, että esoteria on kulttuurinen prosessi.⁹⁴

Steven Sutcliffe on perehtynyt syvällisesti etsijän käsitteen pohtimiseen.⁹⁵ Esoterian historiasta on kirjoittanut esimerkiksi Nicholas Goodrick-Clarke⁹⁶. Ruotsalaiset tutkijat Olav Hammer, Egil Aprem ja Henrik Bogdan edustavat pohjoismaista esoterian tutkimusta. Uskontohistorioitsija Hammer on tutkinut esimerkiksi länsimaista esoteriaa, New Agea ja teosofiaa.⁹⁷ Uskontohistorioitsija Egil Asprem on tutkinut esoteriaa, keskittyen etenkin tieteen ja esoterian suhteeseen, magian historiaan ja vaihtoehtoihin henkisyuden muotoihin.⁹⁸ Uskontotieteilijä Henrik Bogdan on esoteerisessa tutkimuksessaan erikoistunut uusiin esoteerisiin liikkeisiin, länsimaiseen esoteriaan ja salaseuroihin.⁹⁹

---

⁹¹ Hanegraaff 2013, VII & 1.

⁹² Kokkinen 2019, 49.

⁹³ Stuckrad 2014, IX-13; Kokkinen 2019, 49.

⁹⁴ Stuckrad 2005, 9-11.

⁹⁵ Sutcliffe 2000, 19-21, & 2003, 31-37 & 2011.

⁹⁶ *The western esoteric traditions: a historical introduction*. Goodrick-Clarke 2008.

⁹⁷ Esimerkiksi teoksissaan *Western esotericism in Scandinavia* 2016, *Handbook of the Theosophical Current* 2013 ja *Claiming knowledge strategies of epistemology from theosophy to New Age* 2004.

⁹⁸ Su.se: Egil Asprem.

⁹⁹ Gu.se: Henrik Bogdan.

Suomessa esoteerisen tutkimuksen kannalta merkittävää on ollut monitieteinen Uuden etsijät -hanke, jossa tutkitaan suomalaisen esoterian kulttuurihistoriaa 1880-luvulta 1940-luvulle.¹⁰⁰ Uuden etsijät projektissa mukana olleen Antti Harmaisen artikkeli ”Kaikki voin kestää, voin elää, jos tiedän että hänet kerran vielä tapaan - spiritualismi ja teosofia sivistyneistön surutyön välineinä 1880-luvun lopulla”¹⁰¹ sekä hänen artikkelinsa ”Kehittyvä sielu terveessä ruumiissa: spiritualismi, teosofia ja elämänreformi kirjailija J. H. Erkon lähipiirissä 1880-luvulla”¹⁰² teoksessa *Uuden etsijät*¹⁰³ käsittelevät kuoleman, sairastumisen ja parantamisen teemoja suhteessa esoteeriaan.

Nina Kokkisen väitöskirja *Totuudenetsijät: Vuosisadanvaihteen okkulttuuri ja moderni henkisyys Akseli Gallen-Kallelan, Pekka Halosen ja Hugo Simbergin taiteessa*¹⁰⁴ sekä hänen artikkelinsa ”Esoteerisen tutkimuksen ajankohtaisia kysymyksiä ja haasteita”¹⁰⁵ esittelivät tutkimuskentälle uudelleen määritellyt käsitteet okkulttuuri ja henkinen etsijä, joita myös tässä tutkielmassa käytän hyödykseni. Kokkinen on kirjoituksissaan tuonut esiin vuosisadan taitteen kulttuuriipiirin esoteerisen henkisyyden ja sen vaikutuksen taiteeseen, esimerkiksi tutkimalla Hugo Simbergiä, Pekka Halosta ja Akseli Gallen-Kallelaa. Heidän kulttuuriipiirinsä olivat jokseenkin samoja joissa Elsa Heporauta liikkui elämänsä aikana, ja monella tapaa samankaltaisia. Nina Kokkisen lisäksi etsijyyden käsitettä on pohtinut etenkin Steven Sutcliffe.¹⁰⁶

Maarit Leskelä-Kärki on tutkinut niin esoteriaa kuin kirjeenvaihtoa kulttuurihistorian näkökulmasta. Hänen artikkelinsa ”Ethical Encounters in the Archives on Studying Individuals in Esoteric Contexts”¹⁰⁷ on yksiä harvoja esoteriaa ja arkistoteoriaa yhdistäviä artikkeleja. Leskelä-Kärjen väitöskirja *Kirjoittaen maailmassa – Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*¹⁰⁸ oli yksiä tämän tutkimuksen alkuperäisiä innoittajia. Väitöskirjassaan Leskelä-Kärki tutkii kirjoittavia Krohnin sisaruksia, ja tarjoaa eettistä pohdintaa yksityisten aineistojen käytöstä sekä tarkastelee Helmi Krohnin henkisyyttä. Maarit Leskelä-Kärki kirjoittaa

---

¹⁰⁰ Uudenetsijat.com

¹⁰¹ Harmainen 2014.

¹⁰² Harmainen 2021.

¹⁰³ Leskelä-Kärki & Harmainen 2021.

¹⁰⁴ Kokkinen 2019.

¹⁰⁵ Kokkinen 2018.

¹⁰⁶ Sutcliffe 2000, 19-21, & 2003, 31-37 & 2011.

¹⁰⁷ Leskelä-Kärki 2020.

¹⁰⁸ Leskelä-Kärki 2006.

teoksessaan *Helmi Krohnin ihmeellinen elämä*¹⁰⁹ suomalaisten salatieteiden kulttuurihistorian merkityksestä ja siitä, kuinka salatieteiden kulttuurihistoriallinen tutkimus tarjoaa kyseenalaistavia näkökulmia Suomen ja Euroopan historiaan. Hän toteaa, kuinka nykyajan todellisuutta, arvoja ja ideaaleja määrittelevät yhä monet perusoletukset, joihin salatieteiden tutkimuksen uusi näkökulma on tarpeen.¹¹⁰ Tiina Mahlamäki on tutkinut Swedenborgia ja antroposofiaa¹¹¹, sekä kirjailija Kersti Bergrothia, joka seurasi Swedenborgin ajatuksia elämässään. Mahlamäki on osallistunut Uuden etsijät -hankkeeseen, tuottaen suomalaista esoteerista tutkimusta.

Spiritismiä Suomessa on tutkinut Marjo Kaartinen teoksessaan *Spiritistinen istunto*.¹¹² Teoksessa Kaartinen esittelee spiritismiä kahden esimerkkitapauksen kautta: Madame d'Esperancen seanssien ja Capriello Faustinon seanssien kautta. Teos tarjoaa kurkistuksen aiheeseen Suomen näkökulmasta ja käsittelee paljon myös niitä kulttuuripiirejä, joiden osaksi Heporauta omana aikanaan liittyi.

2.2.3 Uskon sanastoa: henkisyys, kumma, yliluonnollinen

Tässä tutkielmassa nojaan suomalaiseen henkisyyden ja kumman tutkimukseen, sillä sitä on runsaasti. Folkloristiikassa kummaa on tutkinut Kaarina Koski ja yhdessä antropologi Marja-Liisa Honkasalon kanssa hän veti Mielen rajoilla -hanketta. Hankkeessa tutkittiin suomalaisten arjen kummia kokemuksia. Kaarina Koski on kansanuskon dosentti, ja teoksissaan hän on pohtinut etenkin yliluonnollisten kokemusten patologisointia, vernakulaaria, kuoleman kulttuuria sekä uskomusolentoja. Kosken näkökulma on usein kerronnassa.¹¹³ Folkloristi Pasi Enges on myös osallistunut folkloristiikan kentän keskusteluun yliluonnollisesta ja uskomusperinteestä. Hänen väitöskirjansa *'Minä melkein uskon': yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä*¹¹⁴ tutkii yliluonnollista osana kansanuskkoa ja uskomusperinnettä. Folkloristi Kirsi Hänninen on tutkinut yliluonnollista esimerkiksi artikkelissaan ”Encounters with the Unknown: Finnish

---

¹⁰⁹ Leskelä-Kärki 2021.

¹¹⁰ Leskelä-Kärki 2021, 272.

¹¹¹ Mahlamäki 2018.

¹¹² Kaartinen 2020.

¹¹³ Blogs.helsinki.fi: Kaarina Koski.

¹¹⁴ Enges 2012.

Supernatural Narratives in the Early 21st Century”¹¹⁵ sekä ufokokemusten näkökulmasta.¹¹⁶ Folkloristiikan kentällä urauurtavaa yliluonnollisen tutkimista on tuottanut Leea Virtanen, joka tutki kokemukseronnan näkökulmasta esimerkiksi yliluonnollisia ja telepaattisia uskomuksia sekä arkiuskomuksia.¹¹⁷ Leea Virtasen oma läheinen suhde paranormaaliin ja parapsykologiaan aiheutti aikanaan kritiikkiä, sillä oman tutkijaposition pohtiminen ei ollut vielä hänen aikanaan yleistä tutkimuksessa.¹¹⁸

Kansainvälisesti folkloristista yliluonnollisen tutkimista on tehnyt esimerkiksi yhdysvaltalainen Barbara Walker. Hän on toimittanut teoksen *Out of the Ordinary: Folklore and the Supernatural*. Teoksen tarkoituksena on tarjota katsaus uskoa, yliluonnollista ja folklorea yhdistäviin tutkimuksiin, sekä osoittaa kuinka yliluonnollinen on osa arkea ja jokapäiväistä elämää useissa kulttuureissa. Walker kirjoittaa johdannossaan, kuinka yliluonnollinen on osa myös niitä kulttuureja, jotka mielletään ”edistyneiksi” ja ”kehittyneiksi”, ja joissa arvostetaan korkeakoulutusta ja teknologiaa. Nykyaikaisessa tutkimuksessa monilla eri tieteenaloilla pyritään haastamaan käsitystä siitä, että henkisyys ja usko yliluonnolliseen on jollain tapaa jääne menneisyydestä tai merkki kehittymättömästä uskonnosta ja täten vähempiarvoista kuin esimerkiksi kristinusko.¹¹⁹ Englannin folkloristisella kentällä yliluonnollista on tutkinut Gillian Bennett, esimerkiksi teoksessaan *Alas, Poor Ghost!*, jossa hän käsittelee englantilaisten naisten uskoa aaveisiin ja yliluonnolliseen.¹²⁰

2.2.4 Arkistoteoria ja kirjetutkimus

Arkistotieteen ja teorian kentällä alan pioneereja ovat Hilary Jenkinson sekä Theodore Roosevelt Schellenberg. Molemmat kuitenkin näkivät arkistoteorian koskevan viranomaisarkistoja ja korostivat asiakirjojen merkitystä faktojen todisteina, jonka vuoksi arkistoteoria kehittyi pitkän aikaa viranomaisarkistojen ympärille.¹²¹ Heidän tutkimuksensa eivät ota huomioon yksityisarkistoja tai asiakirjojen arvoa muuten kuin informatiivisina.

---

¹¹⁵ Hänninen 2012.

¹¹⁶ Esimerkiksi artikkelissaan ”Ufokontaktit ja niistä kertominen”, Hänninen 2003.

¹¹⁷ Biografiasampo.fi

¹¹⁸ Enges 2004.

¹¹⁹ Walker 1995, ix-1.

¹²⁰ Bennett 1999.

¹²¹ Pollard 2001, 136-139.

Ensimmäisiä akateemisia julkaisuja yksityisarkistoista tekivät australialaiseen Archives and Manuscripts -julkaisun ”Personal Recordkeeping: Issues and Perspectives” muun muassa Graeme Powell, Maryanne Dever ja Sue McKemmish.¹²² Australialaiset tutkijat aloittivat keskustelua yksilön merkityksestä arkistotieteissä. Myöhemmin etenkin kanadalaiset arkistotieteilijät Catherine Hobbs, Jennifer Douglas ja Riva A. Pollard ovat jatkaneet keskustelua.

Arkistotieteellisen tutkimuksen saralla Rob Fisherin on pohtinut Jenkinsonin ja Schellenbergin arkistoteorioiden heikkouksia ja vahvuuksia. Fisher onkin tutkimuksessaan pohtinut teoriaa myös yksityisille asiakirjoille. Fisher kyseenalaistaa esimerkiksi sen, miten viranomaisarkistoille tarkoitettu arkistoteoria sopii yksityisarkistoihin, ja voiko teoriaa soveltaa esimerkiksi henkilöarkistojen tutkimukseen.¹²³ Hän pohtii myös tutkimuksessaan aineiston lahjoittajien ja arkistonmuodostajien roolia.¹²⁴

Catherine Hobbs on ottanut kantaa esittämällä, että yksityisarkistot kaipaavat oman teoriansa, sillä arvonmääritys tapahtuu yksityisten asiakirjojen kohdalla eri tavalla kuin viranomaisten asiakirjojen kohdalla. Hän toteaa, ettei perinteinen arvonmääritys, joka usein pohjautuu viranomaisten asiakirjoihin, sovi yksityisarkistoihin, sillä siinä ei huomioida yksityisten aineistojen merkityksiä. Arvonmäärityksessä huomioidaan usein todistusarvo, mutta ei esimerkiksi kulttuurista tai historiallista arvoa. Hobbs kirjoittaa artikkelissaan ”The Character of Personal Archives: Reflections on the Value of Records of Individual”, kuinka yksityiset asiakirjat sisältävät yksilön uniikkeja dokumentaarisia piirteitä, sisäisiä taisteluita ja yksilöllistä persoonaa, jota viranomaisarkistojen arkistoteoria ei huomioi.¹²⁵ Hobbs on kanadalainen kirjallisuuden arkistojen asiantuntija, ja hän on perehtynyt etenkin kirjailijoiden yksityisarkistoihin. Samalla Hobbs on ottanut osaa yleisemmin alan keskusteluun yksityisarkistoista.

---

¹²² Dever 1996; McKemmish 1996; Powell 1996;

¹²³ Fisher 2009, 1-6.

¹²⁴ Esimerkiksi teoksessa Donor and donor agency: implications for private archives theory and practice, Fisher 2015.

¹²⁵ Hobbs 2001, 1, 125-128.

Jennifer Douglas on arkistotieteellisessä tutkimuksessaan keskittynyt erityisesti kirjailijoiden yksityisarkistoihin. Douglas tuo esiin artikkelissaan ”The archiving I: A closer look in the archives of writers”¹²⁶ kuinka hänen tutkimansa kirjailijat sekä aineiston lahjoittajat, järjestäjät ja perheenjäsenet ovat kontrolloineet, millaisen kuvan kirjailijoiden yksityisarkisto heistä antaa. Douglas tuo esiin nimenomaan arkiston luonteen erilaisten valintojen tuloksena.¹²⁷ Artikkelissaan ”A call to rethink archival creation: exploring types of creation in personal archives”¹²⁸ Douglas pohtii arkistojen syntyä ja arkistoteorian paikkaa tarkasteltaessa erilaisia toimijoita, jotka vaikuttavat arkistojen syntyyn ja muotoutumiseen.

Muita yksityisarkistojen luonteeseen kantaa ottaneita ovat esimerkiksi Maryanne Deverin teos *The intimate archive: journeys through private papers*¹²⁹, Eric Ketelaarin artikkeli ”Cultivating archives: meanings and identities”¹³⁰, sekä Riva A. Pollardin artikkeli ”The appraisal of personal papers: a critical literature review”¹³¹.

Suomalaista yksityisarkistojen tutkimusta ovat tehneet myös Elsi Hyttinen ja Katri Kivilaakso toimittamassaan teoksessaan *Lukemattomat sivut: kirjallisuuden arkistot käytössä*. Teoksen artikkeleissa esitellään erilaisia tapoja tutkia kirjallisuuden arkistojen aineistoja ja esitellään, millaisia menetelmiä tai näkökulmia tutkimuksessa voi käyttää. Teos on hyödyllinen etenkin kirjallisuudentutkimuksessa, mutta tarjoaa myös näkökulmia muiden alojen tutkijoille, jotka käyttävät kirjallisuuden arkistoja tutkimuksessaan. Hyttinen ja Kivilaakso esittävät teoksessa, että kirjallisuudella, kirjallisuuden arkistoilla ja kirjallisuuden tuottamisesta syntyneillä aineistoilla voidaan muuttaa menneisyyden ja nykyisyyden käsityksiä.¹³²

Maarit Leskelä-Kärjen väitöskirjassa *Kirjoittaen maailmassa – Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*¹³³ käsitellään esimerkiksi uskonnollista kirjoittamista. Leskelä-Kärki käsittelee väitöskirjassaan laajasti kirjeitä kulttuurihistoriallisena lähteenä. Kirjelähteiden pohdinta etenkin eettisestä näkökulmasta on tässä työssä ollut hyödyllistä. Etenkin Leskelä-Kärjen pohdinnat aineiston ymmärtävästä ja empaattisesta lukutavasta auttoivat hahmottamaan omaa

---

¹²⁶ Douglas 2015.

¹²⁷ Douglas 2015, 1.

¹²⁸ Douglas 2018.

¹²⁹ Dever 2009.

¹³⁰ Ketelaar 2012.

¹³¹ Pollard 2001.

¹³² Hyttinen & Kivilaakso 2010, 7.

¹³³ Leskelä-Kärki 2006.

oikeuttani tutkia toisten yksityisiä dokumentteja. Lisäksi eettiseen pohdintaan Leskelä-Kärki on osallistunut artikkelillaan ”Ethical Encounters in the Archives on Studying Individuals in Esoteric Contexts”. Maarit Leskelä-Kärjen, Anu Lahtisen ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittama *Kirjeet ja historian tutkimus* jatkaa pohdintaa kirjeistä aineistona sekä niiden eettisen käytön pohdintaa.¹³⁴

Kirjeiden tutkimusta on tehnyt esimerkiksi virolainen kulttuuriteoreetikko Leena Kurvet-Käosaar. Hän on tutkinut kirjeenvaihdon mahdollisuuksia ja rajoituksia yksityisestä ja perhesidonnaisesta näkökulmasta. Hänen tutkimuksensa osoittaa, että epistolaarisilla eli kirjeenvaihdon tuottamilla ihmissuhteilla on merkitystä.¹³⁵ Suomessa kirjetutkimusta on tehnyt Samira Saramo, joka on tutkinut Yhdysvaltojen ja Kanadan suomalaisten siirtolaisten kirjeitä 1950-1960-luvuilta. Saramon artikkelissa *I have such sad news: loss in Finnish North American Letters* käsitellään etenkin surua ja menetystä. Saramo osoittaa, kuinka merkittävä osa omaelämäkerrallinen kirjoittaminen kirjeiden muodossa on ollut menetysten käsittelyssä. Saramo tuo esiin näkemyksen, että menetys aiheuttaa minuuden katkeaman, jolloin ihmisen on määriteltävä minuutensa uudestaan.¹³⁶ Sama minuuden uudelleenmäärittely tulee esiin myös Heporaudan kanssa käydyssä kirjeenvaihdossa, jossa käsitellään menetystä. Menetyksestä ja tragediasta yritetään löytää tarkoitusta ja merkitystä. Omasta surusta kirjoittamalla käsitellään tapahtunutta, ja yritetään ymmärtää ja rakentaa uutta minuutta, joka jatkaa elämää ilman rakasta läheistä.

---

¹³⁴ Leskelä-Kärki & Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011.

¹³⁵ Kurvet-Käosaar 2019, 83-86.

¹³⁶ Saramo 2018, 54-56.

2.3 Menetelmät

2.3.1 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysissä tutkitaan, mistä aineisto kertoo ja millaisia teemoja ja aiheita siitä löytyy.¹³⁷ Sen avulla voidaan analysoida aineistoa systemaattisesti.¹³⁸ Tässä tutkimuksessa teen laadullista sisällönanalyysia, jonka erotan määrällisestä sisällönanalyysistä eli sisällönerittelystä.¹³⁹ Tämän tutkimuksen aineisto on laaja, joten määrällistä analyysia olisi mahdollista tehdä. Päädyin kuitenkin laadulliseen sisällönanalyysiin, sillä se mahdollistaa henkisyiden teeman löytämisen aineistosta. Laadullisessa sisällönanalyysissä tutkija tunnistaa ja nimeää aineistosta löytämiään sisällöllisiä elementtejä.¹⁴⁰ Pohjimmiltaan sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa tarkastellaan inhimillisiä merkityksiä.¹⁴¹ Tässä tutkimuksessa käyn läpi Heporaudan kirjeaineistoa, ja tunnistan sieltä henkisyudeksi mieltämiäni sisältöjä. Miellän henkisyudeksi kirjeissä esimerkiksi maininnat tuonpuoleisesta, herrasta tai yllirajaisesta ja yliaistillisesta kommunikoinnista. Välillä saatoin tunnistaa esimerkiksi unista kertomisen henkiseksi, mikäli niihin liittyivät enteet tai kokemukset selittämättömästä. Osa sisällöistä voi olla lyhyitä mainintoja, tai pitkiä tekstikatkelmia.¹⁴² Henkisyiden teemaa käsitellään myös kokonaisissa kirjeissä. Sisällöt täten eroavat toisistaan välillä radikaalistikin, mikä tuo tutkimukseen mielenkiintoista vaihtelua. Henkisyudesta on saatettu kirjeissä puhua ohimennen, tai aiheeseen syventyen ja syvällisesti. Tässä tutkimuksessa korostuvat pidemmät katkelmat.

Sisällönanalyysissä aineisto järjestetään selkeään ja tiiviiseen muotoon, mutta silti säilyttäen sen informaation.¹⁴³ Tällöin luodaan joko selkeä kuvaus ilmiöstä, jota tutkitaan tai kartoitetaan niitä tapoja, joilla ilmiöstä voi puhua.¹⁴⁴ Pro gradu -tutkielman pituisessa opinnäytetyössä selkeän kuvaus Heporaudan kirjeenvaihdon henkisyudesta on vaikeaa tuottaa, mutta luon katsauksen niihin tapoihin joilla henkisyudesta puhutaan ja millaisena se kirjeenvaihdossa näkyy. Luomani kartoitus kirjeenvaihdon henkisyudesta täyttää tehtävänsä,

---

¹³⁷ Vuori n.d.

¹³⁸ Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.

¹³⁹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 118-119.

¹⁴⁰ Vuori n.d.

¹⁴¹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.

¹⁴² Vuori n.d.

¹⁴³ Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.

¹⁴⁴ Vuori n.d.

sillä se nostaa esiin Elsa Heporaudan tuntemattomampaa puolta ja osoittaa, kuinka yleistä henkisyys, etenkin esoteerinen henkisyys, oli 1900-luvulla.

Sisällönanalyysi edellyttää, että aineisto käydään huolellisesti ja systemaattisesti läpi.¹⁴⁵ Hans-Georg Gadamerin tutkimusmenetelmä *hermeneuttinen kehä* kuvaa hyvin otettani tutkimukseen. Sen mukaan ymmärrys tutkimuksesta kasvaa jokaisella lukukerralla, ja itseymmärrys omasta tulkitsemisen prosessista syvenee.¹⁴⁶ Olen tutustunut Elsa Heporaudan kirjeenvaihtoon eri aikoina, mutta siinä esiintyvä henkisyys on jokaisella lukukerralla kiinnostanut minua, vaikka aina tarkka tutkimuskysymys ei ole ollut tiedossa. Vaikka olen päättänyt etukäteen mikä teema minua kiinnostaa, on aineisto myös ohjaillut tutkimustani. Alun perin tutkimuksen piti kattaa koko Elsa Heporaudan henkilöarkisto, mutta aineistoon tutustuessani huomasin sen olevan liian suuri määrä pro gradu -tutkielmaan, jolloin rajasin aineiston kirjeenvaihtoon. Myös näkökulma aineistoon vaihtui sitä mukaa kun tutustuin siihen lisää, sillä alun perin olin kiinnostunut tutkimaan Elsa Heporaudan omaa henkisyttä, rajaten pois muiden ihmisten henkisyyden. Heporaudan kirjeenvaihto koostuu kuitenkin pääasiassa kirjeiden lähettäjistä, joten koin hedelmällisemmäksi tarkastella henkisyyden teemaa kirjeenvaihdossa, jolloin pystyn huomioimaan kaiken kirjeenvaihdon. Vaikka en lähtenyt tekemään suoraan aineistolähtöistä analyysia, ohjaili aineisto tutkimustani.

Analysoidessani aineistoa sisällönanalyysillä teemoittelen aineiston, johon palaan seuraavassa alaluvussa tarkemmin. Sen jälkeen on aika tehdä johtopäätöksiä, ja analysoitava teemoitteleni aineisto. Luen kirjeitä lähiluvulla useaan kertaan, ja tutkimuskirjallisuuden avulla pohdin henkisyttä aineistossa. Keskityn analysoimaan, mitä eroavaa tai yhdistävää aineistosta löytyy ja mitä kiinnostavaa siitä nousee. En tee kuitenkaan vertailevaa tutkimusta, joten erojen ja yhtenäisyyksien vertailu ei nouse keskeiseksi tutkimuksessani, vaikka huomioinkin sen. Analyysiprosessini koostuu tarkasta aineistoon paneutumisesta ja sen vertaamisesta kontekstietoihin, joita minulla Heporaudasta on. Prosessissa otan huomioon myös kulttuuriset ja sosiaaliset kontekstit, joita Heporaudan aikana oli.

---

¹⁴⁵ Vuori n.d.

¹⁴⁶ Nikander 2002, 64-65.

2.3.2 Teemoittelu

Tunnistamisen ja nimeämisen jälkeen jaan aineiston teemoihin eli teemoittelen aineiston. Teemoittelussa paikannan aineistosta tutkimusongelmaan sopivat teemat. Valitsemani teemat ovat: henkinen kehitys, menetys ja kuolema sekä parantaminen ja tiede. Näiden teemojen alla jaan aineiston vielä alateemoihin, jotta tutkimuksen rakenne säilyy selkeänä. Teemoittelu täten ohjaa sisällönanalyysia ja tuo esiin aineistossa usein esiintyviä piireitä.¹⁴⁷

En etukäteen päättänyt, mitä henkisyyden teemoja haluan nostaa esiin, vaan tutustuin aineistoon ja useiden lukukertojen aikana teemat alkoivat hahmottua, sillä ne olivat aineistossa useasti toistuvia asioita. Teemoittelussa teemoja ei voikaan päättää etukäteen, vaan ne syntyvät analyysin tuloksena.¹⁴⁸ Teemat ovat kuitenkin keinotekoisia rajoja, sillä todellisuudessa henkisyyden teemat risteävät ja menevät päällekkäin. Esimerkiksi kuolemaa ja menetystä tutkittaessa parantamisen teema saattaa näkyä vahvastikin. Teemoittelu auttaa järjestämään aineistoa helpommin hahmotettavaan muotoon.

2.3.3 Arkistoteoria ja omaelämäkerrallinen kirjoittaminen

Tutkimukseni pohjaa arkistoteoriaan. Tutkimuksen teoria koostuu tutkimuksen käsitteistä ja niiden välisistä merkityssuhteista.¹⁴⁹ Henkilöarkistoja koskeva arkistoteoria on vähäistä, sillä pitkään arkistotieteellinen tutkimus keskittyi viranomaisarkistoihin. Henkilöarkisto hahmotetaan usein viranomaisarkiston vastakohtana, ja arkistoteoriaa tulee aina soveltaa, jotta se saadaan sopimaan yksityisiin aineistoihin, kuten tässä tapauksessa kirjeenvaihtoon. Henkilöarkistojen tutkiminen on alkanut onneksi lisääntyä,¹⁵⁰ jonka myötä myös arkistoteoria alkaa todennäköisesti huomioimaan myös yksityisen aineistot paremmin. Henkilöarkistot kuuluvat yksityisarkistojen piiriin, ja niille on yhteistä, ettei niiden muodostumista ohjaa mikään säännöstö.¹⁵¹ Viranomaisarkistojen muodostumista ohjaavat erilaiset lait, mutta yksityisarkistot syntyvät niin sanotusti omaehtoisesti, elämän sivutuotteena.

---

¹⁴⁷ Juhila n.d.

¹⁴⁸ Juhila n.d.

¹⁴⁹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 24.

¹⁵⁰ Hakala & Saarenpää 2018, 44–45.

¹⁵¹ Liimatta 2021, 9.

Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen metodologisia mahdollisuuksia ja haasteita on pohdittu esimerkiksi Ashley Barnwellin ja Kate Douglasin toimittamassa esseekokoelmassa *Research Methodologies for Auto/biography Studies*. Teoksen johdantoluvussa Barnwell ja Douglas toteavat, kuinka omaelämäkerrallisuuden metodologiaa on kehitetty vasta vähän.¹⁵² Teoksessa metodologiaa pohditaan eri omaelämäkerrallisuuden muotojen kautta, joista tämän tutkimuksen kannalta oleellisimpia ovat esseet kirjeistä. Maria Tamboukoun essee ”Archival methods in auto/biographical research” ja Leena Kurvet-Käosaaren essee ”Tracing emotional bonds in family letters: a pursuit of an epistolary melody” ovat tämän tutkimuksen kannalta hedelmällisiä.¹⁵³

---

¹⁵² Barnwell & Douglas 2019, 1.

¹⁵³ Tamboukou 2019 & Kurvet-Käosaar 2019.

3 Aineisto

3.1 Elsa Heporaudan henkilöarkisto ja muistelmateos

Elsa Heporaudan henkilöarkisto sijaitsee Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmassa. Viitataan tästä edes henkilöarkistoon lyhenteellä EHH.¹⁵⁴ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto on jakautunut kahteen eri osaan, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelmaan sekä perinteen ja nykykulttuurin kokoelmaan. Kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma sisältää kirjailijoiden ja muiden kirjallisten toimijoiden, sekä kulttuuritoimijoiden aineistoa.¹⁵⁵ Elsa Heporaudan aineisto on todennäköisesti tallennettu arkistoon hänen kirjailijuutensa ja kulttuuriyönsä vuoksi. Nettisivuillaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kuvailee, kuinka sen toiminta perustuu muun muassa ”ymmärrykseen kulttuurin juurista.¹⁵⁶” Elsi Hyttinen ja Katri Kivilaakso kirjoittavat kuinka jo se, että arkistomateriaali kootaan henkilöarkistoksi kertoo, kuinka yksilöä on historiallisesti ja yhä edelleen arvostettu ja hän on ollut merkityksellinen.¹⁵⁷ Käsitteelle henkilöarkisto ei ole yhtä tarkkaa määritelmää, mutta se määritellään usein vastakohtana viranomaisarkistolle, jonka muodostumista arkistolaki säätelee. Tässä tutkielmassa ymmärrän henkilöarkiston yksityisarkistona, joka sisältää arkistonmuodostajan aineistoa, ja täten kertoo yksilön elämästä ja sen vaiheista.

Heporaudan aineistoa on yhteensä 1,36 hyllymetriä, ja se on alustavasti järjestetty. Aineisto koostuu Heporaudan muistikirjoista, kalentereista, käsikirjoitusluonnoksista ja kirjeenvaihdosta. Heporaudan henkilöarkisto on muodostunut eri aikoina tehdyistä, eri kokoisista aineistolahjoituksista, joita ovat tehneet hänen ystävänsä ja perheenjäsenensä Heporaudan kuoleman jälkeen. Heporaudan henkilöarkiston käyttö on luvanvaraista, sillä se on osittain järjestämätön. Tässä tutkielmassa keskityn Heporaudan kirjeenvaihtoon, joka koostuu pääasiassa Heporaudalle lähetetyistä kirjeistä. Tässä tutkielmassa rajaan henkilöarkiston muun aineiston pois, ja keskityn tarkastelemaan Heporaudan kirjeenvaihtoa. Päädyin tähän rajaukseen tutustuttuani Heporaudan henkilöarkistoon ja huomattuani, että kirjeenvaihdon olevan riittävä aineisto pro gradu -tutkielmaan. Etenkin Heporaudan

---

¹⁵⁴ Henkilöarkistolle ei ole luotu virallista lyhennettä. Selkeyden vuoksi päädyin luomaan sellaisen itse.

¹⁵⁵ [Finlit.fi/fi/arkisto](http://finlit.fi/fi/arkisto).

¹⁵⁶ [Finlit.fi/fi/suomalaisen-kirjallisuuden-seura](http://finlit.fi/fi/suomalaisen-kirjallisuuden-seura).

¹⁵⁷ Hyttinen & Kivilaakso 2010, 16.

muistiinpanot, jotka sisältävät paljon henkistä pohdintaa, ovat niin huonokuntoisia ja käsiala epäselvää, että niihin syventyminen vaatisi enemmän aikaa.

Heporaudasta on kirjoitettu vuonna 1983 muistelmateos, *Eräs elämänkaari*, jossa Heporaudan läheiset muistelevat häntä tämän kuoleman jälkeen. Muistelemassa ovat Heporaudan kolme poikaa, sekä hänen kolme ystäväänsä. Teoksessa käsitellään suurpiirteittäin Heporaudan elämän tärkeät tapahtumat ja teemat, jaettuna kahdeksaan eri lukuun. Teoksesta saa tähänastisista aineistoista ja lähteistä selkeimmän kuvan Heporaudan elämästä, vaikka kyse ei ole varsinaisesta elämäkerrasta. Henkisyiden kannalta teos on merkittävä, sillä siinä tuodaan muita lähteitä enemmän Heporaudan henkisyttä. Teos on kirjoitettu hyödyntäen ainakin osittain samoja aineistoja, jotka nykyään ovat osana Heporaudan henkilöarkistoa, eli hänen kirjeenvaihtoaan ja muistiinpanojaan. On myös mahdollista, että Heporaudan aineistot on luovutettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle teoksen valmistumisen myötä. Tähän viittaisi ainakin Maija Hirvosen kiitokset johdanto-luvun lopussa: ”Kiitän myös lämpimästi kaikkia, jotka ovat auttaneet tietojen kokoamisessa kirjoittamalla, luovuttamalla aineistoa ja suostumalla aikaansa säästämättä haastateltaviksi”.¹⁵⁸ Teosta varten on myös haastateltu monia Heporaudan läheisiä ystäviä. Maija Hirvonen kuvailee johdannossa teoksen luonnetta: ”Tämä kirjanen ei ole varsinainen elämäkerta, vaan kokoelma välähdyksenomaisia pikapiirtoja Elsa Heporaudan toiminnan eri puolista.”¹⁵⁹ Käytän *Eräs elämänkaari*-teosta sekundaariaineistonani, luodessani konteksteja Heporaudan henkisyydelle ja elämänvaiheille, jotka ovat vaikuttaneet henkilöarkiston esoteerisen aineksen muotoutumiseen. Vaikka teoksessa tuodaan esiin Heporaudan henkisyttä, koen silti tärkeäksi korostaa sitä lisää tämän tutkielman avulla. Vastaus siihen, miten henkinen ihminen Elsa Heporauta oli, oli varmasti erilainen eri ihmisten näkökulmasta, sillä uskon hänen näyttäneen erilaisia puolia itsestään eri ihmisille. Elsa Heporauta tuskin salaili henkisyttään, mutta se on varmasti korostunut eri tavoilla sellaisten ihmisten seurassa, joihin Heporauta luotti ja jotka olivat itsekin kiinnostuneita henkisestä etsinnästä.

Henkilöarkistossa olevat kirjeet, vaikkakin muiden kirjoittamat, on kirjoitettu Heporaudalle. Kaikki aineisto on siis olemassa suhteessa häneen. Heporaudan elämän eri vaiheet ja hänen

---

¹⁵⁸ Hirvonen 1983, 10.

¹⁵⁹ Hirvonen 1983, 10.

kiinnostuksensa esoteerisiin aiheisiin vaikuttavat siihen, mitä henkilöarkistosta löytyy. *Eräs elämäankaari* -teoksessa kuvaillaankin, kuinka Heporauta usein kirjeissään uteli ystäviensä unista ja telepaattisista kokemuksista.¹⁶⁰ Heporaudan henkilöarkisto olisi varmasti erilainen, mikäli hän ei olisi ollut kiinnostunut lähipiirinsä henkisydestä.

Kuten Elsi Hyttinen ja Katri Kivilaakso kirjoittavat teoksessaan *Lukemattomat sivut: kirjallisuuden arkistot käytössä*¹⁶¹, eivät arkistolaitoksiin luovutetut aineistot ole koskaan valmiita tai täydellisiä, vaan aina keskeneräisiä. En esimerkiksi voi tietää, onko jotakin aineistoa jätetty luovuttamatta EHH:n. Aineistoa on saatettu luovuttaa sattumanvaraisesti aina kun sitä löytyy, tai huolellisen pohdinnan ja valikoinnin tuloksena. En voi myöskään tietää, millaisen matkan aineisto on kulkenut ennen saapumistaan arkistolaitokseen. Tarkastelemani aineisto on erilaisten sattumien ja valintojen vaikutuksesta muotoutunut. En tiedä, onko Heporauta esimerkiksi testamentissaan määritellyt, mitä hänen papereilleen tulee tehdä. On mahdollista, ettei Heporauta itse osannut aavistaa, että hänen paperinsa tulevat arkistoiduiksi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on kuitenkin nauttinut kansan arvostusta jo perustamisestaan vuonna 1831. Uskon Heporaudan olleen tietoinen arkistosta ja sen roolista kirjailijoiden aineistojen tallettajana. On mahdollista, että Heporauta on itse luovuttanut kollegoidensa tai miehensä Akseli Heporaudan aineistoja kyseiselle arkistolle. Heporauta varmasti tunnisti asemansa ja merkityksensä kirjailijana ja kulttuuriryön tekijänä, joten ehkä hän jossain määrin aavisti aineistojensa päätyvän arkistoitavaksi tai muulla tapaa julkiseksi hänen kuolemansa jälkeen, vaikka tästä ei suoria merkkejä olekaan. Heporauta on myös itse koonnut erilaisista muistiinpanoistaan kirjan *Elämäni kaarisilta*¹⁶².

Heporauta on henkilöarkistonsa arkistonmuodostaja. Heporaudan henkilöarkiston aineisto on täten syntynyt hänen elämänsä tuloksena. Heporaudan erilaiset elämänvaiheet ja toimijuudet esimerkiksi Kalevalaisissa Naisissa, kirjailijana, äitinä ja vaimona sekä henkisenä ihmisenä heijastuvat hänen henkilöarkistonsa aineistosta. Hänen henkilöarkistonsa aineisto on muodostunut pitkän ajan kuluessa ja hajanaisesti hänen elämänsä tuloksena. Heporaudan arvostus on johtanut siihen, että arkistomateriaali on koottu henkilöarkistoksi osaksi laitosta, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa, jonka aineistossa on muitakin merkittäviä kirjailijoita ja

---

¹⁶⁰ Hirvonen 1983, 81.

¹⁶¹ Hyttinen & Kivilaakso 2010, 8.

¹⁶² Elsa Heporauta, 1942.

toimijoita.¹⁶³ Etenkin Heporaudan laaja kirjeenvaihto osoittaa, että hän on ollut aktiivinen toimija ja kommunikoija elämänsä aikana, ja käynyt kirjeenvaihtoa ahkerasti niin työasioista, kuin henkilökohtaisista tapahtumistakin. Hänen henkilöarkistonsa kirjeenvaihto ei todennäköisesti sisällä kaikkea kirjeenvaihtoa, jota Heporauta on elämänsä aikana käynyt, mutta kuitenkin merkittävän osan siitä. En voi tutkijana tietää, mitä kirjeenvaihdosta on esimerkiksi jätetty pois. En kuitenkaan usko, että henkilöarkistoa on tietoisesti esimerkiksi sensuroitu. Kirjeenvaihdossa esiintyy paljon arkaa materiaalia, joka on kuitenkin jätetty henkilöarkistoon, joten esimerkiksi henkisyys ei ole ollut tabu tai salailun aihe Heporaudan lähipiirissä, joka aineistoa on lahjoittanut.

Elsa- ja Akseli Heporaudan kirjeitä, ja mahdollisesti muitakin papereita, löytyy myös ainakin heidän poikansa Ilari Heporaudan henkilöarkistosta. Rajaan kuitenkin nämä muista henkilöarkistoista löytyvät aineistot tutkimukseni ulkopuolelle, sillä tarkastelun kohteenani on Elsa Heporaudan oman henkilöarkiston kirjeenvaihto. Kirjeenvaihtoa tutkiessani keskityn etenkin esoteerisia ja henkisiä elementtejä käsitteleviin kirjeisiin, joita paikansin Heporaudan kirjeenvaihdosta noin 900 kappaletta. Pelkästään jo tutkimukseni teemaan sopivien kirjeiden määrä kertoo siitä, että henkisyys oli merkittävä osa Heporaudan elämää.

Maarit Leskelä-Kärki ja Ritva Hapuli kirjoittavat, kuinka kirjeille ominaista on spontaanisuus, kun taas omaelämäkerrallisissa teksteissä menneen elämän sirpaleista rakennetaan eheä kokonaisuus, kertomus.¹⁶⁴ EHH:sta löytyy siis spontaanisti tuotettuja aineistoja, sekä tarinallisemmaksi kokonaisuudeksi rakennettua aineistoa. Aineiston rajaamisen vuoksi keskityn tässä tutkielmassa spontaanisti luotuihin aineistoihin, eli kirjeenvaihtoon.

Pääasiassa kirjeenvaihto sijoittuu 1900-luvulle, Heporaudan aikuisiälle, vaikka myös varhaisemmin tuotettuja aineistoja on. Kirjeenvaihtoa löytyy Heporaudan rippivuosista hänen vanhuudenpäivilleen saakka. Henkisyyden lisäksi Heporaudan henkilöarkistosta voi hahmottaa hänen elämänsä määrittäneitä merkittäviä tapahtumia: toiminta Kalevalaisissa Naisissa ja naisasiatyössä, lasten syntyminen ja Ilkka-pojan menetys, useat maailmaa ja Suomea koetelleet sodat, erilaiset kirjalliset projektit, sairaudet ja Heporaudan oman kunnon heikkeneminen, ja lopulta miehen Akselin menetys vuonna 1946 ja elämä leskenä. Kaikki

---

¹⁶³ Hyttinen & Kivilaakso 2010, 16.

¹⁶⁴ Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 268.

kirjeenvaihto ei käsittele henkisyttä, mutta se punoutuu osaksi monia merkittäviä tapahtumia ja teemoja Heporaudan elämässä, joita hän käsittelee kirjeenvaihdoissaan.

Lahtelin kirjoittaa pro gradu -tutkielmassaan, että on useita ehtoja joiden on täytyttävä, jotta arkisto voi muodostua. Ehtoihin hän laskee mukaan kirjoitustaidon, aineelliset ehdot kuten kirjoitustarvikkeet ja kirjoitustilan sekä työrauhan.¹⁶⁵ Kirjoitustaito ei ollut itsestäänselvyys, ja Heporauta olikin ensimmäinen Puumalainen tyttö, joka lähetettiin Mikkelin tyttökouluun (biografia) ja myöhemmin vielä Helsingin Suomalaiseen yhteiskouluun lukio-opintoihin (muistelma7). Heporauta kouluttautui vielä opettajaksi ja opiskeli yliopistossa esimerkiksi kirjallisuutta. Aineelliset ehdot kuten oma tila jossa kirjoittaa, ei myöskään ollut itsestäänselvyys, sillä perheenäitinä omaa tilaa sai varmasti etsiä. Heporauta ei kuitenkaan antanut aineellisten rajoitteiden kuten työpöydän puuttumisen tai sairauksien estää häntä kirjoittamasta, ja hän kirjoitti niin laivamatkoilla kuin sairaalassakin.¹⁶⁶ On myös ihme, että Heporauta löysi aikaa esimerkiksi kirjeiden kirjoittamiselle, kun hän kasvatti kolme lasta, kirjoitti lukuisia teoksia, luennoi, sairasti ja hoiti velvollisuuksiaan vaimona sekä Kalevalaisissa Naisissa. Arkiston muodostumiseen vaadittavat ehdot eivät aina naisten kohdalla täytyneet, sillä naisilla ei ollut tasavertaisia mahdollisuuksia esimerkiksi kouluttautua, vaatia omaa tilaa tai aikaa kirjoittamiseen. Heporauta olikin arkistonmuodostuksen kannalta edullisessa asemassa, sillä hän sai apua lastenhoidossa ja kotitöissä.

Maarit Leskelä-Kärki ja Ritva Hapuli kirjoittavat artikkelissaan ”Kirjoittamisen julkiset ja yksityiset maailmat - naisten kirjoittamisen kulttuurihistoriasta” teoksessa *Kulttuurihistoriallinen katse*, kuinka kirjoittamiseen vaikuttavat aina kulttuurinen ja historiallinen ympäristö, jossa kirjoittaminen tapahtuu. Leskelä-Kärki ja Hapuli toteavatkin, että kirjoittaminen on myös ”maallista” ja arkipäiväistä.¹⁶⁷ Arki vaikutti myös Heporaudan mahdollisuuksiin hoitaa kirjeenvaihtoa. Silti Heporauta ei kokenut kirjoittamisen olevan täysin arjen armoilla, sillä hän koki, että yliluonnollisella oli osansa hänen kirjoitustensa syntymisessä.¹⁶⁸

---

¹⁶⁵ Lahtelin 2015, 19.

¹⁶⁶ Esim. Hirvonen 1983, 137.

¹⁶⁷ Hapuli & Leskelä-Kärki 2010, 261.

¹⁶⁸ Elsa kuvaili kirjoittamista sielullisena kokemuksena ja patoutuneen alitajunnan purkautumisena. Saarenheimo 1984, 40.

Maarit Leskelä-Kärki kirjoittaa väitöskirjassaan *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*¹⁶⁹, kuinka arkisto- ja historiatieteissä on aiemmin tutkittu merkittävien miesten arkistoja, ja hän viittaa suurmiesthistoriaan, jossa historiatieteet olivat kiinnostuneet suurmiesten saavutuksista ja naisten ääni jäi täten unohduksiin. Leskelä-Kärki kirjoittaa, kuinka naisten aineistoja löytyi lähinnä nimeämättöminä miehen, perheen tai suvun arkistoista, eikä heitä nähty erillisinä arkistonmuodostajina.¹⁷⁰ Akateemista ja arkistotieteellistä tutkimusta naisten henkilöarkistoista on tehty vielä verrattain vähän, minkä vuoksi tutkielmani aihe on merkittävä ja tarpeen.

Kerttu Saarenheimo kirjoittaa teoksessaan *Salaamatta: kirjallisia muistikuvia ja löytöjä*¹⁷¹, kuinka kirjeiden tutkimus etenkin Suomessa on keskittynyt kirjeen formuloiden ja fraseologian tutkimiseen.¹⁷² Kirjeiden teemoja ja sisältöjä on tutkittu vähemmän, mutta niin kutsuttu elämäkerrallinen käänne on lisännyt tutkimusta. Heporaudan kirjeet ilmaisevat hänen henkilökohtaisten suhteidensa lisäksi myös suurempia ilmiöitä. Esoteerisuuden suhteen etenkin ajalle ominainen etsijyys tulee esiin.

EHH ja sen kirjeenvaihto tarjoaa ikkunan nykyajan ihmiselle tutustua niihin tulkintoihin ja näkökulmiin, joita menneisyyden henkilöillä oli heidän omasta ajastaan. Heporaudan kirjeenvaihdon arvo ei ole sen historiallisessa todistusvoimassa, vaan sen kautta on mahdollista tarkastella hänen aikansa ihmisten kokemuksia ja heidän ymmärrystään vallitsevasta todellisuudesta. Kerttu Saarenheimo kirjoittaa teoksessaan *Salaamatta: kirjallisia muistikuvia ja löytöjä*, kuinka kirjeet tuovat esiin myös kirjeiden kirjoittamisen tapoja ja historiaa. Hän näkee, että esimerkiksi kirjeiden arvo on erityisesti siinä, että ”ne liittyvät suoraan kohteeseensa ja tilanteeseen ilman välikäsiä, tarkkailijoita tai selostajia”¹⁷³. Kirjeenvaihdossa korostuu lähettäjän ja vastaanottajan suhde, mikä on kulttuurihistoriallisesti tärkeää, kuten Saarenheimo kirjoittaa.¹⁷⁴ Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa henkisyys ja etsijyys esiintyvät juuri hänen ihmissuhteidensa kautta, ja välillä henkisyys jopa määrittelee ihmissuhdetta, kuten myöhemmin tulee esiin esimerkiksi Helmi Saarisen lähettämässä kirjeissä. Kirjoittamalla kirjeitä Heporauta luo ja vahvistaa suhdetta toisiin, mutta myös

---

¹⁶⁹ Leskelä-Kärki 2006, 23-24.

¹⁷⁰ Leskelä-Kärki 2006, 2-3.

¹⁷¹ Saarenheimo 1998, 12-13.

¹⁷² Saarenheimo 1998, 146.

¹⁷³ Saarenheimo 1998, 12-13.

¹⁷⁴ Saarenheimo 1998, 145.

käsitykseen itsestään ja omasta identiteetistään. Kirjoittamalla henkisyystään kirjeessä, hän käsittelee omaa suhdettaan siihen ja tämä joko lujittaa tai heikentää sitä.

Arkistoitua kirjeenvaihtoa tutkiessa tulee myös pohtia muistia, sillä arkistoisissa kyse on myös yhteiskunnallisesta muistamisesta. Kerttu Saarenheimo kirjoittaa, kuinka muistamisen sosiaaliseen luonteeseen kuuluu yhteiskunnan muisti, joka tulee esiin esimerkiksi asiakirjoissa joita säilytetään instituution, tässä tapauksessa arkiston, toimesta.¹⁷⁵ Se, mitä päätetään arkistoida ja koetaan arvokkaaksi säilyttää on merkittävää. Elsa Heporaudan kirjeenvaihto on koettu merkittäväksi säilyttää hänen yhteiskunnallisen asemansa vuoksi, mutta ilman Heporaudan yhteiskunnallista asemaa henkilöarkistoa tuskin olisi arkistoitu. Mikäli Heporauta olisi elänyt hieman aiemmin, ei hänen papereitaan olisi koettu tärkeäksi, eikä hänellä olisi ollut ainakaan samanlaista vaikutusvaltaista asemaa yhteiskunnassa naisena. Elsa Heporautaa muistetaan yhä nykyaikana, mutta lähinnä Kalevalaisten Naisten toimijana eikä esimerkiksi ansioituneena kirjailijana tai henkisenä etsijänä.

Catherine Hobbs kirjoittaa, kuinka henkisyys on osa ihmisten kulttuuria ja kuinka henkilöarkistot heijastavat tätä kulttuuria. Heporauta oli kulttuurisesti merkittävä henkilö, minkä vuoksi hänen asiakirjojaan on päätetty arkistoida, mutta juuri asiakirjat, kuten kirjeet jotka puhuvat henkisyudesta, kertovat miten ja miksi Heporauta teki niitä valintoja, joiden seurauksena hänestä tuli kulttuurisesti merkittävä ja arvostettu julkinen henkilö.¹⁷⁶

3.2 Eettisyys

Henkisyiden ja esoteerisuuden tutkimus edellyttää tutkijalta erityistä eettistä pohdintaa, sillä kyseessä on henkilökohtainen ja eri aikoina myös paheksuttu aihe. Etenkin esoteerinen henkisyys on vielä Heporaudan elinaikana nähty ”modernin pimeänä puolena” ja ”kulttuurin vääristyminä”, kuten Antti Harmainen ja Maarit Leskelä-Kärki kirjoittavat teoksessa *Uuden etsijät*.¹⁷⁷ Henkisyyttä tutkittaessa on tärkeää, ettei tutkimuksessa pyritä perustelemaan, onko sellaisia ilmiöitä kuten telepatia, henkiparantaminen tai selvänäkeminen olemassa.

Esoteerinen henkisyys poikkeaa selvästi valtavirrasta, vaikka se olikin suosittua Heporaudan elinaikana, etenkin sivistyneistön ja kulttuuripiirien parissa. Tämä valtavirrasta poikkeaminen

---

¹⁷⁵ Saarenheimo 1998, 9.

¹⁷⁶ Hobbs 2001, 134-135.

¹⁷⁷ Leskelä-Kärki & Harmainen 2021.

tuottaa ulkopuolisuuden tunteita, ja Heporaudan kirjeenvaihdostakin selviää, kuinka henkisyys on osalle arka ja henkilökohtainen aihe. Siksi on tärkeää tutkijana kysyä, mikä oikeus minulla on tutkia aihetta. Sen jälkeen, kun oikeutus on löydetty, on myös tärkeää kysyä, miten tutkia aihetta mahdollisimman eettisesti.

Johanna Nylund on tutkinut kirjeaineistojen etiikkaa pro gradu -tutkielmassaan *Vain sinun silmillesi: päiväkirja- ja kirjeaineistojen primäärikäytön jälkeinen elinkaari ja eettiset haasteet*¹⁷⁸. Tutkielmassaan Nylund tarkastelee eettisyyttä myös tutkijan kannalta.

Primäärikäytön jälkeisellä elinkaarella Nylund tarkoittaa sitä, että aineiston ensisijainen käyttötarkoitus on lakannut. Esimerkiksi kirjeen primäärikäyttöä on, että lähettäjä kirjoittaa sen ja vastaanottaja lukee. Arkistointi ja tieteellinen tutkimus eivät siis ole primäärikäyttöä. Elsa Heporaudan kirjeenvaihto koostuu kirjeistä joita eri ihmiset ovat lähettäneet hänelle, eivätkä he todennäköisesti ole ajatelleet kirjeiden päätyvän arkistoon ja tutkittaviksi. Kirjeet on tarkoitettu yksityiseen käyttöön, ja ne saattavat sisältää intiimejäkin pohdintoja esimerkiksi sairauksista, suruista tai elämäntilanteesta. Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus*¹⁷⁹ Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen, Kirsi Vainio-Korhonen ja Kaisa Vehkalahti toteavat artikkelissaan ”Kirjeiden uusi tuleminen”, kuinka intiimiksi tarkoitettu kirjeenvaihto voi tukea taiteilijan julkisen identiteetin rakentumista.¹⁸⁰ Sen myötä näen oikeutuksen myös tälle tutkimukselle, sillä vaikka kirjeenvaihto on intiimiä ja tarkoitettu alun perin kahden henkilön väliseksi, on sen merkitys Heporaudan identiteetin, myös julkisen, rakentumiselle mielestäni suuri. Heporaudan henkisyttä ei voi irrottaa hänen julkisuuskuvastaan, sillä se ei rajoittunut vain yksityiseen elämään. Heporauta pohti henkisiä kysymyksiä julkisen kirjailijantyönsä kautta, sekä toi näkemyksiään esiin esimerkiksi puheissaan. Väitän, että kirjeenvaihdolla on ollut merkittävä vaikutus hänen henkisen identiteettinsä muotoutumiseen, ja se on saanut Heporaudan esimerkiksi pohtimaan henkisiä kysymyksiä useasti elämänsä varrella. Kirjeenvaihdossa käydyt henkiset keskustelut ylläpitivät ja uudelleen muokkasivat Heporaudan henkistä identiteettiä.

Arkaluontoiseksi määritellään tiedot, joissa käsitellään esimerkiksi uskonnollista vakaumusta tai henkilön terveydentilaa ja häneen kohdistettuja hoitotoimenpiteitä.¹⁸¹ Heporaudan

---

¹⁷⁸ Nylund 2018.

¹⁷⁹ Leskelä-Kärki & Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011.

¹⁸⁰ Leskelä-Kärki & Lahtinen & Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 11.

¹⁸¹ Finlex.fi: Tietosuojalaki & Tietosuoja.fi: Erityisten henkilötietoryhmien käsittely & EUR-Lex artikla 9.

kirjeenvaihdossa nämä tulevat esille vahvasti, joten tutkimukseni aineisto on arkaluontoista. Poikkeustapauksissa arkaluontoisiakin tietoja voidaan käsitellä, esimerkiksi jos henkilö itse on tehnyt asiasta julkista tietoa tai jos aihetta tutkitaan tieteellisesti ja historiallisesti.¹⁸²

Heporaudan vakaumus ja monet terveydentilaan liittyvät tiedot ovat julkisessa tiedossa, joten hänen kannaltaan tutkimus on perusteltua. Heporaudan kirjeenvaihdon muut osapuolet eivät kaikki välttämättä ole jakaneet näitä tietoja julkisesti, mutta arkaluontoistenkin tietojen tutkimus on mahdollista tehdä eettisesti, kunhan tutkimus on läpinäkyvää ja eettisyyttä on pohdittu tarpeeksi.

Kaikki kirjeenvaihdon osapuolet ovat jo kuolleet, ja esimerkiksi EU:n tietosuojaa-asetusta ei sovelleta edesmenneisiin henkilöihin.¹⁸³ Tämä perustuu siihen, että tietosuojaa-asetus koskee vain luonnollisia henkilöitä, eikä edesmennyttä nähdä enää luonnollisena henkilönä.¹⁸⁴

Edesmenneitäkin tutkimuksen kohteita on kuitenkin kunnioitettava, ja heillä saattaa olla elossa olevia jälkeläisiä joiden tunteita tutkimus voi vielä loukata. Tässä tutkimuksessa en pyri esittämään päätelmiä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden persoonasta tai siitä, keitä he ihmisinä olivat. Kyseessä on tulkinta hyvin rajatun aineiston perusteella. Pyrin ymmärtämään tutkittavia, samalla kuitenkin tiedostaen, että ymmärrys jää hyvin vajavaiseksi.¹⁸⁵ Kokemukset ovat aina yksilöllisiä ja ainutlaatuisia, ja henkisyys jatkuvasti muuttuvaa, joten tutkimuksessani tarjoan vain linssin nähdä yhden osan henkisyystä yhtenä rajattuna hetkenä. Leskelä-Kärki kirjoittaa, kuinka ”Päiväkirjojen ja kirjeiden tekstuaalisuuteen ja performatiivisuuteen liittyvät elementit tarjoavat jossain määrin historioitsijalle oikeutuksen lukea henkilökohtaisia dokumentteja ja yrittää rakentaa niistä tulkintoja”.¹⁸⁶ Esoteerisuuden tutkijan tehtävänä on Leskelä-Kärjen mukaan ottaa menneisyyden ihminen ja hänen näkemyksensä vakavasti ja ymmärtää niitä parhaansa mukaan, ja asettaa ne historialliseen miljööseen.¹⁸⁷

Sanna Lahtelin tutkii pro gradu -tutkielmassaan *Julkisen henkilön julkinen arkisto: Kansanedustaja Miina Sillanpään henkilöarkiston muodostuminen ja eettinen käyttö*¹⁸⁸, kuinka yksityisiä asiakirjoja voi käyttää eettisesti tutkimuksessa. Lahtelinin kanta on, että

---

¹⁸² Nylund 2018, 24.

¹⁸³ EUR-Lex 17 artikla.

¹⁸⁴ EUR-Lex 1 artikla.

¹⁸⁵ Leskelä-Kärki 2006, 84-85.

¹⁸⁶ Leskelä-Kärki 2006, 82.

¹⁸⁷ Leskelä-Kärki 2021, 262.

¹⁸⁸ Lahtelin 2015.

kirjeenvaihdossa anonymisointi olisi tärkeää, jotta tutkimusta voidaan tehdä eettisesti. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) määrittelee, että anonymisoinnin taso tutkimuksessa määrittyy arkiston asettamien käyttöehtojen mukaan.¹⁸⁹ SKS:n käytösäännöissä tai muissa neuvoissa ei vaadita anonymisointia, mutta tutkimukselta vaaditaan eettistä ja kunnioittavaa otetta, joka ei vahingoita tietoja antanutta henkilöä tai hänen läheisiään. Aineiston tilauslomakkeen allekirjoittamalla sitoudun noudattamaan käytösääntöjä sekä lakisääteisiä rajoituksia. Lakisääteisiä rajoituksia ovat esimerkiksi lait tietosuojasta ja tekijänoikeudesta.¹⁹⁰ Käytösäännöissä ei puututa anonymisointiin, vaan se jätetään tutkijan harkittavaksi.

Tässä tutkimuksessa olen päättänyt, etten anonymisoi tai pseudonymisoi kirjeenvaihdon osapuolia. Yksi syy tälle päätökselle on, että *Eräs elämänkaari*- teos perustuu vahvasti Heporaudan kirjeenvaihtoon ja Heporaudan kirjeenvaihdon keskusteluja ja kirjeenvaihtosuhteita tuodaan teoksessa esille ilman anonymisointia. Arja Kuula kirjoittaa, kuinka asia voidaan nähdä myös tekijänoikeudellisesta näkökulmasta, jolloin nimen tuominen esille korostaa tutkittavan tekijänoikeutta.¹⁹¹ Lahtelinin pro gradu on kirjoitettu aikana, jolloin anonymisointi on ymmärretty eri tavalla kuin nykyään, ja suorien sitaattien käyttäminen anonymisoidussa tutkimuksessa on ollut mahdollista. Nykyään anonymisoinnin määritelmä on tiukempi, eikä suoria lainauksia näin ollen voi käyttää. Tämä tutkimus perustuu vahvasti nimenomaan aineistosta nostetuille sitaattiesimerkeille, joten tutkimus olisi kärsinyt anonymisoinnista. Lahtelin toteaaakin, että yksityisyyden suojelemisen ja vapaan käytettävyyden muodostama ristiriita on yksi arkistotyön luontaisia eettisiä pulmia ja hän myöntää, että kirjailijoiden ja julkisuuden henkilöiden arkistojen yksityisyyden turvaaminen on haastavaa.¹⁹²

Folkloristi David J. Hufford kirjoittaa artikkelissaan ”The Scholarly Voice and the Personal Voice: Reflexivity in Belief Studies”, kuinka henkiset kysymykset ovat keskeisiä monissa inhimillisissä pohdinnoissa, esimerkiksi kysymyksissä: ”mitä on olla ihminen?”, ”mitä on toimia moraalisesti oikein?”, ”mikä on ihmisen lopullinen kohtalo?”.¹⁹³ Catherine Hobbsin mukaan henkilöarkistoihin on talletettu yksilöiden toimintaa ja yksilöiden henkilökohtaisia,

---

¹⁸⁹ TENK 2009, 11.

¹⁹⁰ SKS: Arkiston käytösääntö

¹⁹¹ Kuula 2006, 203.

¹⁹² Lahtelin 2015, 45.

¹⁹³ Hufford 1995, 57-61.

luonteenomaisia ja ainutlaatuisia näkökulmia, jotka ovat tärkeitä henkilöarkistojen ominaispiirteitä. Henkilöarkistot eivät sisällä ainoastaan virallista toimintaa, vaan ovat myös lähde päivittäiseen yksityiselämään ja ihmissuhteisiin. Henkilöarkistoissa on intiimiyttä, jollaista ei löydy virallisista, systemaattisista viranomaisarkistoista. Siksi on tärkeää pohtia eettisiä kysymyksiä henkilöarkistojen tutkimuksessa. Intiimiyys heijastuu henkilöarkiston sisällöstä, rakenteesta sekä suorasta vuorovaikutuksesta arkistonmuodostajan tai luovuttajan kanssa henkilöarkistoa vastaanotettaessa ja sitä järjestäessä. Henkilöarkistot poikkeavat byrokraattisten asiakirjojen persoonattomuudesta, muodollisuudesta ja systemaattisuudesta, johon nykyinen arvonnäytystä koskeva teoria sopii. Yksilöt luovat asiakirjojaan palvellakseen tarpeitaan, mieltymyksiään ja persoonallisuuttaan, eivät siksi koska lait tai säännökset niin määräävät. Hobbs toteaa, kuinka on tärkeää säilyttää ja tutkia asiakirjoja jotka syntyvät ihmisten henkilökohtaisesta elämästä, sillä hänestä henkilöarkistojen kertomuksellisuus on arvokasta viranomaisaineistojen todistusvoiman ja informatiivisuuden ohella.¹⁹⁴ Tällöin on muistettava, että yksilö on aina enemmän kuin se kertomus, joka hänestä tutkimuksessa tai teoksessa kerrotaan tai jonka hän itse luo itsestään kirjeenvaihdossa.¹⁹⁵ Henkilökohtaisten asiakirjojen tutkiminen on täten tärkeää, vaikka se olisi eettisesti haastavaa.

Elena S. Danielson pohtii teoksessaan *The ethical archivist*¹⁹⁶ arkistojen, etenkin henkilöarkistojen eettistä tutkimusta. Arkistointi on aina valintojen tuote, ja se, millaisena henkilöarkisto näyttäytyy tutkijalle on aina suhteessa arkistoon ja siellä tehtyihin valintoihin. On myös tärkeää huomioida arkistojen valta. Arkistolaitos rajaa, millaisia aineistoja se päättää säilyttää, ja arkistojalla on valtaa vaikuttaa siihen, miten arkisto järjestetään. Tutkijalla taas on valta siinä, miten hän arkistoaineistoa tulkitsee ja esittää tutkimuksessaan. Aineistojen jatkokäytön on oltava eettistä, jotta arkistojen toiminta olisi perusteltua. Luottamus ja kunnioitus ovat keskeisiä tekijöitä. Tutkijalla on vastuu siitä, ettei hän loukkaa tutkimaansa henkilöä, kolmansia osapuolia tai heidän läheisiään.

Danielson kirjoittaa, kuinka yksityisen ja julkisen raja on usein häilyvä ja muuttuva. Danielson esittää pohdinnan, että yksityisyyden aika on mahdollisesti ohi. Yksityisyyttä suojaavat ainakin toistaiseksi vielä lait, mutta eettisyydessä on enemmän tulkinnanvaraa. Danielson toteaa, että on arkistojen tehtävä määritellä, mitä he tarkoittavat yksityisyydellä.

---

¹⁹⁴ Hobbs 2001, 126-131.

¹⁹⁵ Douglas 2015, 54-55.

¹⁹⁶ Danielson 2010.

Teoksessaan Danielson pohtii myös julkisen henkilön oikeutta yksityisyyteen, jota itsekin joudun tässä tutkielmassa pohtimaan.¹⁹⁷

EHH koostuu asiakirjalahjoituksista, joita hänen läheisensä ja perheensä ovat tehneet. Heporauta itse ei lahjoituksia tehnyt, mutta hänen läheisensä todennäköisesti kunnioittivat arkistonmuodostajan eli Heporaudan toiveita ja yrittivät pohtia, millainen hänen kantansa olisi asiakirjojen arkistointiin. Vaikka en löydä aineistosta merkkejä sensuroinnista, on mahdollista, että Heporauta itse tai hänen läheisensä ovat jättäneet joitain asiakirjoja tietoisesti lahjoittamatta. Henkilöarkistosta löytyy kuitenkin arkaluontoiseksi määrittelemääni aineistoa, joten en usko, että asiakirjoja olisi jätetty luovuttamatta esimerkiksi siksi, että niissä käsitellään tabu-aiheita. Toisaalta Elsa Heporauta oli julkisuuden henkilö, joten hänestä saatavaa henkilökuvaa on voitu haluta muokata. Heporauta itse on voinut eläessään säilyttää papereitaan sen mukaan, millaisen kuvan hän on itsestään halunnut jättää. Tämän vuoksi on tärkeää tiedostaa, ettei henkilöarkisto ole tarkka ja erehtymätön kuvaus arkistonmuodostajasta. Henkilöarkisto on muodostunut erilaisten valintojen tuloksena. Henkilöarkisto on täten ennemminkin jälkiä arkistonmuodostajasta, kuin tarkka representaatio. Tutkijan mennessä arkistoon tutkimaan aineistoa, on tärkeää suhtautua siihen kriittisesti ja tiedostaa erilaisten valintojen ja valtasuhteiden vaikutus arkistoaineistoon ja tätä kautta omaan tutkimukseen. Danielson toteaa, että arkistoaineistoa tutkittaessa yksityisyyden rikkominen on välttämätöntä, sillä kyseessä on aineiston sekundaarikäyttö, toisin sanoen asiakirja on alun perin luotu jotakin muuta tarkoitusta varten. Esimerkiksi kirje on tuotettu vastaanottajan luettavaksi, ei tutkijan tutkittavaksi. Jotta yksityisyyden rikkominen ei kuitenkaan loukkaisi tutkittavaa tai tämän läheisiä, on eettinen tutkimus tärkeää. Danielson toteaa, että yksityisyyden suojeleminen on tärkeää, mutta järjen puitteissa.¹⁹⁸ Arkistot voivat rajoittaa aineistojen käyttöä, mikäli ne sisältävät arkaluontoista materiaalia, tai asettaa niiden käytölle aikarajoja. Elsa Heporaudan arkistoaineiston käyttöä on rajoitettu, mutta lähinnä aineiston järjestämättömyyden vuoksi. Arkaluontoinen tieto saattaa olla historiallisesti merkittävää, joten sitä on tärkeää tutkia, kunhan muistaa, että eettiset käytänteet suojaavat aineistoa vielä senkin jälkeen, mikäli arkisto olisikin rajoittanut aineiston käyttöä. Danielson toteaa, että yksityisyyden ja saatavuuden välillä on oltava tasapaino.¹⁹⁹ Käsitys siitä, mikä on yksityistä, voi olla hyvin erilainen nykyaikana kuin mitä se oli Heporaudan elinaikana. Vielä

---

¹⁹⁷ Danielson 2010, 186-202.

¹⁹⁸ Danielson 2010, 183, 196.

¹⁹⁹ Danielson 2010, 196-200.

1800-luvulla kirjeet eivät olleet yhtä intiimejä kuin miksi ne mielletään nykyään, vaan niitä saatettiin lukea ääneen koko perheelle.²⁰⁰ Nykyaikana esimerkiksi sosiaalinen media ja internet ovat muuttaneet käsitystä siitä, missä yksityisyyden rajat kulkevat.²⁰¹

Merkittävä eettisen pohdinnan paikka tutkimuksessani ovat kaikki muut osapuolet Elsa Heporaudan lisäksi, joiden tuottamaa aineistoa kirjeenvaihdossa on. Kirjeenvaihto koostuu pääasiassa muiden Elsa Heporaudalle lähettämistä kirjeistä, joten myös heidän oikeuksiaan on otettava huomioon. Kirjeenvaihto ei synny Heporaudan tuottamassa tyhjiössä, vaan sosiaalisen toiminnan tuloksena. Heporaudan asema julkisena henkilönä teki hänen sosiaalisesta verkostostaan todella laajan, hänen kirjeenvaihtonsa sisältää satoja toisten osapuolten tuottamia asiakirjoja sekä keskusteluja kolmansista osapuolista. Iso osa kirjeiden lähittäjistä ei kuitenkaan niitä lähettäessään todennäköisesti tiennyt, että ne päätyvät arkistoon ja tutkijan tarkasteltaviksi.²⁰²

Leskelä-Kärki kirjoittaa, kuinka hän on löytänyt tavan tehdä eettistä tutkimusta empaattisella ja ymmärtämään pyrkivällä tavalla. Vaikka tutkija ei voi tietää miltä tutkittavasta on oikeasti tuntunut, voi hän yrittää asettua tutkittavan asemaan ja tuottaa tällä tapaa prosessista läpinäkyvämpää. Näin pyrin itsekin tässä tutkielmassa tekemään, samaistumaan mutta myös tiedostamaan rajoittuneisuuteni ymmärtää. Leskelä-Kärki toteaa, ettei empaattisuus tarkoita kuitenkaan kriittisyyden puuttumista, vaan on löydettävä balanssi yksittäisestä ihmisestä kertomisen ja laajempien historiallisten prosessien välille.²⁰³ Paikallisesti ja ajallisesti läheistä suhdetta on pidetty eräänlaisena etnografisena ihanteena.²⁰⁴ Oma suhteeni tutkimuskohteeseeni on ajallisesti ja kulttuurisestikin etäinen, vaikkakin paikallisesti melko läheinen.

Henkisyys on ollut näiden ihmisten tukena elämän vaikeina ja hyvinäkin aikoina, ja siksi sitä ei mielestäni pitäisi sivuuttaa. Puhutaan sekularisoituvasta maailmasta, mutta erilaiset vaihtoehtoiset henkisyyden muodot saavat jatkuvasti suurempaa suosiota. Voimme löytää yhteistä kosketuspintaa näiden menneisyyden yksilöiden kanssa, ja ymmärtää yhtä tapaa hahmottaa maailmaa jossa me elämme nyt ja jossa he elivät silloin. Paljon on muuttunut

---

²⁰⁰ Leskelä-Kärki 2006, 65.

²⁰¹ Dever 2009, 96.

²⁰² Danielson 2010, 184.

²⁰³ Leskelä-Kärki 2006, 636-638.

²⁰⁴ Enges 2012, 32.

1900-luvun alusta, mutta perimmäiset asiat ovat samoja; ihminen yhä kysyy mikä on meidän tarkoituksemme, miksi maailmassa tapahtuu surullisia ja vaikeita asioita ja miten voimme niistä selvitä. Ehkä menneisyyden henkisyiden valottaminen auttaa nykyisyyden ja tulevaisuuden ihmisiä ymmärtämään historiaa uudella ja laajemmalla tavalla.

4 Analyysi

4.1 Henkinen kehitys

Elsa Heporauta kirjoittaa Toivo Rainiolle vuonna 1919, 36-vuotiaana:

Minun päämääräni: suurin inhimillisyys, suurin Jumaluus, suurin rakkaus, viitoittaa minun tietäni. Siihen päämäärään pyrkiessä täytyy olla suurempi moraaliksi kuin valkoinen ja punainen moraaliksi, suurempi rakkaus ja ymmärtämys kuin se, mitä me ympärillä näemme ja mitä meissä tänä hetkenä itsessämme löytyy. Etsiä totuutta ennakkoluulottomasti, sitä tarvitsee jokainen, joka toivoo sielunsa kehityksen pääsevän edes johonkin mittaansa tässä ristiriitaisessa ja kostonhimoisessa elämässä – ja rakastaa, kaikesta huolimatta, kaikkia.²⁰⁵

Heporaudan kirje Toivo Rainiolle kiteyttää hyvin Heporaudan omat näkemykset henkisyydestä ja hänen oman polkunsa päämäärästä. Heporaudan henkisyydessä kaiken takana oli rakkaus. Elinaikanaan Elsa Heporauta tulikin tunnetuksi altruistina joka auttoi toisia oman jaksamisensaakin kustannuksella. Heporauta kirjoittaa kirjeessään valkoisesta ja punaisesta moraalista, ja koska kirje on kirjoitettu 1919, viittaa Heporauta todennäköisesti sisällissotaan ja ajan keskusteluun eri osapuolten toiminnasta sodassa. Heporaudalle totuuden löytäminen oli sielunkehityksessä olennaista. Heporauta taisi keskittyä henkiseen kehittymiseensä välillä liikaakin, sillä Irja Uexkull-Gyllenbland kirjoittaa Heporaudalle: ”Mutta nyt, Elsa, minä pyydän, että samalla kuin tunnet henkesi kalvavan ja kehittyvän yhä eteenpäin ja korkeammalle, että samalla kiinnität huolta terveyteesi”²⁰⁶.

Heporaudan lausuntaoppilas ja ystävä Helmi Saarinen kuvailee kirjeessään, kuinka yrittää noudattaa ”Helmin muistilistan pykälää” eli vastustaa houkutusia kuten kahvia, sillä hän on jouluna tulkintani mukaan menossa Heporaudan luokse spiritistisiin istuntoihin. Tulkitsen, että Saarinen aikoo fyysisesti valmistautua, jotta voi olla henkisesti avoin ja rauhallinen, jotta hän voi saada yhteyden henkimailmaan ja täten toimia meediona. Kasvojen huuhtelu kylmällä vedellä aamuisin ja nautinnoista kieltäytyminen auttavat Saarista kehittymään

²⁰⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Elsan kirje Toivo Rainiolle 7.1.1919. Kirje 1415:134:1.

²⁰⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Irja Uexkull-Gyllenberg 1917-1924. Kirje 1415:20:10.

henkisesti joulua varten.²⁰⁷ Seuraavassa kirjeessään Saarinen kirjoittaa, kuinka ”kieltämys tuo viihdytystä ja iloa”.²⁰⁸

Marjo Kaartisen teoksessa *Spiritistinen istunto*²⁰⁹ Kaartinen käyttää termiä spiritismi viitatessaan käytänteisiin, esimerkiksi istuntoihin, ja spiritualismi, viitatessaan vakaumukseen. Marjo Kaartinen perustelee hyvin termin spiritismi käyttämisen sillä, että 1890-luvun lopussa aikalaiset käyttivät itse sanaa.²¹⁰ Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa sanaa spiritualismi ei käytetä, vaan kirjeenvaihdossa käytetään aina sanaa spiritismi, silloin harvoin kun käytänteitä nimetään, joten käytän tässä tutkielmassa itsekin sanaa spiritismi.

Kaartisen *Spiritistinen istunto* -teoksessa kuvaillaan Meedio Madame d’Espérancen spiritistisiä istuntoja, joihin osallistuvat pidättäytyivät alkoholista ja tupakasta viikkoja ennen istuntoa, sekä söivät vain kevyesti ennen sitä. ”Tämän tarkoitus on herkistää osallistujat henkimaailmalle”.²¹¹ Tietääkseni Elsan järjestämissä istunnoissa, joissa Saarinen toimi meediona, ei ollut henkien materialisoitumista, mitä Madame d’Espérancen istunnoissa tapahtui, ja minkä vuoksi Madame kielsi nautintoaineet. Materialisoitumisistunnoissa henki käyttää materiaa meediosta ja pystyy täten muuttuvaan näkyväksi, mutta mikäli meedio on nauttinut ”myrkkijä”, ei materialisoituminen onnistu.²¹²

Tietyn aikakauden loppua kuvaamaan on yleisesti käytetty termiä *fin de siècle*. Marjo Kaartinen käyttää termiä kuvaillessaan 1800-luvun lopun maailmaa: ”-- Elämänväsymys johtaa kääntymiseen kohti sisäistä. Ammennetaan kiihkeästi menneisyydestä, mystiikasta, etsitään syviä salaisuuksia, kätkeytä ja peitettyä. Halutaan nähdä kauemmas ja syvemmälle. - - Etsivä katse kohdistuu niin ikään tuonpuoleiseen, hakee sen mysteereitä, salattua, okkulttia tietoa.”²¹³ Vaikka EHH:n kirjeenvaihto sijoittuu 1900-luvun alkuun, näen, että

²⁰⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 13.11.1920. Kirje 1414:113:11.

²⁰⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 22.11.1920. Kirje 1414:113:12.

²⁰⁹ Kaartinen 2020.

²¹⁰ Kaartinen 2020, 19.

²¹¹ Kaartinen 2020, 9 & 30.

²¹² Kaartinen 2020, 50.

²¹³ Kaartinen 2020, 13.

1800-luvun lopun *fin de siècle* sopii myös siihen. EHH:n kirjeenvaihto sijoittuu osaksi 1800-luvun ja 1900-luvun laajempaa esoteerista liikehdintää.

Heporaudalla oli lähipiirissään muitakin, jotka halusivat kehittyä henkisesti. Heporaudan ystävä Alisa Rissanen kirjoittaa kirjeessään: ”Tunnen elämän tarkoituksen, se on: sielun kehittyminen tässä ajassa uskossa ja nöyryydessä rakkauden lain kasvattamana likemmä täydellisyyttä, siten valmistuaksemme ijankaikkiseen elämään. Usko antaa meille sielun voimaa, joka on sitä Jumalan kuvaa meissä.”²¹⁴

Elsa Heporaudan ystävä Veera Rautoja taas kirjoittaa, kuinka hänellä ei ole aikaa syventyä henkisiin asioihin siinä määrin, että hän pääsisi ”tuloksiin”, jotka tulkitseen tässä totuuden löytämiseksi ja sielun kehitykseksi korkeammalle. ”Sinähän olet kilvoitellut itsellesi sellaisen henkisen voiman että ainakin ajoittain voit sen avulla kohota korkeuksiin, missä vallitsee rakkaus ja rauha.”²¹⁵ Tulkitseen Rautojan uskovan, että henkisen voiman avulla yksilöllä on mahdollisuus elää rauhallisempaa ja mahdollisesti onnellisempaakin elämää kuin heillä, jotka eivät ole henkisesti itseään kehittäneet. Veera kuvaa omaa tilannettaan: ”Riipun siis maan ja taivaan välillä, kuin mikäkin variksenpelätin”²¹⁶. Rautoja kokee Heporaudan kehittyneempänä henkisyiden suhteen, sillä hän tietää Heporaudan käyttävän aikaa henkiseen kehitykseensä. Elsa Heporauta tunnetusti mietiskeli paljon henkisiä teemoja, minkä huomaa esimerkiksi hänen muistikirjoistaan, jotka ovat täynnä erilaisia merkintöjä hänen pohdinnoistaan.²¹⁷

Frida Nuutinen kirjoittaa Heporaudalle ja kysyy, miksi *Hän*, tulkitseen Jumala, tekisi elämämme helpoksi siunauksen kustannuksella. Tulkitseen, että Nuutinen näkee, että ihmisen on elettävä elämää ja kohdattava sen kivikot, jotta kehitys olisi mahdollista. Samassa kirjeessä Nuutinen kirjoittaa: ”Oi, niin monta kertaa vieläkin tahtoisin tulla luoksesse. Varsinkin silloin, kun Suuri Kasvattajani näkee parhaaksi jättää minut kuin pimeään yksin. Suru, koettelemus ovat niin vieraita ihmisluonnolle, että juuri kun pyydän tulla tuntemaan koko tien, totuuden ja elämän ja Hän antaa opittavakseni läksyn, jonka nöyränä oppiminen

²¹⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. 1923. 1414:99:1.

²¹⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Veera Rautoja. 1948. 1414:92.2.

²¹⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Veera Rautoja. 1948. 1414:92.2.

²¹⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Muistikirjat ja kalenterit. 1915-1953.

toisi siunauksen, olen valmis näkemään siinä vain surun murheen ja onnettomuuden ja valmis pyytämään sen poisottamista. Olen vielä kerrassaan lapsi. Olen vasta oppimassa sanomaan ”Tapahtukoon Sinun tahtosi!”. En tahdo estää Häntä, kun Hän puhdistaa minussa omaa kuraansa ja kasvattaa minusta, miksi olen ajoittain, ihmistä. On ihanaa tulla tuntemaan elävä Jumala!”²¹⁸ Nuutisen kuvaus henkisestä kehittämisestä ”ihmiseksi” kertoo siitä, kuinka paras keino on hyväksyä Jumalan tahto ja ikään kuin heittäytyä hänen varaansa. Tämä voi näyttää passiiviselta tavalta kehittää itseään, mutta mielestäni Nuutinen tarkoittaa, että omaa elämäänsä elämällä kehitys tapahtuu siinä samalla. Vaikeina aikoina kun menetykset ja kärsimyksen hyväksyy, voi niistä myös oppia.

Ester Lund kirjoittaa rippikoulua käyvälle Heporaudalle, kuinka hänellä on nyt kallein aika käsissään Jumalan suhteen. Lund kirjoittaa, kuinka pian Heporauta on ikään kuin vapautettu ja seisoo Jumalan kasvojen edessä. Heporaudalle tulee elämän suuressa koulussa vastaan hetki, jolloin hänen on valittava oma tiensä. Lund kertoo, että on yksinäisyyden hetkinä miettinyt paljon ”tätä”, viitaten henkisyyteen ja Jumalaan. Lund pyytää kirjeen lopussa, ettei Heporauta kertoisi kenellekään, mitä hän on kirjoittanut kirjeessään.²¹⁹ On mielenkiintoista, että Lund haluaa salata kirjeensä muilta, sillä hänen henkiset näkemyksensä eivät ole tulkintani mukaan ristiriidassa vallitsevan luterilaisen uskon kanssa. Ehkä Lundia kuitenkin jollain tapaa hävettää, että hän on miettinyt henkisiä kysymyksiä, sillä sen voi tulkita myös uskon kyseenalaistamiseksi. Lund haluaa kirjeessään muistuttaa Heporautaa, että hänen on valmistauduttava henkiseen valintaan. Lundiin verrattuna Heporaudan henkisyys on erilaista ja hyvinkin esoteerista. Kaikki Elsa Heporaudan ystävät eivät olleetkaan innoissaan hänen henkisyydestään ja sen esoteerisista piirteistä. Teoksessa *Eräs Elämänkaari* Majja Hirvonen kirjoittaa, kuinka esimerkiksi Villi pitää Heporaudan spiritismiä hulluutena. Heporaudan ystävä Hilja taas pelkää Elsan puuhia, ja hän toteaa, että ”jokaista jännitystä seuraa luonnonlain välttämättömyydellä laukeaminen”.²²⁰ Yliluonnollinen ja sairaus, esimerkiksi hulluus, on yhdistetty toisiinsa jo vuosisatoja. Yliluonnollista on pyritty medikalisoimaan ja selittämään ”pois” sairautena tai mielenterveyden häiriönä.²²¹

---

²¹⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Frida Nuutinen. 27.11.1920. 1414:39:1.

²¹⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ester Lund. 5.6.1900. Kirje 1413:116:28.

²²⁰ Hirvonen 1983, 93.

²²¹ Koski 2016, 2.

Totuuden etsintä on toistuva teema Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa. Irma Laitinen kirjoittaa kirjeessään totuuden etsinnästä. Hän kirjoittaa, kuinka lämpimästi Heporauta on toivonut Laitisen löytävän sisäistä selvyyttä ja elämänsä totuuden. Laitinen kirjoittaa löytäneensä elämänsä totuuden Jeesuksesta, ja kuvailee lähes koko kirjeen pituudelta uskoaan, joka heräsi vasta pari viikkoa ennen kirjeen kirjoittamista, kun hän joutui kohtaamaan omat syntinsä jonkin kokemuksen seurauksena. Laitisen kuvaukset hänen uskostaan eivät istu perinteiseen luterilaiseen dogmikäsitykseen, sillä Laitinen kuvailee Jeesusta ylipappina, ja hän näkee, että Jumala ei näe hänen syntejään Jeesuksen veren takaa. Irma kuvailee kuinka hänen ja Jumalan suhde oli Laitisen synneistä johtuen niin huono, että hänen olisi pitänyt hukkaa ja kuolla Jumalan pyhyiden edessä, ellei Jeesus olisi tullut väliin ja tarjonnut verensä sovinnoksi.²²²

Totuudesta kirjoittaa myös Ellen Nyypölä, joka ilmaisee osanottonsa siitä, että Heporauta ja hänen miehensä sairastavat eri sairaaloissa:

Tuntuu se varmaan sinusta vaikealta maata hiljaa. Jumala ei kuitenkaan erehdy toimiessaan meidän suhteemme. Hän tiensä on ehdottomasti erheetön. Jokin tarkoitus on tälläkin kun Herra otti sinut näin erilleen. Sinä, puuhakas Elsa, et nyt pääse. Ei usein ymmärrä herran teitä. Mutta autuas ijankaikkisuus, sepä kaikki selvittää. Varmaankin kirjoittelet siellä jotakin uutta kirjaa? Puhu kirjasi kautta, että todellinen elämän pohja on kun kuuluu Herralle, ja uhraa Hänelle voimansa, kuntonsa ja työnsä. [Epäselvää] näillä muutamilla sanoilla sinua, Elsa rakas! Sinä olet aina hakenut totuutta. Ja Jumala on antanut sinulle suuret lahjat. Uhraa ne nyt Herran työhön kokonaan. Rukoile ja usko Herran parantavaan voimaan. Hän voi ja tahtoo sinut parantaa. Usko, ystävä-kulta! Herralla on kaikki valta maassa ja taivaassa. Hän on tuo suuri, ihana sielun ja ruumiin lääkäri. Sen lääkärin turviin jätän nyt Elsa-ystäväni! Hän auttaa!²²³

Nyypölä kirjoittaa, kuinka rukoilemalla ja uskomalla Heporauta voi parantua. Hän tunnistaa Heporaudan kirjalliset kyvyt ja ehdottaa, että Heporauta käyttäisi niitä Herran työhön. Tulkitsen, että Nyypölä ehdottaa, että nyt kun Heporaudan on maattava sairaalassa ja aikaa on, voisi hän kirjoittaa uskonnollisen kirjan. Elsa Heporauta kirjoitti kyllä henkisiä kirjoja kirjailijanuransa aikana, mutta hän ei omistautunut yksinomaan uskonnolliselle tai henkiselle kirjallisuudelle.

²²² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Irma Laitinen. 16.2.1923. Kirje 1413:94:1.

²²³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ellen Nyypölä. 6.10.1946. Kirje 1414:40:1.

Heporaudan läheinen ystävä ja naapuri Miili Airila kertoo omasta vakaumuksestaan ja näkemyksestään Jumalasta kirjeessään Heporaudalle. Tämän jälkeen Airila vielä onnittelee: ”Onnittelen siis sinua rakas Elsa, että olet ottanut ristisi, sillä sitä tietä sinä saavutat kauan kaihoamasi onnen, joka on moninkertainen korvaus kaikista kärsimyksistäsi”. Lopuksi hän toteaa: ” Jumala, meidän kaikkien Isä, tukekoon sinun askeleitasi uudella tielläsi, Elsa kulta!”²²⁴ Tulkitsen, että Heporauta on ottanut jonkinlaisen askeleen henkisellä matkallaan, mikä on ilahduttanut Airilaa. Airilan mainitsema ”ristin ottaminen” voidaan tulkita esimerkiksi rippikoulun suorittamisena, mutta tässä vaiheessa Heporauta on jo hieman vanha rippikouluun ja uskoisin, että hän on sen suorittanut jo aiemmin. Airila kirjoittaa, että Heporaudalta vaaditaan vaikeinta, ja, että hän oli aavistanut sen, mitä ikinä hänelle olikaan selvinnyt. Ehkä Heporauta oli pohtinut tuonpuoleisen olemassaoloa eli aavistanut sen, ja kokenut jotakin henkistä, joka varmisti hänen vakaumustaan. Airila kirjoittaa myös Heporaudan uudesta tiestä. Ehkä Heporauta koki näyn tai tuonpuoleisen ”selviäminen” vahvisti hänelle hänen oman henkisen tiensä. Kirjeestä on vaikeaa tulkita mitään tarkkaa, mutta olennaista onkin, että Elsa Heporauta on selvästi kertonut omassa kirjeessään Airilalle jostakin henkisestä kokemuksestaan, johon Airila nyt kirjeessään vastaa. Kirjoittamalla esimerkiksi kirjeitä, kirjoittaja luo kokemastaan itselle ja myös toiselle ymmärrettävää. Kirjoittaja voi kirjeessä jäsentää ajatuksiaan toista henkilöä varten, jolloin myös oma ymmärrys kokemuksesta selkeytyy kirjoittajalle. Kirjeenvaihto ei koskaan saavuta tarkkaan elettyä maailmaa, vaan kyseessä on rajattu, tulkittu ja erityinen maailma joka syntyy dialogissa.²²⁵ Saman kulttuurin jäsenet kuitenkin yleensä ymmärtävät toisiaan jo intuitiivisesti.²²⁶

Alisa Rissanen kirjoittaa kirjeessään Heporaudalle sielustaan: ”Mutta sielu kaipaa kaikkea hyvää, rakkautta, rauhaa ja yhä enemmän täydellisyyteen.”²²⁷ Tulkitsen, että koska Rissanen mukaan sielu kaipaa täydellisyyteen, on henkinen kehitys täten sielulle hyväksi.

Sieluni on niin täysi tällä hetkellä aivan kuin kaikkien parhaiden toiveiden sähköittämänä. Tahtoisin kaikille ihmisille julistaa, missä on tie onneen. Se on uskossa Jumalaan, jolta saamme rakkauden jalon voiman ja se voima samalla antaa meille viisautta tullaksemme onnellisiksi iankaikkisesti.²²⁸

²²⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 13.8.1919. 1412:8:3.

²²⁵ Leskelä-Kärki 2006, 66-72.

²²⁶ Enges 2021, 19.

²²⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. 12.3.1923. 1414:99:2.

²²⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. 12.3.1923. 1414:99:2.

Rissanen kehottaa Heporautaakin ”kylvämään jaloja aatteiden siemeniä kansalaisten sydämiin”. Rissanen mielestä Suomen uskonnonvapauden myötä papit eivät uskalla enää saarnata yhtä voimakkaasti kuin ennen. Uskonnonvapaus merkitsee hänestä Suomen kansan perikatoa. On mielenkiintoista miten Rissanen näkemys on kovin konservatiivinen ja hän ei hyväksy muita uskontoja, vaikka hänen oma henkisyytensä on perinteisestä kristinuskosta poikkeavaa siinä mielessä, että näyt ja enneunet eivät perinteisesti kuulu luterilaiseen kristinuskoon. Rissanen on aiemmissa kirjeissään antanut ymmärtää eräänlaista ulkopuolisuutta tai ainakin harmitusta, ettei hänen henkisyyttään ymmärretä. Hän on kuitenkin hyvin vakaa uskossaan Jumalaan eikä anna muille jumalille sijaa. Niin kauan kun henkisyyden takana on kristillinen Jumala, ovat henkisyyden erilaiset muodot ilmeisesti Rissaselle hyväksyttäviä. Alisa Rissanen kirjoittaa, kuinka Jumalaton kansa on valmis pakanallisiin raakoihin tekoihin. Ristiriitaisesti hän kirjoittaa, kuinka me kaikki olemme vain ihmisiä ja siten samanlaisia, mikä velvoittaa ihmiset keskinäiseen ymmärrykseen ja rakkauteen. Hänestä kirkossa käyminen ei hyödytä mitään, jos sen tekee katkerana ja vihaisena, ilman rakkautta.²²⁹

Alisa Rissanen kirjoittaa kirjeessään, kuinka ruumis on vain asunto sielulle ja se vain välittää toimintoja. Jos ihmiset oppisivat tuntemaan sielunsa oikean arvon, he huomaisivat tämän. Silloin huomio kiinnittyisi sielun kehittämiseen. Rissanen myös kertoo kaipaavansa sielullista ystävää, jonka kanssa kehittyä henkisesti ja auttaa muita sieluja. Tulkitsen, että Alisa Rissanen toivoo Elsasta Heporaudasta tällaista ystävää, kertoessaan toiveistaan Heporaudalle. Henkinen kehittyminen nähdään Heporaudan kirjeenvaihdossa yksityisenä toimintana ennemmin kuin yhteisöllisenä, joten Rissanen näkemys henkisestä kehityksestä yhdessä ystävän kanssa on mielenkiintoista ja aineistosta poikkeavaa.

Irja Uexkull-Gyllenbland kirjoittaa Heporaudalle: ”- - sillä meitä ei yhdistä hetkellinen intressi, joka melkein aina on itsekäs, vaan sama suuri päämaali: tosi ihminen”. Uexkull-Gyllenbland kirjoittaa tuntevansa elävästi heidän henkisen läheisyytensä.²³⁰ Irjan Uexkull-Gyllenblandin lailla Heporautakin oli ennen kaikkea totuudenetsijä.

---

²²⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. 12.3.1923. 1414:99:2.

²³⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Irja Uexkull-Gyllenbland. [päiväämätön]. Kirje 1415:20:9.

²⁶ Kokkinen 2019.

4.2 Menetys ja kuolema

Elsa Heporaudan elinaikana käytiin Suomessa useita sotia, jotka tekivät menetyksen tutuksi lähes jokaiselle. Heporauta itsekin todisti sodan kauhuja toimimalla rintamakirjeenvaihtajana 1918. Tämän lisäksi erilaiset sairaudet kohtuivat monien kohtaloksi. Kuolema ja menetys ovat aina osa elämää, ja täten ne myös näkyvät Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa. Monet Heporaudan ystävistä kokivat omia menetyksiään ja kirjoittivat niiden sysäämänä henkisistä pohdinnoistaan, ja ottivat osaa Heporaudankin kohtaamiin moniin menetyksiin, esimerkiksi hänen poikansa Ilkan kuolemaan 1912, vanhempiansa ja sisarustensa menetykseen 1918-1920 ja hänen miehensä kuolemaan 1946.

4.2.1 Surun käsittely

Heporauta käy kirjeenvaihdossaan paljon henkistä keskustelua ystävänsä Miili Airilan (os. Maria Siljo) kanssa. Airila oli kirjailijan ja runoilijan, Juhani Siljon, sisar. Juhani kaatui sisällissodassa valkoisten puolella Tampereella 6.5.1918, ja veljen menetys korostuu kirjeenvaihdossa ja ystävysten henkisessä pohdinnassa. Miili Airila ja Elsa Heporauta asuivat molemmat Jyväskylässä näihin aikoihin, joten he ovat varmasti myös tavanneet kasvokkain ja keskustelleet henkisistä mietteistään. Onkin siis onni, että myös kirjeenvaihtoa on syntynyt niin paljon. Toisaalta Heporauta toimi vuonna 1918 rintamakirjeenvaihtajana, jolloin kasvokkain tapaaminen ei ole onnistunut. Vuonna 1918 Airila kirjoittaa, että hänen teki mieli kirjoittaa Heporaudalle kirje vaikka he pian näkevätkin: ”lietkö sieltä niin voimakkaasti telegrafeerannut, etten voinut muuta kuin antautua.”²³¹ Telegrafeeraaminen yleensä tarkoittaa lennätinsanomien lähettämistä, mutta tässä kontekstissa tulkitsen, että Miili Airila tarkoittaa telegrafeeraamisella eräänlaisia telepaattisia viestejä ja väreilyjä, joita on Heporauta vastaanottanut. ”Liekö”-sanon käyttö vahvistaa tulkintaani, sillä fyysisen lähetyksen vastaanottamisesta Airila tuskin käyttäisi tällaista sanavalintaa. Henkisten ja esoteeristen aineiden tunnistaminen kirjeenvaihdosta on haastavaa, sillä henkisyyttä ilmaistaan joskus epäsuorasti, kuten tässä tapauksessa.

Veljensä menettänyt Miili Airila kuvailee Elsa Heporaudalle kirjeessään, kuinka hän kokee henkisen elämänkatsomuksensa varmistuneen menetyksen johdosta:

---

²³¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 16.7.1918. Kirje 1412:8:1.

Olen astunut uudelleen elämään, mutta kuinka toisenlaiselta se silmissäni näyttää kuin ennen! Kuinka suuri askel onkaan siitä hurskaasta luulosta, että elämää on myös ”aidan toisella puolen”, täyteen varmuuteen siitä, että niin todellakin on. Minä tarvitsin sangen voimakkaan sysäyksen päästäkseni tuon suuren askeleen eteenpäin. Ja nyt olen saanut kulmakiven, jonka päälle voin rakentaa oman tupani, jonka lasista sitten katselen elämää ja ihmisiä. Se kulmakivi on tämä vakaumus: Sielun pelastus ja kasvaminen on elämän pääasia, kaikki muu on sivuasioita.²³²

Alisa Rissanen kirjoittaa näkemyksistään Elsalle: ”Kun Jumala, tuo Luoja kaikkivaltias, on puolellamme, niin kuka voi olla meitä vastaan”. Rissanen kirjoittaa, että ihmiset ovat välinpitämättömiä, koska he eivät muista kuolemaa, joka voi yllättää koska vain. Vasta kuolemassa ihminen huomaa, että sielu on jäänytkin tyhjäksi, kun elämä on kulutettu aineellisten asioiden hoitamiseen. ”Aineellisuus kahlehtii sielun”.²³³

Alisa Rissanen kirjoittaa, kuinka Jumalan tahto on aina parhain, ja luottamus siihen haihduttaa kaikki surut. Mielestäni tämä kiteyttää hyvin tavan hahmottaa elämän suruja, mikä tulee esiin EHH:n kirjeenvaihdossa.²³⁴ Myöhemmin Rissanen kirjoittaa: ”Jumala määrää itse kullekin soveliaat tehtävät elämässä ja Jumalan tahtoon tyytyminen sekä sen [on?] parhainta Luojan palvelemista. Vaikka monesti tuntuu, että tehtävä on liian raskas ja monesti vasten luontaisia taipumuksia niin silti parasta lie tyytyä.” Rissanen kirjoittaa, kuinka hän toivoi tulla opettajattareksi, mutta kohtalo määräsi hänet erakkoelämään ja ruumiilliseen työhön. Hän kirjoittaa kokevansa sen joskus merkityksettömäksi, mutta toteaa lopulta: ”—mutta ehkäpä siinäkin piilee Jumalan hyvä viisain tahto”.²³⁵ Ensimmäisessä kirjeessään Elsa Heporaudalle Rissanen jo kirjoittaa: ”Kuuntelen omantuntoni ääntä ja voin siten erottaa hyvän pahasta. Jokaisella ihmisellä on kohtalonsa, jossa synnit saavat rangaistuksensa ja hyveet palkitaan. Ainoastaan katumus ja parannus eli nöyrystyminen Jumalan ja ihmisten edessä pelastaa synnin aiheuttamasta rangaistuksesta.”²³⁶ Usko Jumalaan auttaa Alisa Rissasta hyväksymään elämäntilanteensa, mutta toisaalta estää häntä aktiivisesti yrittämästä muuttaa tilannettaan. Usko kohtaloon ja Jumalan tahtoon näyttää lohduttavan Rissasta, jonka elämä ei ole toteutunut kuten hän on unelmoinut. Menneisyyden pettymyksiä on helpompi käsitellä kun niille löytää jonkin tarkoituksen.

²³² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 16.7.1918. Kirje 1412:8:1.

²³³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. [1923?]. Kirje 1414:99:7.

²³⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. 12.3.1923. 1414:99:2.

²³⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. [1923?]. Kirje 1414:99:7.

²³⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. [tuntematon vuosi]. 1414:99:1.

Miili Airilan lisäksi Elsa Heporaudalla oli erityinen ystävyysuhde entisen lausuntaoppilaansa Helmi Saarisen kanssa. He keskustelivat kirjeenvaihdossa paljon henkisydestä ja molempien henkisyys oli hyvin esoteerista. Kirjeessään 26.11.1918, Helmi Saarinen muistelee, kuinka Heporauta oli hänelle todennut: ”- -onkohan Jumala lähettänyt minut [Helmin] sinulle korvaukseksi monista pettymyksistä”. Saarinen kirjoittaa seisovansa Heporaudan rinnalla ”ajan rajain tuollakin puolen”, eli tulkintani mukaan kuoleman jälkeen, ikuisesti. Heporaudan ja Saarisen ystävyysuhde, tai kuten Helmi Saarinen kuvailee sitä, äidin ja lapsen suhde, antaa molemmille kirjeiden perusteella paljon toivoa. He näkevät Jumalan tuoneen heidät yhteen.²³⁷

Erään Helmi Saarisen kirjeen alussa hän kirjoittaa, kuinka Jumala aina tietää milloin ihminen tarvitsee surua ja milloin iloa. ”Hän on nähnyt hyväksi antaa minulle surua viime aikoina”. Hän jatkaa kertomaan, kuinka hänen ”veikkosensa” Toivo on ammuttu kuoliaaksi pakoyrityksen yhteydessä. Ilmeisesti Toivo oli sisällissodassa vastapuolen vankina, todennäköisesti punaisten. ”Ääretön suru ja kostonhalu valtasi aluksi sydämeni” Saarinen kuvailee kokemaansa surua Toivon kohtalosta. Hän kuitenkin kertoo ”voittaneen oman itsekkään sydämensä” ja nyt hänen sydämessään asuu tyyni rauha.²³⁸ Tulkitseen, että loppujen lopuksi Saarinen hyväksyy oman surunsa ja Toivon kohtalon, sillä Jumala on sen hänelle saattanut. Ehkäpä hyväksyntä auttaa Saarista pääsemään eteenpäin vihaisista tunteista kuten kostonhalusta. Seuraavana vuonna hän kirjoittaakin ”Viime kulunut vuosi opetti minut suremaan, se aukaisi silmäni näkemään pimeyden vallan, mutta myöskin Jumalan vanhurskauden ja äärettömän rakkauden. Äiti rakas, älkäämme kadottako uskoamme hyvän lopulliseen voittoon.”²³⁹

Maiju Seppä kirjoittaa, kuinka on menettänyt opettajakollegansa ja ikävöi tätä kovasti. ”Onko tämä itsekästä kaipausta! Hänellä, lämpimällä, ymmärtävällä sielulla on nyt kuitenkin niin hyvä olla, paljon parempi kuin tässä elossa – ja kai häntä tarvitaan sielläkin!” Seppää lohduttaa ajatus, ettei rakkaan ihmisen olemassaolo ole kuoleman jälkeen ohi, vaan hänellä

²³⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 26.11.1918. Kirje 1414:113:4.

²³⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 13.11.1918. Kirje 1414:113:3.

²³⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 5.9.1919. Kirje 1414:113:5.

on tarkoitus kuolemankin jälkeen.²⁴⁰ Myöhemmässä kirjeessään Maiju Seppä kirjoittaa isänsä menetyksestä: ”Joskus pilkahtaa mieleen tietoinen ajatus, isä elää paljoa täydellisempää, kirkkaampaa elämää kuin me täällä, hän tuntee ja tietää tuhansin kerroin enemmän kuin me ja hänellä on rikasta ja rauhaisaa.” Seppä kuvailee suruaan isänsä viimeisistä hetkistä. ”Hirvittää olennon sisimmässä tuntiessa, että pian rakas astuu uuteen elämään, elämään, jonka ääripiirteetkin silloin hämärtyy silmissä.” Kuten ystävänsäkin menetyksen kohdalla, isänsäkin menehtyessä Seppä lohdutetaan sillä, että ”uudessa elämässä”, tulkintani mukaan taivaassa, isällä on hyvä olla. Maiju Sepän henkisyys vaikuttaa hyvin perinteiseltä kristinuskolta, ja näen hänen käsityksensä taivaasta ja kuoleman jälkeisestä ”elämästä” olevan nykypäivänäkin yleistä.²⁴¹

Samira Saramon mukaan elämäkerrallinen kirjoittaminen harvoin onnistuu tuottamaan siistiä hyväksyntää kuolemasta. Kirjoituksesta voi sen sijaan nähdä millainen aktiivinen ja vaikea prosessi kuoleman hyväksyntä on. Kirjeen kirjoittaminen tai ääneen lukeminen voi kuitenkin antaa surun käsittelyjälle hallinnan ja yhteyden tunnetta ja toimia väylänä ilmaista surua. Omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa surija pyrkii usein oikeuttamaan rakkaansa menetyksen sillä, että kuolemalle löydetään jokin syy, esimerkiksi sairaus tai pitkä ikä. Mikäli kuolema on koettu epäreiluksi, esimerkiksi lapsen tai nuoren menehtyminen, voi hyväksyntää olla vaikeaa löytää. Silloin surijan on vaikeaa rationalisoida kuolemaa ja sovittaa sitä osaksi elämänsä narratiivia.²⁴²

4.2.2 Yhteys tuonpuoleiseen

Myöhemmin Aino Ylönen kirjoittaa kirjeen ja kertoo äitinsä kuolemasta. ”Ja kuitenkin hän elää. Ensimmäisenä yönä kuoleman jälkeen hän puhutteli minua unessa, seuraavana yönä nukkuessani yksin viereisessä huoneessa ”juttelimme” ajatuksin, en häntä nähnyt, joskus unissani käyn siellä kotona ja tapaan hänet yhä ”hoitamassa huushollia”. Viimeksi elokuun lopussa olin siellä taas unessa. Sisko Alma oli lähtenyt joukkoineen juuri. Paikat olivat sekaisin. Äiti jutteli: ”Kyllä se meni ihan höpinäksi tämä huusholli, kun minä kuolin, mutta

²⁴⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Maiju Seppänen. 21.12.[1905]. Kirje 1414:133:3. .

²⁴¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Maiju Seppänen. 27.7.1910. Kirje 1414:133:5.

²⁴² Saramo 2018, 57-59.

minkäs minä tälle voin. (naurahdus) Ja kyllä se isä nyt ottaa tähän sen N.N:n, mutta ottakoon jos ottaa, en kai minäkään tälle mitään enää mahda.’ ”.²⁴³

Elsa Heporauta kirjoittaa päiväämättömässä kirjeessään ”Ainolle”: ”Rakas Aino! Olen taas aamuyön keskustellut kanssasi, kuten monina öinä miehesi poislähdön jälkeen.” Hän kuvailee miehensä kuolemaa ja kirjoittaa: ”Olisin mielellänikin lähtenyt pois tästä maailmasta toivossa päästä mieheni, poikani ja vanhempieni, sisareni ja veljeni yhteyteen, ja niin monen, rakkaan, rehellisen ystävän, mutta vielä ei näkynyt olevan minun vuoroni, koska [näyn?] toipuvan, vaikkakin hitaasti.”²⁴⁴ Vaikka emme tiedä kenelle Ainolle Heporauta kirjeensä kirjoitti, on mahdollista, että kyseessä oli Aino Ylönen. Kirjettä ei ole päivätty, mutta se on kirjoitettu vuonna 1946 tapahtuneen Akseli Heporaudan kuoleman jälkeen. Kirje osoittaa, että Elsa Heporauta uskoi, että kuoleman jälkeen hän pääsisi menehtyneiden rakkaidensa luokse.

Vuonna 1921 Miili Airilan kirjeissä henkisistä aiheista korostuvat Airilan kokeilut spiritististen istuntojen parissa. Tulkitsen, että Airilalle on jäänyt veljensä menettämisen jälkeen keskeneräinen olo, ja hän toivoo spiritististen istuntojen antavan hänelle vastauksia tai päätöksen tunnetta. Airila ja hänen ystävänsä Anni ja Hilja [sukunimet eivät ole tiedossa] testaavat Annin meedion lahjoja istunnoissa, joissa Airila saa muun muassa yhteyden kuolleeseen veljeensä Juhani Siljoon. Elsa Heporauta vaikuttaa olevan erityisen kiinnostunut kuulemaan istunnoista, sillä Jyväskylässä 25.2.1921 päivätyssä kirjeessään Miili Airila kirjoittaa: ”Kyllähän olen tuntenut ja tiennytkin, että sinä olet odottanut lisää tietoja—”.²⁴⁵ Kirjeiden perusteella vaikuttaa siltä, että Heporauta on itsekin joskus osallistunut istuntoihin, sillä Airila kirjoittaa: ”Hänen puheensa oli sitä tavallista ekstaattista käsien ja muiden ruumiinliikkeiden säestämää, jota sinäkin olet ollut todistamassa”²⁴⁶ Samassa kirjeessä Airila kirjoittaa: ”Ensi lauantai-iltana olemme taas kolmisin siellä klo 7:ltä lähtien. Oleppas hengessä mukana – saa nähdä, näkeekö A. sinua.”²⁴⁷ Miili Airila näyttää tarkoittavan, että A

²⁴³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Aino Ylönen. [vuosi tuntematon]. Kirje 1415:56:7.

²⁴⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Elsan kirje ”Ainolle”. [vuosi tuntematon]. Kirje 1415:139:5.

²⁴⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 25.2.1921. Kirje 1412:8:5.

²⁴⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 16.4.1921. Kirje 1412:8:4

²⁴⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 16.4.1921. Kirje 1412:8:4.

eli Anni näkee Heporaudan tässä ”hurmostilassaan”, eikä fyysisesti. Airila lopettaa kirjeensä kirjoittamalla Heporaudalle: ”En ole saanut viestejä sinulta – lienetkö lähettänyt? En tosin ole yhtenäkkään iltana vielä saanut tilaisuutta vaipua rauhaan, mutta vaikka minulla siihen olisikin ollut tilaisuus, en usko, että minulla mitään olisi syntynyt.”²⁴⁸

Viesteillä tulkitsen Miili Airilan tarkoittavan telepaattisia viestejä, joita vastaanottaakseen on vetäydyttävä rauhalliseen ja mietiskelevään tilaan. Airilalla ja Heporaudalla on käsittääkseni ollut sellainen yhteys, jossa he ovat kokeneet turvalliseksi keskustella henkisistä asioista, eikä heidän ole tarvinnut pelätä toisen tuomitsevan heidän vakaumustaan. Tästä päättelen, että Elsa Heporaudan näkemys henkisistä asioista on hyvin samanlainen kuin Airilan. He molemmat näkevät totena tuonpuoleisen, henkimaailman, telepaattiset viestit, meedioiden kyvyt ja Jumalan olemassaolon. Heidän välillään kuitenkin vallitsee ymmärrys siitä, että esoteeriset kokemukset eivät välttämättä sovi suuren yleisön kuultavaksi. Airila kirjoittaa kirjeessään Jyväskylässä: ”Annin asema koulun opettajana ja johtajana vaatii, että pidämme nämä asiat vieläkin pienemmän piirin tietona kuin Helmiä koskevat. Sovimme, ettei edes Halosille kerrota niin että me kolme vain tiedämme + Akseli ja Kersti, joille oli lupa ”kertoa”. ”²⁴⁹ On epäselvää kehen Helmiin Miili Airila viittaa, mutta on mahdollista, että hän tarkoittaa Heporaudan toista hyvää ystävää Helmi Saarista, jonka kanssa Heporauta myös kirjoitti kirjeitä henkisistä aiheista.

Kirjeessään 16.4.1921 Airila kirjoittaa: ”Ja jos nyt alkaa uusi istuntosarja Juhanin kanssa ja jos J. tunnustaa Helmin kautta tapahtuneet esiintymiset omiksensa, viittaa ja vetoo niihin ja jatkaa siitä, niin – was willst du noch, meine Seele!”²⁵⁰, ²⁵¹ Airilan veli Juhani on ilmestynyt myös Helmille, mistä on yleisesti keskusteltu. Heporaudan lähipiirissä on ollut muitakin esoteeriselle henkisyydelle avoimia henkilöitä kuten aiemmin mainittu ”Kersti”²⁵², oletettavasti hänen aviomiehensä Akseli Heporauta sekä ”Haloset”²⁵³, ja todennäköisesti monia muitakin.

---

²⁴⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 16.4.1921. Kirje 1412:8:4.

²⁴⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 25.2.1921. Kirje 1412:8:5.

²⁵⁰ Suomennos: Mitä vielä haluat, sieluni?

²⁵¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 16.4.1921. Kirje 1412:8:4.

²⁵² Kyse saattaa olla Kersti Bergrothista, joka oli kirjailija ja antroposofi, ja oli Elsa Heporaudan tapaan kulttuurivaikuttaja 1900-luvun alussa. Bergrothin maailmankatsomuksesta on kirjoittanut Tiina Mahlamäki. Ks. Mahlamäki 2017.

²⁵³ Arvaukseni on, että kyseessä on taiteilija Pekka Halosen jompikumpi veljistä Aapeli tai Antti Halonen perheineen, jotka asuivat Jyväskylässä. Pekka Halonen itsekin oli henkinen etsijä, joten on mahdollista, että

Kirjeet ovat aina referentiaalisessa suhteessa henkilöihin ja paikkoihin kirjeiden ulkopuolella, ja tutkijan on hyväksyttävä se, ettei hän voi aina tavoittaa tai ymmärtää kirjeiden sisäistä maailmaa.²⁵⁴ Elsa Heporaudan sosiaalinen verkosto on laaja ja monimutkainen etenkin eri ajasta tarkasteltuna, enkä voi tutkijana täysin hahmottaa kaikkia niitä referentiaalisia suhteita joita Heporaudan kirjeenvaihdossa ja etenkin sen ulkopuolella on. Siksi on tärkeää tiedostaa oma rajoittuneisuutensa ja se, ettei ole tutkijan velvollisuus sanoa kaikesta kaikkea, sillä ristiriidat ja aukot kuuluvat asiaan.²⁵⁵

Kirjeessään Jyväskylässä 29.2.1921 Miili Airila kirjoittaa eräästä istunnostaan kahden kesken Annin kanssa. Anni saa yhteyden Airilan kuolleeseen veljeen Juhani Siljoon: ”Minä muistutin J:tä siitä, että hän oli luvannut tulla ainoastaan ”lapsen” kautta, johon J. ilmoitti, ettei hän silloin vielä tiennyt, että näinkin voi tulla.”²⁵⁶ Tulkitsen, että Airila ja Siljo ovat jo eläessään keskustelleet mahdollisista tapaamisista kuoleman jälkeen. Myös Elsa Heporauta tunsii Siljon, joka eläessään asui Heporautojen naapurissa ja uskon, että Siljot ja Heporaudat ovat yhdessä keskustelleet henkisistä aiheista. *Eräs elämänkaari* -teoksessa kerrotaan, että Airila oli usein paikalla, kun Elsa Heporauta järjesti kotonaan hypnotisointikokeita.^{257, 258}

Miili Airilan ei tarvinnut monen muun tavoin kirjoittaa ulkomailla asuville meedioille tai maksaa saadakseen yhteyden veljeensä Juhani Siljoon. Hän oli onnekas, sillä hänen lähipiiristään löytyi henkilöitä joilla oli meedion lahjoja. Kun ensimmäinen meedio Helmi Saarinen paljastui jossain määrin huijariksi, löysi Airila pian toisen meedion ystävästään Annista. Meediona toimiminen ei ollut enää harvojen valittujen lahja, vaan meediona pystyi toimimaan kuka tahansa tavallinen ihminen, joka oli henkisesti tarpeeksi herkkä ja vastaanottavainen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että Airila ja Heporauta olisivat kelpuuttaneet meediokseen kenet tahansa joka meedioksi halusi, vaan meediolla täytyi olla Jumalan antama ”lahja” tuonpuoleisten viestien vastaanottamiseen sekä köyhä mielikuvitus.

---

kyseessä oli myös taiteilija itse. Lisää Pekka Halosen henkisydestä ks. Nina Kokkisen väitöskirja Totuudenetsijät 2019.

²⁵⁴ Leskelä-Kärki 2006, 70, 72.

²⁵⁵ Leskelä-Kärki 2017, 242.

²⁵⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 29.2.1921. Kirje 1412:8:6.

²⁵⁷ Männistö 2012, 182.

²⁵⁸ Hirvonen 1983, 31-32.

Ehkä osaltaan spiritististen istuntojen skandaalinkäryisen maineen vuoksi Elsa Heporauta, Miili Airila ja Helmi Saarinen sekä mahdolliset muut osallistujat päättivät pitää istuntonsa yksityisinä ja päättivät olla puhumatta niistä ainakaan kovin avoimesti, sillä epäilyksiä meedioista riitti. Heidän istuntoihinsa mennessä monia meedioita ja istuntoja oli paljastettu huijareiksi, josta naiset olivat mitä todennäköisimmin tietoisia.²⁵⁹ Se ei kuitenkaan horjuttanut heidän uskoaan, mutta sai heidät varovaiseksi sen suhteen, keille asiasta kerrottaisiin. Myöhemmin tässä tutkimuksessa käsittelen kirjeitä, joissa meedio, johon Heporauta luottaa paljastuu huijariksi. Silloinkaan Heporauta ei ainakaan suoraan usko huijaukseen, vaan pyrkii selittämään meedion toimintaa eri tavoin. Marjo Kaartisen kirjoittamassa Madame d'Espérancenkin tapauksessa meedio ”paljastetaan” muutamia eri kertoja huijariksi, mutta spiritistit eivät tätä usko.²⁶⁰ Marjo Kaartinen toteaa: ”Kuten Helsingissäkin myöhemmin nähdään, seanssien yksityisyys ei estä julkisiksi käyneitä ”paljastumisskandaaleja”, mutta juuri yksityisiä meedioita myös psyykkisten ilmiöiden tutkijat ja tiedemiehet halusivat tutkia, mikä edelleen lisää heidän prestiisiään”.²⁶¹

Kirjeessään 5.8.1918 Miili Airila puhuu vakaumuksestaan: ikuisesta elämästä Jumalan yhteydessä. Tämän jälkeen hän toteaa: ”Eihän ole hyvä puhua paljon tällaisista intiimeistä asioista, mutta [epäselvää] toisaalta tarpeen saada sisäiset kokemuksensa joskus sanankin muotoon – ne ikään kuin itsellenikin silloin kirkastuvat ja selvenevät”²⁶² Kirjallisena ihmisenä Elsa Heporaudan uskoisi samaistuvan tähän Airilan toteamukseen, sillä Heporauta itsekin käsitteli henkisyttään niin muistiinpanoissaankin kuin romaaneissaankin. Miili Airilan toteamus henkisestä pohdinnasta ”intiiminä asiana” korostaa sitä, kuinka henkisydestä ei puhuttu kenelle tahansa ja se koettiin yksityisenä asiana.

Marjo Kaartinen kuvailee Meedio Madame d'Espérancen spiritistisiin istuntoihin osallistuvien toiveita: ”Seanssiin osallistujat halusivat enemmän: he halusivat tiedon, varmuuden, elävän uskon, ylitsekäyvän vakuuttuneisuuden siitä, että todellisuudessa on olemassa myös henkimaailma. Seanssi oli lupaus: jos yhteys onnistuisi, he saisivat, juuri he, juuri sinä iltana, todisteen siitä”.²⁶³ Uskon, että Elsa Heporaudan järjestämissä istunnoissa

²⁵⁹ Esimerkiksi Kaartinen, 2020.

²⁶⁰ Kaartinen 2020, 102. Lisää spiritistisistä istunnoista ja niihin kohdistuvasta epäilystä s.108.

²⁶¹ Kaartinen 2020, 93.

²⁶² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 5.8.1918. Kirje 1412:8:2.

²⁶³ Kaartinen 2020, 17.

osallistujilla oli samanlaisia odotuksia. Vuosisadan vaihteen esoteerisen liikehdinnän suosiota kuvaillaankin usein yhteydessä tieteellisiin keksintöihin, jotka mullistivat maailmaa, ja esittelivät ihmisille lähes taikuudelta tuntuvia keksintöjä kuten sähkön.²⁶⁴ On siis ymmärrettävää, että tulevaisuuteen asetettiin toiveita seuraavista tieteellisistä löydöistä, jotka toisivat menetetyt rakkaat lähemmäksi ja mahdollistaisivat yhteyden henkimaailmaan. Sisällissodassa menehtyi paljon nuoria miehiä, ja uskon Suomessa vallinneen tunteen siitä, että monta elämää on jäänyt kesken. Usko yhteyden henkimaailman kanssa saattoi antaa helpotusta tähän keskeneräisyyden tunteeseen. Läheiset saattoivat kysellä spiritistisissä istunnoissa aiemmin kysymättä jääneitä kysymyksiä, tai vain varmistaa, että läheisellä oli hyvä olla. Osa oli ehkä uteliaita: millaista elämän tuolla puolen on, onko se sellaista kuin Raamatussa kuvataan? Väitän, että spiritistiset istunnot antoivat osallistujille tunteen, että kysymyksiin on vastattu. Ehkä he saivat varmuutta, jota he tarvitsivat voidakseen jatkaa eteenpäin omassa elämässään. Varmuuden lisäksi spiritismi toi ihmisille myös turvaa ja vakautta, kuten Marjo Kaartinen toteaa.²⁶⁵

Antti Harmainen käyttää artikkelissaan ”Kaikki voin kestää, voin elää, jos tiedän että hänet kerran vielä tapaan: spiritualismi ja teosofia sivistyneistön surutyön välineinä 1880-luvun lopulla, termiä toiminnallinen sureminen.”²⁶⁶ Näen, että Miili Airilakin suri toiminnallisesti, sillä hän kaipasi konkreettisia asioita joita tehdä surutyössään, kuten yhteyden pääseminen veljensä kanssa.

Esoterisuuden, etenkin teosofian ja spiritualismin, merkitystä surutyössä 1880-luvun lopulla on tutkinut Antti Harmainen artikkeleissaan 2014 ja 2021.^{267, 268} Vaikka Elsa Heporaudan kirjeenvaihto sijoittuu joitakin vuosikymmeniä myöhäisemmäksi, koen, että monet Harmaisen nostamat näkökulmat pätevät Heporautaan ja hänen kirjeenvaihtovereihinsa. Harmainen kirjoittaa artikkelissaan, kuinka ”okkultiset aatevirtaukset nivoutuivat osaksi suomalaisen nousevan sivistyneistön käsityksiä kuolemasta ja surutyöstä”.²⁶⁹ Harmainen keskittyy tutkimuksessaan J. H. Erkon ja Hilda sekä Kustaa Aspin kirjeenvaihtoon Erkon veljen Elias Erkon kuoltua. He kuuluivat koulutettuun keskisäättyyn, kuten Elsa Heporauta ja

---

²⁶⁴ Kaartinen 2020, 17.

²⁶⁵ Kaartinen 2020, 118.

²⁶⁶ Harmainen 2014, 388.

²⁶⁷ Harmainen 2014.

²⁶⁸ Harmainen 2021.

²⁶⁹ Harmainen 2014, 381.

iso osa hänen kirjeenvaihtotovereistaan. Harmaisen tutkimuksessa korostuu, kuinka J. H. Erkon ja Hilja Aspin oli vaikeaa hyväksyä Eliaksen sairastuminen ja lopulta kuolema. He yrittivät viimeiseen asti etsiä Eliakselle vaihtoehtoisia parannuskeinoja, ja kuoleman jälkeen saada yhteyden Eliakseen meedioiden kautta. Harmainen kirjoittaa, kuinka vainaja kiinnitettiin osaksi sosiaalista todellisuutta. Miili Airilan tapauksen voi tulkita niin, ettei hän osannut päästää irti veljestään Juhani Siljosta tämän kuoleman jälkeen, eikä hän hyväksynyt sellaista todellisuutta, jossa hän ei voisi olla missään yhteydessä veljeensä. Sen vuoksi Airila loi henkisyöllään todellisuutta, jossa Juhani oli osa elävien maailmaa, vaikkakin henkenä. Toisaalta voidaan myös tulkita, ettei Airila ajatellut tuonpuoleista ja elävien maailmaa kahtena erillisenä todellisuutena, vaan yhtenä, jossa hän ja Juhani pystyivät meedion avulla elämään samaa todellisuutta ja jatkamaan yhteydenpitoa. Harmainen puhuu uskonnollisen ja tieteellisen tiedon tuottamasta synteisistä, spiritualistisesta ja kristillisestä tilasta, jossa omaiset käsittelivät menetystään. Airila loi Elsa Heporaudan ja eri meedioiden avulla itselleen tilan ja todellisuuden, jossa hän pystyi käsittelemään keskeneräisyyden tunnetta, joka nuoren veljen poismeno aiheutti.²⁷⁰

Esoteerisia piirteitä liittyen kuolemaan löytyy Ida Laitisen kirjeistä, joissa hän kertoo enneunistaan. Hän kirjoittaa kirjeessään unesta, jonka hän tulkitsee ilmestykseksi aviomiehensä Juho Laitisen²⁷¹ tulevasta kuolemasta. Ida Laitinen oikein kysyy Elsa Heporaudalta: ”Oliko tämä nyt sitten toinen ilmestys Juhon kuolemasta?”. Ida Laitinen kirjoittaa pelkäävänsä ”kolmatta ilmoitusta” eli unta jossa Juho kuolee. Laitinen siis selvästi pelkää miehensä kuolemaa ja rukoilee tämän puolesta. ”On luonnollista, että en ole voinut kertoa kenellekään untani enkä pelkoani ja huomioitani paitsi Sinulle. Kukapa muu minua ymmärtäisi”.²⁷² Ida Laitinen kokee, etteivät muut ottaisi hänen pelkoaan todesta, sillä hän ajattelee, ettei unessa saatuja varoituksia Juhon kuolemasta uskottaisi tosiksi. Ida Laitinen kuitenkin tuntee Heporaudassa ymmärtävän osapuolen silloinkin, kun hän kokee, ettei hänellä ole ketään muuta jolle kertoa. Tämä korostaa käsitystäni siitä, että Elsa Heporauta on ollut todella avomielinen eikä tuominut herkästi.

---

²⁷⁰ Harmainen 2014, 391.

²⁷¹ Juho Laitinen kuoli 13.10.1946. Hän toimi kunnallisneuvoksena, kansanedustajana ja maanviljelijänä.

²⁷² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ida Laitinen. [1946]. Kirje 1413:93:4.

Kirjeessään 17.10.1946 Ida Laitinen kertoo Heporaudalle Juho Laitisen lopulta menehtyneen, kuten Ida Laitinen oli pelännytkin. Hän kirjoittaa kuoleman yksityiskohdista.

Ja kun kaikesta näki, että hän pian muuttaa, päätin rukoilla lopun ajan. Olla viimeisenä [epäselvää] luovuttamassa hänen henkensä Jumalalle”. Rukoilu antaa selvästi

Laitiselle voimia vaikeana hetkenä, ja henkisen kokemuksenkin: ”Loppuun asti olin päättänyt rukoilla, silloin tuli ihme. Kello 5 lauantai-iltana laskeutui näkymättömät vartiat Juhon vuoteen ääreen. Voi sitä hetkeä kuinka kiitin. Tiesin että nyt ei ollut pelkoa, että pimeys yllättää. Yöllä kun heräsin oli kun koko Juhon huone olisi ollut Pyhä. Jumalan suuruus oli lähellä, vartiat myös. - -Vartiat seisoivat vuoteen äärellä, ei näkyvinä, vaan sitä selvemmin kaikkien tunnistettavissa. [Rukoilimme?] vapautuneesti.” —Sitten saapui Vapahtaja paria tuntia ennen sen näin [epäselvää] ja kello 13.45 veti Juho viimeisen henkäyksensä.

Ida Laitinen kirjoittaa, kuinka kertoo kaiken tämän Elsa Heporaudalle ja tämän miehelle Akseli Heporaudalle, sillä etenkin Elsa on ollut tosiystävä vaikeina aikoina.²⁷³

4.2.3 Heporaudan omat menetykset

Vuosina 1918-1920 Elsa Heporauta menettää veljensä, siskonsa ja molemmat vanhempansa. Sen lisäksi Elsa todistaa rintamakirjeenvaihtajana paljon kuolemaa ja kärsimystä, ja näkee, kuinka hänen läheiset ystävänsä kärsivät menetyksiä ja surua. Heporauta onnistuu kuitenkin kaiken kurjuuden keskellä tuomaan myös lohtua muille, esimerkiksi Tyyne Paunulle. Paunu on menettänyt sulhasensa sodassa, ja Heporauta on välittänyt hänelle tietoja sulhasen viimeisistä hetkistä. Kirjeenvaihdosta löytyy Paunun kiitoskirje Heporaudalle. Kirjeessään Tyyne Paunu kertoo, kuinka hän eli onnellista elämää sulhasensa kanssa, mutta kuinka se katkesi liian aikaisin. ”Minusta tuntuu kuin Hänen kuolemansa olisi ollut ennen aikainen, - ja kuitenkin oliko se Jumalan tahto, että näin piti käydä?”. Lopulta Paunu kuitenkin toteaa, että hän koittaa tyytyä ja alistua kovaan kohtaloonsa, sillä hän ymmärtää, ettei voi sitä enää muuksi muuttaa.²⁷⁴ Paunu näyttää pohtivan henkisiä kysymyksiä ja hänellä näyttää olevan vaikeaa ymmärtää kohtaloaan. Menetyks on ikään kuin uudelleenkirjoittaa ihmisen elämäntarinaa ja aikajanaa, ja aika aletaan ymmärtää uudella tapaa; on aika ennen menetystä, ja aika sen jälkeen.²⁷⁵

²⁷³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ida Laitinen. 17.10.1946. Kirje 1413:93:9.

²⁷⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Tyyne Paunu. 3.6.1918. Kirje 1414:52:1.

²⁷⁵ Saramo 2018, 58.

Kirjeissään Elsalle Helmi Saarinen myös lohduttaa Heporautaa tämän kohtaamien vaikeuksien johdosta. Heporaudan äiti on sairaana ja Saarinen kirjoittaa: ”Olet varmaankin surulla kuormitettu. Sinun ei tarvitse niitä yksin kantaa. Anna taivaallisen Isän auttaa sinua”.²⁷⁶ Tämän tyyppinen Jumalan läsnäololla lohdutus on Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa läpi hänen elämänsä yleistä. Monet lohduttavat kirjeissään Heporautaa sillä, että ihminen ei ole koskaan yksin ja vaikka joutuisi kohtaamaan vaikeuksia, kyse on Jumalan tahdosta. Eräässä kirjeessä Helmi Saarinen kirjoittaa Heporaudalle, kuinka Heporauta kulkee nyt syvissä surun vesissä, mutta Isän silmä valvoo. Saarinen kirjoittaa, kuinka Jumala vahtii, ettei hiuskarvakaan putoa päästä Hänen sallimattaan.²⁷⁷

Aino Piponius -nimellä signeerattu kirje Elsa Heporaudalle käsittelee myös menetystä. Heporaudalla oli sisar nimeltä Alli Piponius, mutta en löytänyt tietoja, kuka Aino Piponius on vai ovatko Aino ja Alli sama henkilö. Hän kirjoittaa äitinsä menehtymisestä: ”On niin suloista ajatella että hänen ruumiinsa vaan on kätkeyty hautaan, mutta vapautettu henkensä on Hänen luonaan, jota jo täällä alhaalla niin sydämellisesti rakasti”. Piponius saa rauhaa äitinsä poismenonkin hetkellä uskostaan.²⁷⁸

Vuonna 1920 Heporaudan sisar Alli Piponiuskin menehtyy. Teoksessa *Eräs elämänkaari* kerrotaan, kuinka Piponius itse ennusti kuolemansa siskolleen Elsalle.²⁷⁹ Jemina Tuomisto kirjoittaa Piponiuksen kuolemasta: ”Nyt Hän A.P. on löytänyt ansaitun levon Herrassa ja saanut ikuisen katoamattoman onnen. Kiittäkäämme Jumalaa, että väsynyt vaeltaja on saanut rauhan, ja samaan rauhaan itse toivossa eläkäämme.”²⁸⁰ Ajatus siitä, että menetetyn rakkaan ei enää kuoleman jälkeen tarvitse kärsiä, on Elsan kirjeenvaihdossa yleistä. Yhdessäkään kirjeessä ei esimerkiksi kuvailla kuoleman jälkeistä elämää kurjana tai työläänä. Kukaan ei myöskään kirjoita kristinuskon oppeihin sopivasta helvetistä, mikä on tosin ymmärrettävää, sillä rakkaitten läheisten oletettiin menevän taivaaseen tai muuhun vastaavaan onnen paikkaan.

---

²⁷⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 5.2.1919. Kirje 1414:113:5

²⁷⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 27.11.1922. Kirje 1414:113:28.

²⁷⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alli Piponius. [1918-1920]. Kirje 1414:61:3.

²⁷⁹ Hirvonen 1983, 30.

²⁸⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Jemina Tuomisto. 16.3.1920. Kirje 1415:12:1.

Hilja ”Villi” Vilkemaa kirjoittaa, kuinka Heporaudan sielu on käynyt läpi infernon. Hän kirjoittaa, että Heporauta kaipaa uudestisyntyttävää rakkautta, jota joku jonka sielu on ehjä, voisi Heporautaan vuodattaa. ”Mutta jos sinä omasta sielustasi kuulet heikonkaan kaiun, kuuntele sitä. Elämä on arvoituksellinen, mutta kuolema vielä arvoituksellisempi”. ”Kaunis on kuolla kun kunnia kauniimpi pirstoilla elää”.²⁸¹ Vuonna 1920 Vilkemaa kirjoittaa: ”Niin, Elsa, en ymmärrä minäkään elämän tarkoitusta, en ainakaan yksilöiden kohdalla, en käsitä sitä, että muutamat näyttävät olevan tuomitut herkeämättömään [riuduttavaan?] kärsimykseen ja jokaisen toiveen, jokaisen uskon menettämiseen. Olen kyllä näkevinäni, että ihmiskunta kokonaisuudessaan kaikista kauhun ajoista huolimatta kulkee kohoavaa tietä. Mutta miksi on yksilöiden niin epätasaisin uhrein ostettava heidän [selluuti]-osuutensa laupiaiden edistykseen?” Vilkemaa pohtii, johtuvako ihmisten kärsimykset siitä, että loppujen lopuksi kaikki ovat yhä lapsia ja ihmisiltä puuttuu kohtaloa hallitseva viisaus. Elsa Heporauta on omassa kirjeessään Vilkemaalle selvästi pohtinut elämän tarkoitusta. Vilkemaa ottaa kirjeen alussa osaa, sillä Heporauta on menettänyt siskonsa. Vuonna 1918-1920 Elsa menetti molemmat vanhempansa, veljensä ja siskonsa, ja jo vuonna 1912 hän on menettänyt esikoisensa. Ei täten ole ihme, että Elsa Heporauta etsii vastausta elämän tarkoitukselle.²⁸²

Hilja Vilkemaa kirjoittaa, kuinka Heporaudan siskon uhraus elämän uhrialttarille oli suurempi kuin muiden, sillä hän oli herkkä rakastamaan vaikka maailma oli kylmä ja läheiset satuttivat häntä. Tämän vuoksi Vilkemaa uskoo, että Heporaudan siskon ”sekunti-elämä” oli merkityksellisempi kuin muiden. ”Siinä ajatuksessa on lohdutusta. Pahimman tuskan me itse tuotamme toinen toisillemme. Rakastaen me taitamme tuolta tuskalta kipeimmän kärjen. Rakastaen kuolemaan asti me teemme mahdolliseksi ihmiskunnan vähittäisen täydellistymisen. Rakastaen me atomiosaltamme luomme avaruuteen uusia arvoja. Ja niin elämme rakastaen ja rakkauden kautta iankaikkisesti.” Muihin Elsa Heporaudan elämän aikana saamiin osanotto- ja lohdutuskirjeisiin verrattuna Vilkemaan kirje poikkeaa siinä, ettei hän suoraan mainitse Jumalaa ja puhu Jumalan tahdosta. Hän kuitenkin näkee, että kuolemalla voi olla merkitys. Vilkemaa kirjoittaa, ettei kaikki tämä vielä lohduta Heporautaa, sillä todellisuus on vielä liian lähellä häntä. Menetyksen hetkellä elämän tarkoituksen

²⁸¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Hilja ”Villi” Vilkemaa (ent. Vilkman). [1911-1920]. Kirje 1415:34:9.

²⁸² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Hilja ”Villi” Vilkemaa (ent. Vilkman). 19.1.1920. Kirje 1415:34:15.

näkeminen ja menetyksen suuremman tarkoituksen ymmärtäminen on vaikeaa, sillä menetys aiheuttaa vielä niin suurta tuskaa.²⁸³ Elsa Heporaudan omassa elämässä hänen esikoisensa Ilkan menetys vuonna 1912 oli varmasti yksi hänen elämänsä suuria surun hetkiä ja uskoisin, että menetyksen jälkeen Heporauta pohti henkisiä asioita ahkerasti. Kirjeistä ei käy selville, horjuttiko kokemus Heporaudan näkemyksiä vai lujittuivatko ne, mutta luulen hänen pohtineen menetyksen tarkoitusta.

Lyyli Sipilä lähettää osanottonsa Heporaudan pojan Ilkan menehtymisen vuoksi. ”Tuntuu niin kovalta ihmisjärjen kannalta että näin kävi, mutta Jumala kaikkietävä varmaan näin näki parhaaksi, olkaamme varmat siitä. - - Lohduttakoon Jumala teitä, suunnaten katseenne ylöspäin.”²⁸⁴

Ester Lund kirjoittaa Elsa Heporaudalle pitkästä ajasta, sillä on kuullut, kuinka ”Jumala on ottanut ainokaisenne luokseen taivaan rientoihin”. Hän kirjoittaa, että pikku Ilkka on hyvässä turvassa Vapahtajan helmassa. Lund kirjoittaa, kuinka Jumala ei katso sitä mitä ihmiset tahtovat vaan tekee sen mukaan minkä näkee ihmisille hyväksi. Lund pyytää Heporautaa tyytymään Jumalan tahtoon. Hän lohduttaa, että pikku Ilkka seuraa Heporautojen maanpäällistä elämää, kunnes Jumalan ääni kutsuu heidätkin luokseen. ”Suokoon Jumala armossaan vertavuotavalle sydämellesi lohdutusta, hän yksin voi Sinua lohduttaa”.²⁸⁵

Irja Turunen kirjoittaa Elsa Heporaudalle sairaalaan Jyväskylään, sillä Heporauta on satuttanut jalkansa. Samaan aikaan Elsa Heporaudan aviomies Akseli Heporauta on sairaalassa Helsingissä. ”Kyllä muutamia ihmisiä koetellaan paljon. Elämässä ei tietenkään saa mitään ilmaiseksi ja ehkä Jumala on tarkoittanut, että Sinun pitää runsaista hengen lahjoistasi näin maksaa kärsivällä ruumilla, kukapa sen tietää”. Turunen näkee elämän eräänlaisena kärsimyksen ja onnen tasapainotteluna, jossa ”vaakojen” tulee olla tasan. Koska

---

²⁸³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Hilja ”Villi” Vilkmaa (ent. Vilkman). 19.1.1920. Kirje 1415:34:15.

²⁸⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Lyyli Sipilä. 1912. Kirje 1414:140:17.

²⁸⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ester Lund. 16.8.1912. Kirje 1413:116:59.

Elsa Heporaudalla on paljon hengen lahjoja, viittasi Turunen sitten Heporaudan henkisyys- tai kirjallisiin taitoihin, täytyy hänen kärsiä ruumiillisesti, jotta tasapaino säilyy.²⁸⁶

Myös Ellen Nyy[pölä?] on kuullut Elsa Heporaudan onnettomuudesta ja tilanteesta, jossa hän joutuu olemaan erossa sairastavasta miehestään. Ellen Nyypölä toteaa: ”Jumala on näin, suuressa rakkaudessaan, tullut kotiin koettelemusten kera”.²⁸⁷

Mehän olemmekin jo siksi iäkkäitä, että elämämme laivan näköpiirissä hämöttää jo uuden paremman kotimme piirteet, jossa rakastettu Isämme asustaa ja ottaa meidät vastaan. Ja kun pääsy tuohon uuteen kotiimme on Jesuksen veri – niin täytyy Herramme joskus pysähdyttää meitä kulussamme, pannen meille taakkoja ja murheita. Kiintyisimme varmasti muuten liikaa tähän maalliseen kotiimme. Minulle ainakin on Isä, rakkaudessaan, antanut suruja ja taakkoja. Mutta ylistetty olkoon Hänen nimensä! Kaikki parhaaksenne!²⁸⁸

Samassa kirjeessä Nyypölä kirjoittaa, kuinka ihmiskunta on poikennut kauas pois Jumalan vanhurskauden tieltä ja Jeesuksen vuorisarnasta ja sen opetuksista. Hänen mielestään rangaistukset ja vitsaukset kohtaavat nyt ihmiskuntaa. ”Mutta [joilla?] turva on Jumalassa ja varma vakaumus, että Jesuksen veri on puhdistanut synneistä ja epäuskosta – niillä ei ole hätää. Voivat sanoa: ”jos elän, niin elän Herralle, jos kuolen, niin kuolen Herrani kanssa.”²⁸⁹

Vuonna 1946 Elsa Heporaudan aviomies Frans Akseli Heporauta menehtyy, ja menetys on ollut Elsalle varmasti raskas. ”Sitäpaitsi olet henkisesti omavarainen ihminen, jos kukaan” lohduttaa Tyyni Tuulio osanottokirjeessään, että Elsa Heporauta kestäisi vaikeat ajat.²⁹⁰ Helmi [Tampereelta, sukunimi tuntematon] kirjoittaa osanottokirjeessään: ”Kestääkö uskosi että kaikki tapahtuu Jumalan sallimuksesta, niin kovaa kuin se toisinaan onkin? Kukapa tietää mitä tehtäviä varten sinut on viety yksinäisyyteen kypsyyksesi siellä niitä täyttämään? Sinä olet ollut Herrani armoitettu, varustettu niin suurilla lahjoilla –, [ehken] siunataan sinut vielä uusilla lahjoilla. Kaikkivaltiaalla on niin monia keinoja meitä kasvattaa. Milloin nopitaan meiltä lapsemme pois, yksi toisensa jälkeen, milloin nyhtäistään koko koti j.n.e.p.

²⁸⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Irja Turunen. 27.9.1946. Kirje 1415:14:2.

²⁸⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ellen Nyy[pölä?]. 6.10.1946. Kirje 1414:40:1.

²⁸⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ellen Nyy[pölä?]. 6.10.1946. Kirje 1414:40:1.

²⁸⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ellen Nyy[pölä?]. 6.10.1946. Kirje 1414:40:1.

²⁹⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Tyyni Tuulio. 7.11.1946. Kirje 1415:17:1.

Waan sittenkin täytyy tyytyä Hänen tahtoonsa – kaikki tapahtuu parhaaksemme, vaikka sitä on toisinaan niin vaikeaa ymmärtää. Toivon sydämestäni, että vaikka ruumiisi kärsii, sielusi ja henkesi kirkastumistaan kirkastuu! Henkihän sinussa aina voitolla ollut on.”²⁹¹

Elsa Heporauta saa osanottokirjeen Alma Pearsonilta Akseli Heporaudan menehtymisen johdosta vuonna 1946:

- -Jumala johtaa kaikki niin, että ”Kovankin kohtalon” täytyy kääntyä parhaaksi – niille jotka Jumalaa rakastaa – jonka [varmoin?] tiedoin Teidän Rakas Rouva Sydämestänne tekevinne – Se on Raamatussa - - ja monen monet raamatun paikat osoittavat että joskus joudumme kärsimään syyttömästi tai aivan kuin hyvän työn tähden. . – Se on vaan jonkunlaista henkisen minämme koetusta. Niin alhaisille kuin ylhäisillekin Jumala on aina yhdenvertaisuuden Jumala ja juuri sentähden – joskus mahdoton vastaan ottaa – monen monelle. Jumala Valkeuden Isä jolta kaikki hyvä tulee! Eikä ainoastaan hyvä, vaan joka voipi, sen pahan, joka maailmassa tapahtuu kääntää hyväksi jne--.²⁹²

Pearson kertoo, kuinka uutiset kuultuaan hän alkoi heti lukea Raamattua, josta hän löysi useita kohtia, jotka edustivat Jumalan hyvyyttä ja johtoa. ”Kuitenkin uskon itse aina Jumalan johtoon ja olen jo monen monet kerrat elämäni matkalla totennut, että ei paha aina tapahdu synnin tähden eikä – rangaistukseksi – vaan uskon koetukseksi ja vahvistukseksi – täydymme joskus ”Kolmen Miehen Tulisen Pätsin”²⁹³ käydä!”. Tulkitsen, että Alma Pearson tarkoittaa, että koettelemukset ovat välttämättömiä, mutta Jumalaan uskovat voivat niistä selvitä.

Niin tällä tunnustan vain oman uskoni. En pysty Teitä Rakas Rouva opettamaan. Tiedän, että jotka Jumalaa rakastaa, niitä opettaa Pyhä Henki ja Se Henki aina muistuttaa meille tämän ajallisen valmistus ajan lyhydestä, että kiiruhtaisimme sen asian eteen; se Henki myös meitä valmistaa ja varustaa tästä elämästä siirtymiin onnellisina ja autuaina siinä Uskossa että on tarvinnut Pyhitys olla meidän ja Jumalan välillä, on tarvinnut Uhri Palvelus! Johon on Jumalan poika, Välimies, vapaasti astunut Meidän puolesta – Niin että nyt on yhdelle uhrille tehty täydellisiksi kaikki jotka Pyhitettiin Se on päästy Synnistä! Synnittöminä emme ole voineet emme parhaalla tahdollammekaan elää! Siksi täytyy olla tällainen Sovitus meillä!²⁹⁴

²⁹¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi [Tampereelta]. 13.10.1946. Kirje 1415:86:1.

²⁹² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alma Pearson. 14.11.1946. Kirje 1414:53:3.

²⁹³ Alma viittaa raamatun kertomukseen kolmesta miehestä, jotka kieltäytyivät palvomasta ”vääriä” Jumalaa ja joutuivat tuliseen pätsiin, josta Jumala heidät kuitenkin pelasti. Dan3 1-xx.

²⁹⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alma Pearson. 14.11.1946. Kirje 1414:53:3.

Alma Pearsonin osanottokirje Heporaudalle on täynnä paatosta ja vahvaa vakaumusta. Kirjeestä välittyy Alman toivo, että Jumala ja usko antaisi Heporaudalle helpotusta menetyksen hetkellä. Pearson myös näkee, että koetukset ovat välttämättömiä ihmisen elämässä, sillä kaikki ovat tehneet syntiä. ”Se on Jeesuksen Jumalan Pojan Veri ”joka ottaa pois Maailman Synnin!” Se on siis Uhri Veri joka meidät päästää tämän ”esiripun” toiselle puolelle! Siitä koko Vanha Testamentti esikuvallisena Jumalan Palveluksena on meille esitetty –”. Pearson kirjoittaa, kuinka ei löydä parempaa lohdutusta Elsalle kuin toivonsa ja rukouksensa, että Jumala antaa hänelle voimaa ja valoa. ”- - tämän elämän vaivat ” jotka ei ole sen kunnian vertaisia kun meille on ilmoitettu Jumalassa – Tiedän, että Jumala on antanut teille Paljon paljon hyvää josta tunnette että Jumala on Rakkaus”.²⁹⁵

4.3 Parantaminen ja tiede

Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa henkisyys kietoutuu vahvasti osaksi keskustelua terveydestä ja etenkin sen suhteesta tieteeseen. Antti Harmainen kuvailee artikkelissaan²⁹⁶, kuinka Elias Erkon kuolema sai hänen läheisensä kyseenalaistamaan edistysoptimismiaan.²⁹⁷ Tiede otti suuria harppauksia esimerkiksi sähkön, röntgenin ja monenlaisten lääkkeiden suhteen, joten ajatus siitä, että tiede pystyisi pelastamaan yhä enemmän ihmishenkiä oli yleistä. Tieteen toivottiin myös keksivän ratkaisuja, joilla saataisiin yhteys henkimaailmaan tai todistettaisiin esoteerisia ilmiöitä tosiksi. Aina optimismia ei kuitenkaan riittänyt, ja tieteeseen petyttiin. Artikkelissaan ”Kehittyvä sielu terveessä ruumiissa”²⁹⁸ Antti Harmainen kirjoittaa, kuinka 1800-luvun lopun Euroopassa tieteeltä toivottiin enemmän kuin mihin se pystyi. Siksi monet saivat kokemuksen, että tiede on pettänyt heidät. Moni kokikin, että on parempi tehdä asioille itse jotakin kuin luottaa ne tieteen ratkaistaviksi.²⁹⁹

Elsa Heporauta itse sairasti elämässään paljon, osittain johtuen hänen Basedowin-taudistaan, joka aiheutti hermostollista herkkyyttä, rytmihäiriöitä ja uupumusta. Heporauta kuitenkin myös henkiparansi paljon potilaita.³⁰⁰ Eniten Heporauta käytti hoidoissaan

²⁹⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alma Pearson. 14.11.1946. Kirje 1414:53:3.

²⁹⁶ Harmainen 2014.

²⁹⁷ Harmainen 2014, 381.

²⁹⁸ Harmainen 2021.

²⁹⁹ Harmainen 2021, 49.

³⁰⁰ Majamaa 1983, 14.

suggestiohoitoja³⁰¹ ja hypnotismia.³⁰² Heporaudan oma suhtautuminen tieteeseen oli uteliasta ja kokeilevaa, ja hän usein tekikin erilaisia esoteerisia kokeiluja³⁰³.

4.3.1 Henkiparantaminen

Aili Käyhkänen kirjoitti Elsa Heporaudalle sairaalaan, sillä Heporauta oli loukannut jalkansa. Hän toivoo, että onnettomuuden tarkoitus kirkastuu Heporaudalle. Käyhkänen siis uskoo, että loukkaantumisetkin tapahtuvat syystä ja niillä on tarkoitus. ”Toivon myöskin, että nöyrä, vilpitiön rukoukseni puolestanne kantautuisi meiltä salattuihin tähtiin, Jumalan tähtiin, joissa kaikki elämä on viisasta, kaunista, sopusointuista ja toisi kuullun rukousviestini niin voimakkaana kohdallenne, ettei minkäänlaiselle epäilyksellenne rukouksen voimasta löytyisi tietä, sillä pyydän Korkeimmaltamme epäitsekäässä mielessä Teille terveyttä, mutta myöskin, että Hän sallisi Teidän pitää entiset lahjanne ja vielä yllättäisi uusilla.”. Käyhkänen kirjoittaa, kuinka Heporaudan elämänlamppu luo valoa ja lämpöä lähellä oleviin. Käyhkänen on siis kokenut, että Heporaudalta on saanut tukea ja lämpöä, joten hänkin kirjoittaa kovin kauniisti Elsa Heporaudalle kun tämä on sairaana. Aili Käyhkänen mainitsee myös, että toivoo rukouksensa olevan niin voimakas, ettei Heporautakaan sitä epäile. Mahdollisesti Elsa Heporauta on aiemmin esittänyt kriittisiä mielipiteitä rukouksen voimasta, tai sitten kyseessä on vain Käyhkäsen tapa kirjoittaa ja epäilijät ovat ehkä muita kuin Heporauta itse. Käyhkänen lopettaa kirjeen kirjoittamallaan runolla: ”Toivon, että vaivat vaipuu, hengen hohdon alle taipuu, siihen saakka kunnes taas (rivinvaihto) jalka lujana on maass`!”.³⁰⁴ Runo muistuttaa loitsua.

Sen lisäksi, että henkisyys tarjosi todennäköisesti lohtua ja toivoa sairastelujen keskellä, tarkoitti sairaalassa makaaminen myös sitä, että Heporaudalla oli paljon aikaa ajatella. Teoksessa *Eräs elämänkaari* kerrotaan, kuinka Heporauta oli välillä niin sairas, että hän oli sairaalassa vierailijakiellossa, ja joutui täten viettämään paljon aikaa yksinään. Välillä oli myös epävarmaa selviääkö Elsa Heporauta hengissä, joten kuoleman läheisyyden uskoisi

---

³⁰¹ Elsa sovelsi ranskalaisen lääkäri Couénin ja sveitsiläisen psykiatri Baudoinin oppeja. Hirvonen 1983, 79.

³⁰² Hirvonen 1983, 79.

³⁰³ Esim. Hirvonen 1983, 31-32 & Saarenheimo 1983, 42.

³⁰⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Aili Käyhkänen. 8.10.1946. Kirje 1413:83:1.

saaneen Heporaudankin pohtimaan henkisiä mietteitä sairastaessaan ja toipuessaan, kuolemalta säästytyään. Maija Hirvonen kirjoittaa, kuinka Heporaudalla oli usein kuolemanaavistuksia.³⁰⁵

Heporauta kiinnostui parantamisesta jo nuorena, sillä hänen oma isänsä Matti Koponen tunnettiin myös parantajana, jolla oli erityisiä henkisiä kykyjä. Elsa Heporauta kulki lapsena usein isänsä matkassa tämän kiertäessä parantamassa. Elsa Heporauta myöhemmin totesikin, että hänen kotoa opittu altruistinen elämänsenteensa on ollut hänen elämänsä tärkeimpiä ohjenuoria. Henkiparantamisesta, parapsykologiasta, hypnotismista ja suggestiosta Elsa kiinnostui kouluaikoina.³⁰⁶

Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa henkiparantaminen näkyy esimerkiksi kirjeissä, joissa häneltä pyydetään apua ja parantajan palveluita. Sirkka Halonen kirjoittaa: ”Niin Elsa-täti rakas, kun täällä on eräs nuori mies [väärän?] koivun takaa sukulais sielu. Ja hänessä on kova astma, niin hän pyytii että enkö minä kysyisi sitä ihme parantajaa joka on parantanut minut. Että voisiko Elsa-täti mitenkään ottaa häntä poika parkaa luokseen.” Halonen toteaa, että Heporauta on varmasti kiireinen ja potilaita riittää.³⁰⁷ Kirjeestä käy ilmi, että Heporaudan henkiparantajan kyvyt on huomattu ja hänellä riittää asiakkaita; osa ehkä sellaisia, jotka ovat kokeilleet jo länsimaisen lääketieteen keinoja ja niiden pettäessä turvautuvat Heporaudan kykyihin. Sirkka Halonen kertoo, että hänen tuntemansa nuori mies haluaisi Elsa Heporaudan hoitoon, sillä lääkkeet eivät ole häntä auttaneet.³⁰⁸

Niilo Miettinen kirjoittaa Elsa Heporaudalle, sillä hän kaippaa tämän parantajan palveluita. Miettinen kertoo astmastaan, jota on sairastanut lapsesta asti. ”Olen tämän sairauteni takia käynyt monen lääkärin luona, mutta ei heistä kukaan ole kyvennyt sairauttani parantamaan”. Täten Miettinen kääntyy Elsa Heporaudan puoleen, ja pyytää tältä pystyisikö Heporauta ottamaan hänet vastaan ja parantamaan.³⁰⁹

---

³⁰⁵ Hirvonen 1983, 136-137.

³⁰⁶ Hirvonen 1983, 77-79.

³⁰⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Sirkka Halonen. [vuosi epäselvä]. Kirje 1412:64:3.

³⁰⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Sirkka Halonen. [vuosi epäselvä]. Kirje 1412:64:3.

³⁰⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Niilo Miettinen. 25.8.1948. Kirje 1414:11:1.

Elsa Heporaudan lisäksi hänen ystäväillään ja tuttavillaan on ollut parantajan lahjoja. Alisa Rissanen kirjoittaa Heporaudalle, ja kuvailee omia kykyjään parantajana: ”Monesti olen huomannut, että sielun voimaa voi käyttää sairaitten parantajana. Olen huomannut monesti, miten sairas pian pääsee kovista tuskista kun olen käteni pannut pään päälle ja polvistunut rukoukseen. - - Olen aivan kuin sairas viekkaan ihmisen saapuessa kotiini, mutta hyvän ihmisen saapuessa tunnen iloa sydämessäni. Monesti aivan kärsin kun huomaan että muutamat ymmärtävät minua väärin. Mutta sehän on luonnollista että kaikkea omituisuutta eli harvinaisuutta jossakin henkilössä pidetään epänormaalina”³¹⁰ Rissanen tuntee selvästi ulkopuolisuutta kyvystään johtuen. Hän kuitenkin kokee, että muiden reaktio on luonnollinen, sillä hänen lahjansa ovat harvinaisia. Ehkä Rissanen on saanut kokea skeptisyyttä ja epäilyjä parantajan kyvyistään, tai kritiikkiä ollessaan herkkä ihmisten seurassa.

4.3.2 Tiede

Tiede keskustelu näkyy Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa vahvasti yhteydessä terveyteen ja parantamiseen. Hänen kirjeenvaihdossa pohditaan myös paljon esoteeristen ilmiöiden ja tieteen välistä suhdetta. Osassa kirjeistä tieteen saavutuksia ja tiedemiehiä kritisoidaan ja tiede nähdään rajoittavana, mutta osassa kirjeistä tieteeseen suhtaudutaan uteliaasti ja sen mahdollisuuksiin todistaa aiemmin selittämättömiä henkisiä ilmiöitä uskotaan.

4.3.2.1 Tieteen mahdollisuudet

Jo Elsa Heporaudan nuoruuden kirjeenvaihdossa, hänen ollessaan 17-vuotias, tulee hänen kiinnostuksensa erilaisiin esoteerisiin kokeiluihin esille. Heporaudan ystävä Ester Lund kertoo Heporaudan luona kyläillessään nähneensä unta hypnotismista. Ehkä hänen vieraillessaan Heporaudan luona on aiheesta keskusteltu tai hypnotismia harjoitettu. Kesken kirjeen vaihtuu käsiala, eli kirje on yhteiskirje ja siinä kirjoittaa kaksi eri henkilöä. Toisen henkilön henkilöllisyys jää epäselväksi. Hän kirjoittaa, että Elsa kertoisi isälleen tapauksesta joka sattui junassa kotimatalla pois heidän luotaan. Junassa joku mies tuijotti Lundia niin

---

³¹⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. 1923. Kirje 1414:99:1.

intensiivisesti, että hän pelkäsi, että hänet hypnotisoidaan.³¹¹ Heporautaa ja hänen isäänsä selvästi kiinnostaa hypnotisointi ja muu henkisyys, kun kirjoittaja varta vasten pyytää kertomaan sattumuksesta Heporaudan isälle Matti Kuposelle. Elsa Heporauta harjoitti hypnotismia ja teki hypnotismikokeiluja läpi elämänsä niin ystäville, omille lapsilleen, sekä tuntemattomille avun pyytäjille.³¹²

Poliitikko ja yritysjohtaja Arvo Linturin kirjeenvaihto Elsa Heporaudan kanssa on tieteen ja esoterian suhteen tarkastelemisen kannalta tutkijalle antoisaa. Linturi oli arvostettu ja korkeaarvoinen henkilö, jolla oli paljon yhteiskunnallista vaikutusvaltaa. Hänen henkisyyttään ja sen esoteerisia aineksia ei kuitenkaan tietääkseni ole tutkittu eivätkä ne ole laajassa tiedossa. Linturin ja Heporaudan kirjeenvaihto käsittelee kuitenkin pääasiassa esoteerisia pohdintoja ja kokemuksia. Linturin kanta kirjeenvaihdon perusteella näyttäisi olevan, että tiede pystyisi vielä jonakin päivänä todistamaan erilaisten esoteeristen ilmiöiden olevan todellisia ja tieteen tutkittavissa.

Kirjeessään vuonna 1946 Linturi kirjoittaa, kuinka on lukenut British Digest -lehdestä tohtori S. G. Soalin kirjoituksen ”Experiment with Time” jossa hän haluaa verifioida tohtori Rhinen Duken tekemät kuuluisat telepatiakokeet. Soalin omien kokeiden mukaan ei ole syytä olettaa, että materiaallinen maailma on koko todellisuus. Kirjoitus sopii hyvin tukemaan Linturin aiemmin lukemia näkemyksiä ja vahvistaa hänen kokemustaan todellisuudesta moniulotteisempänä kuin mitä on tiedemaailmassa perinteisesti ajateltu. Linturi tuntuu kirjeensä perusteella arvostavan tieteen hyväksyntää vahvasti ja siksi tällaiset toteutetut ja onnistuneet kokeet esimerkiksi telepatiasta tuntuvat olevan hänelle tärkeitä todisteita siitä, että hänen uskonsa on niin sanotusti ”oikeaa”. Linturi jatkaa pohtimaan, että mikäli reinkarnaatio on mahdollista, miksei ”persoonallisuudelle” jää muistoa ajasta ruumiin ulkopuolella.³¹³

---

³¹¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ester Lund. 13.8.1900. Kirje 1413:116:32.

³¹² Hirvonen 1983, 31-32.

³¹³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 12.12.1945. Kirje 1413:114:6.

Aiemmassa kirjeessään Arvo Linturi on kirjoittanut, kuinka häntä on askarruttanut parapsykologian teorit. Linturi kirjoittaa, kuinka hän ei tunne muita alan harrastajia, joten hän kirjoittaa Elsalle ikään kuin selvittääkseen ajatuksiaan. Hän kertoo lukemastaan tapauksesta, joka saa hänet vakuuttumaan, että jälleensyntymä on erittäin todennäköistä. Kyseisessä tapauksessa vuonna 1926 syntyi lapsi, joka näytti omaavan kahden elämän muistot ja osasi tieteellisen komission testeissäkin kertoa entisestä elämästään tarkasti ja tunnisti entisen elämänsä läheisiä ihmisiä ja paikkoja.³¹⁴ Linturi kertoo myös tohtori Björkhemistä³¹⁵, joka hypnoosin avulla on saanut ihmisiä muistamaan seikkoja entisistä elämästään. Linturi harmittelee, ettei osaa ranskan kieltä, sillä Ranskassa on kuulemma kerätty paljon tietoa lapsista, jotka muistavat entisen elämänsä muistoja. Linturi kertoo, kuinka joskus on ”fyysillisen ja henkisruumiin liitos jotenkin epänormaalin löyhä” ja siksi kuoleman tai sairauden hetkellä jotkin Linturin tuntemat henkilöt ovat voineet nousta irti kehostaan ja tarkkailla tilannetta ylhäältä käsin. Linturi pohtii, onko täten 1926 syntyneen lapsen tapauksessa kyse tällaisesta epänormaalist liitoksesta, ja voisiko kyseessä olla myös selvänäkeminen. Hän kirjoittaa, kuinka on lukenut ”mediumistisistä ilmiöistä” ja, ettei spiritismin teoria vakuuta häntä. ”Nytemmin, kun pidän jälleensyntymistä mahdollisena, tarjoutuu minulle sekin selitys, että medio lukee jälleensyntyneen vainajan alitajunnassa olevaa muistisisältöä tämän edellisestä elämästä, dramatisoiden sen. Teoreettisesti tämä on yhtä mahdollinen selitys kuin mikä muu hyvänsä. Spiritistisessä tulkinnassa on kovin paljon heikkoja paikkoja, jotapaitsi vain pieni murto-osa voisi niistä edes otaksuttavasti olla oikeita”. Myöhemmin Linturi tarkentaa, että spiritistisellä tulkinnalla hän tarkoittaa seuraavaa: ”niin, että tuolla puolen olevat tietoisesti pyrkivät tännepäin yhteyteen ja vahtivat tilaisuuksia.” Linturi kertoo englantilaisen astrofyysikon sir James Jeansin teoriasta, jossa elektroni kulkee atomissa ajattomasti ja paikattomasti. Koska elektroni on tasaisesti ajan ja paikan ulkopuolella, voidaan tästä päätellä vain, että ”aika ja paikka ovat vain olevaisuuden eräitä pintailmiöitä”.

Linturi pohtii myös sir James Jeansin teoriaa siitä, että kappale voi samaan aikaan olla sekä ainetta että värähtelyä, jolloin ”kolmas dimensio” on mahdollinen.

Kun emme voi ajan ja paikan kahlehtimina käsittää, miten materia ja värähtely ovat samaa, on meille tietenkin yhtä mahdotonta tajuta, miten ajattomuus ja tahdon vapaus, ihmisten vastuunalaisuus, osuvat yhteen.” Arvo korostaa omaa käsitystään jopa

---

³¹⁴ On todennäköistä, että Linturin kuulemassa tapauksessa on kyse Shanti Devi -nimisen henkilön elämästä.

³¹⁵ John Björkhem loi uraa parapsykologian ja hypnoosin tutkimuksen parissa, ja oli vahvana vaikuttajana Ruotsin Parapsykologisen tutkimuksen seuran perustamisessa. Paranormal.se: John Björkhem.

alleviivaamalla seuraavan osan tekstiä: ”Voidaan parapsyykillisten tosiasiaain nojalla päätellä mielestäni, että aine kuuluu ainoastaan fyysillisen ruumiimme [tajuamaan?] kolmen ulottuvaisuuden maailmaan. Henkiruumiistamme eivät aika eikä paikka sido muulla tavoin kuin mikä johtuu siitä, että henkiruumis on sidottu fyysilliseen ruumiiseen. Mikäli tämä yhteys rakoilee pääsemme liikkumaan ajan ulkopuolella. Telepaattiset ilmiöt on tarkoitettu tapahtuvan ajattomasti ja paikattomasti.

Selvänäköisyys samaten suuntautuu sekä eteen että taaksepäin ajassa ja on niinkään paikasta riippumaton. Jos käsitämme siis, että aika ja paikka liittyvät erottamattomasti toisiinsa, kuten Einstein on väittänyt, ei aikaa olisi siellä missä henkiruumiimme liikkuu.³¹⁶

Elsa Heporauta tuntui uskovan, että esoteerisilla ilmiöillä oli paikkansa osana tiedettä, sillä hän kehottaa Alisa Rissasta lähettämään todisteita ”taidoistaan” sielutieteelliselle seuralle. Taidoilla tulkitseen Heporaudan tarkoittavan Rissanen kykyjä henkiparantajana ja selvänäkijänä, joista kirjeenvaihdossa on keskusteltu. Sielutiede-termi on vanha termi psykologialle, joten sielutieteellinen seura on ilmeisesti ollut psykologiaan keskittyvä seura. Rissanen kirjoittaa kirjeessään, että on liian ujo pyytämään todistajia niistä ihmisistä, jotka hänen taitojaan tuntevat, sillä he ovat sivistyneitä ja pitävät Rissasta vähäpätöisenä.³¹⁷ Samassa kirjeessä Alisa Rissanen kirjoittaa: ”Otaksun, että tekin olette selvänäkijöistä.” Rissanen kertoo erilaisia tilanteita, joissa on selvänähnyt Heporaudan tekemisiä ennen kuin on niistä tiennyt. Rissanen lähettää Elsa Heporaudalle kysymyksiä liittyen asioihin joita Heporauta ei ”tiedä”, ja toivoo hänen vastaavan näihin kysymyksiin ilmeisesti selvänäkijän lahjoilla, samoin kun Rissanen on tehnyt Heporaudalle. Hän pyytää Heporautaa lähettämään itselleen lisää kysymyksiä liittyen hänen kykyihinsä, joihin hän vastaa.³¹⁸

Maija Hirvonen kirjoittaakin, kuinka Heporauta oli näkijä, ja esitti usein tulevaisuudennäkijä. Kalevalaiset Naiset pitivät Hirvosen mukaan Heporaudan puuhia hulluuksina, mutta näyt tulivat usein myöhemmin toteen. Hirvonen kirjoittaa: ”Jouduttuaan arvostelun kohteeksi Elsa sanoi usein: ’Voi kun nuo ihmiset eivät käsitä, että nämäkin asiat tulevat toteutumaan’”.³¹⁹

³¹⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. [1945?]. Kirje 1413:114:5.

³¹⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. [tuntematon vuosi]. Kirje 1414:99:5.

³¹⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. [tuntematon vuosi]. Kirje 1414:99:5.

³¹⁹ Hirvonen 1983, 103.

Alisa Rissanen kertoo kirjeessään, että on ostanut Heporaudan suosittelman kirjan ”Terveysteen itesuggestion avulla”. Rissanen kertoo, että on ollut innostunut kirjasta ja uskoo sen sisällön todeksi, sillä hänellä on ollut kirjassa mainittuja kokemuksia. Elsa Heporauta oli kiinnostunut suggestiosta ja tarjosi suggestiohoitoja, joten hän varmasti ilahtui, että Rissanenkin on aiheesta vakuuttunut. Rissanen kirjoittaa: ”Mielikuvituksen voimassa voi vielä olla paljon salaisuuksia, joita ajan kuluessa tiedemiehet keksivät.” Rissanen haluaa kuitenkin tarkentaa, että kaiken takana on Jumalan vaikutus: ”Mutta kaikessa me saamme voimaa Jumalalta ja Hänen tahdostaan riippuu mielikuvituksemme voima”. Rissanen siis uskoo, että loppujen lopuksi Jumala on kaiken takana ja sallii joidenkin ihmisten käyttää mielikuvitustaan apunaan henkisessä kehityksessä tai ainakin henkisten salaisuuksien paljastamisessa. ”Ainoastaan silloin voi sielunvoima saada ihmeitä aikaan, kun se on voimakkaampi kuin ruumiilliset pyyteet.” Alisa Rissanen kirjoittaa, että on ymmärtänyt Heporaudankin olevan sielutieteen tutkija, aikomuksenaan päästä suuriin saavutuksiin.³²⁰

Anna Talila kirjoittaa Elsa Heporaudalle: ”Te olette mystillinen ihminen, rouva Elsa Hästesko, ja nähtävästi vaikuttaa Teidän tahtonne sähkö minuun! Nukuin junassa, ja nukuin viime yön täällä, aivan kuin käskystänne. Olette ollut minulle [epäselvää] hyvä, monessa suhteessa. Kun valvon öitä, koetan kuvitella että yhä suggeroitte minua.” Talila kirjoittaa, että Elsa on liian avulias ja kuluttaa omia energioitaan liikaa, kun hän aina saa olla auttamassa.³²¹ Suggestioiden tulkitsen tarkoittavan suggestiota, ja tulkitsen kirjeestä, että Talila on saanut Heporaudalta suggestiohoitoja unettomuuteen. Kirjeen perusteella Talila kokee Heporaudan avun auttaneen.

4.3.2.2 Tieteeseen pettyminen

Elsa Heporauta oli ilmeisesti tekemisissä myös psyykillisen seuran kanssa, sillä Wäinö Rainio kirjoittaa Heporaudalle 1936, jotta tämä lähettäisi hänen muistelmansa seuralle. Rainio kirjoittaa, että on antanut muidenkin lukea muistelmia, mutta ainoa joka niitä käsitti oli ”mielisairaudesta toipunut mies”.

³²⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. 12.3.1923. Kirje 1414:99:2.

³²¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Anna Talila. 12.6.[tuntematon vuosi]. Kirje 1414:3:2.

Omakohtaisia kokemuksia omaava vanhempi teosooffi teki kysymyksen: ”Onko tämä kaikki tapahtunut astraalitasolla?” – Eroittamiskyky ei ehkä ollut vielä niin selvä, että siitä olisi löytynyt useampia tasoja. Pekka Ervast vainajalle nämä asiat olivat itsestään selviöitä, ainoa mitä hän ihmetteli oli se, että tällaista voi sattua fyysisessä ruumiissa [ollen?]. Minulla ei ole hämärää aavistustakaan siitä miten psyygikot näitä asioita käsittävät, mutta, jos tällaisista asioista olisi jostain hyötyä, kenelle vaan, niin voisihan niitä kykynsä mukaan selittääkin, mikäli niitä 25 vuotisen kaksoiselämäni aikana on sattunut. Kun v.1908 ”Liikeapulainen” nimisessä lehdessä kirjoitin tulevaisuuden keksinnöistä, äänielokuvista, ilmalaivassa olevasta radiokovaäänisestä, joka matkustajalle ilmoitti Berliinin pörssikurssit matkalla ollessa, nappulasta liikkeelle pantavista sähköhisseistä y.m. niin kaikki nauroivat, mutta meni lehteen, kun otsikoksi painettiin v.2000 ja alle nim.merkki Tusse:- Nyt on kaikki itsestään selvää. Jos nyt laittaisin otsikoksi vaikkapa ”Uni” ja kirjoittaisin esim. kuvauksia, niin todellisia kuin ne ovatkin, muutamille astraali- ja eetteritasoilta, niin ehkä ne menisivät läpi toistaiseksi, sillä ei kestä kauan, kun ihmissilmä pääsee katselemaan hiukan eetterimaailmaankin.³²²

Rainio on selvästi kokenut väheksyntää tiedepiirien taholta. Rainion näkemys näyttää olevan, ettei maailma ole ollut valmis hänen näkemyksilleen, jotka ylittävät hänen aikanaan tunnetun tieteen rajat. Rainio näkee esoteeriset ilmiöt osana tiedettä, vaikka muu tiedemaailma ei vielä ole asiasta vakuuttunut. Yliluonnollisten ja kummien kokemusten medikalisaatio voidaan nähdä vallankäyttönä, jolloin määritellään mikä on normaalia, ja velvoitetaan yhteisön jäsenet noudattamaan normaaliuden sääntöjä.³²³ Kirjeessään Rainio jatkaa: ”Olen hyvin vähän selostanut näitä asioita syistä, joita en katso tarpeelliseksi selittää. Jos pidän suuni kiinni, olen viisas, jos vähänkin kohotan esirippua olen hullun kirjoissa. Sellaista on maailma. Aluksi minua harmitti, mutta nyt ei enää. Samalla tavalla harmittaa joskus ystäviäni astraalitasolla:- He pyrkisivät auttamaan ihmisiä, siellä, ihmisiä täällä, mutta heillä on esteensä sielläkin.” Wäinö Rainio on hyväksynyt, ettei hänen näkemyksilleen olla laajemmin valmiita, ja etsii hyväksyntää lähempää, esimerkiksi kirjoittamalla Elsalle kokemuksistaan. Kirjeenvaihdossa vastaanottaja määrittelee, miten ja mitä kirjeeseen kirjoitetaan.³²⁴ Ilmeisesti Rainio on löytänyt muitakin ymmärtäjiä, sillä hän kirjoittaa:

Menimme erään [astraaliystävän] kanssa Lappeenrannassa asuvan opettajan luokse.- Hän huomasi, että en ollut yksin. Hänen astraalinen korvansa avattiin hetkeksi, niin, että hän kuuli siltä puolen. Toivon sydämestäni, että hän vapautui hyökkääjistä.”³²⁵ Samassa kirjeessä Wäinö viittaa Toivo L:n, jonka tulkitsen olevan Toivo Lehto, jonka kanssa Heporauta myös kävi kirjeenvaihtoa esoteerisista aiheista. ”Toivo L. jonka te tuntenette on Tiellä (ei sekaisin), kunpa ei eksyisi harhoihin, hänen täytynee tutustua

³²² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Wäinö Rainio. 18.3.1936. Kirje 1414:82:1.

³²³ Koski 2016, 2.

³²⁴ Leskelä-Kärki & Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 20.

³²⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Wäinö Rainio. 18.3.1936. Kirje 1414:82:1.

ajatuskuviin, joka on vaikeampaa kuin edelliset kokemukset. Pääasia on, että hän käsittää asiat todellisina eikä kärsi, kuten ennen, ympäristön ymmärtämättömyydestä”.³²⁶

Tiellä tulkitseen Rainion tarkoittavan, että Toivolla on ollut esoteerisia kokemuksia, jotka herkästi skeptisille näyttävät hulluudelta. Vielä 1900-luvulla esimerkiksi poliittinen toisinajattelu sekä valtavirrasta poikkeava uskonnollisuus ja seksuaalisuus on nähty haitallisina ja siksi määritelty sairauksiksi. Poikkeava uskonnollisuus kuten esoteerisuus on ollut uhka vallitsevalle uskonnolle eli luterilaiselle kristinuskolle, ja kokonainen yhteisö tai ilmiö, tässä tapauksessa henkiset etsijät tai uskonnolliset toisinajattelijat, on patologisoitu.³²⁷

Näyttelijä Toivo Lehdon kirjeenvaihto Heporaudan kanssa erottuu muun kirjeenvaihdon joukosta siinä, että kirjeenvaihto sisältää myös henkikirjoittamista, jota ei muussa Heporaudan kirjeenvaihdossa ole. Lehto pohtii myös paljon tieteen ja henkimaailman suhdetta.

’On paljon seikkoja maan ja taivaan välillä – niiden joukossa myöskin monet ihmissielun salaisuudet – joita tiede ei vielä ole voinut valaista.’ - on kauan ollut vain klassillinen toteama oletetun, aavistetun inhimillisen henkimaailman olemassaolosta. Järjellisesti ottaen ei pitäisi olla muuta henkimaailmaa kuin maallisen, fyysillisen kuoleman takainen sielujen vaellus astraalikerrosten korkeuksissa, joka totuus menee yhteen kristinopinkin vuosituhansia julistaman iankaikkisen elämän totuudenmukaisesta olemassaolosta kanssa. Muuta onko kukaan elävä, fyysillinen ihminen milloinkaan saanut ensinkään, saatikka sitten todistettavasti, tietoja kuoleman takaisesta henkimaailmasta? Jospa tämä totuuksista ijäisesti ylhäisin saataisi kouraantuntuvasti koettua, niin alan tieteen ratkaisevin voittokin olisi silloin saavutettu.³²⁸

Toivo Lehto pohtii, kuinka ainoa mahdollisuus päästä kosketuksiin henkiolentojen kanssa on, mikäli ne pääsevät yhteyteen jonkun elävän ihmisen kanssa, eli materialisaatio. Lehto paljastaa, että hän itse on saanut tällaisen yhteyden henkimaailmaan: ”Eikä tässä minun inhimillisten, persoonallisten astraalimaailman henkiolentojen kanssa yhteyteen joutumisessani ole ollut kyseessä mikään arvoituksellinen sattuma, vaan jo yli seitsemän kokonaisen vuoden aikainen taukoamaton yhdessäoloni astraalisten inhimillisten ja persoonallisten, ajattelevien, puhuvien ja kiihkeästi toimivien henkiolentojen kanssa.” Lehto kokee, että hänen kokemuksensa on saatettava tunnetuksi, ja hän on kirjoittanutkin niistä

³²⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Wainö Rainio. 18.3.1936. Kirje 1414:82:1.

³²⁷ Koski 2016, 2.

³²⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Toivo Lehto. 28.3.1936. Kirje 1413:106:1.

kirjan joka olisi saatava julkaistua. ”Ja kun pätevän arvostelijain täytyy saada selville kokemuksissani oleva kiistämätön totuus, niin silloin on minun persoonallisesti henkilökohtaisten ja suunnattomin sieluntuskin saavuttamillani kokemuksillani saavutettu samalla tämän hirvittävän vaikean alan suurin, kaikki ratkaiseva voitto. ”Minä olen vain tavallinen maallinen, fyysillinen ihminen. Mutta kaikista maailman kummallisimmista ihmiskohtaloista yhden langettua minun kohdalleni, kehittyikin minusta seitsemän täyden vuoden kuluessa tieteellisesti todellinen ja inhimillisenä ihmisenä fyysillisesti sekä psyykkillisesti terve psykografi, s.o. = sielunkirjoittaja eli henkisanomainkirjoittaja.”

Psykografian roolissa Lehto antaa henkien kirjoittaa osan kirjeestä, josta selviää, että henget ohjasivat Toivoa ottamaan yhteyttä Heporautaan, jotta tämä voisi auttaa totuuden eli Lehdon kokemusten jakamisessa muille. Henget kutsuvat tätä ”hämmästyttäväksi sensatsiooniksi” joka tulee herättämään huomiota.

Me ollaan puhuvia henkiä, mutta miten olla me puhuviksi tultu, sitä ei tarvitse sinun ajatella. Kyllä ne tieteellisesti oppineet miehet, jotka tulevat saamaan tiedon sinun suurista kokemuksistasi, meidän alkuperästämmekin rientävät tieteelliset selityksensä antamaan... -Virallinen lääketiede tuntee ja hallitsee vain maallisen ihmisen ruumiin ja anatomian, mutta astraalimaailman sielu- ja henkiolennoista sen ei tarvitse välittää mitään. Psykologia psykologinen sielutiede sensijaan ei ole mitään maallisten ihmisruumiiden anatomiaa, mutta kukahan maailman psykologisen sielutieteen edustajista taitaakaan ottaa selville meidän astraalimaailmamme inhimilliset ja persoonalliset sielu- ja henkiolennot? Kyllä niitä meidänkin yliluonnollisina pidettyjen ja kuitenkin sinun kauttasi tunnettavaksi tulevien astraalisen henkimailman asukkaiden ilmenemisen tiedemiehiäkin suuressa maailmassa on olemassa. Siksi pitääkin meidän elämämme tuntijoina olla kaikkien maallisten tiedemiesten ja antaumuksellisesti tehokkaimmat heistä, joiden velvollisuuksiin pitää nyt jo kuulua vakavasti tutustuminen sinun saavuttamiisi meidän elämäämme koskeviin kokemuksiisi tutustumisen. Tarvitaan tarkka tieteellinen kokemustesi tutkiminen ja samalla meidän totuutemme täysi todellisuudeksi todistaminen ... Onni olkoon nyt kanssasi yhdessä kirjailijatar Elsa Heporaudan kanssa- - .³²⁹

Toivo Lehdolla on selvä agenda, oman totuutensa julkituominen, ja hän toivoo Heporaudan auttavan häntä pyrkimyksissään. Kirjeensä Lehto lopettaa seuraavasti: ”Ylläoleva kunnioitettavalle kirjailijatar Elsa Heporaudalle Helsinkiin astraalimaailman inhimillisten ja persoonallisten henkiolentojen elämästä saatujen kokemusten tunnetuksitekoa ja mainostusta varten...” Lehto siis selvästi toivoo, että Heporauta auttaisi häntä tuomaan tätä totuutta julki. Heporaudalla oli toki paljon vaikutusvaltaa, mutta henkisissä aiheissa hänkin koki joskus

---

³²⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Toivo Lehto. 28.3.1936. Kirje 1413:106:1.

vastustusta. Esimerkiksi hänen perustamansa Totuuden etsijäin kerho Jyväskylässä jouduttiin lopettamaan siitä syntyneen kohun vuoksi.³³⁰

Länsimaisen lääketieteen ja esoteeristen kokemusten välinen skisma tulee esille näyttelijä Uuno Montosen kirjeissä Heporaudalle vuonna 1944. Montonen kertoo käynnistään Tohtori Saarnion luona, joka on tulkinut Montosen kokemat näyt uniksi. Montonen on selvästi turhautunut, että hänen tosina pitämiään näkyjä vähätellään unina:

- - Eikö hänen praktiikkansa aikana sitten ole jollekin ihmiselle sattunut mitään tämän tapaista. Kyllä nämä minun uneni on nähty täysin valveilla ollessa- - Kyllä lääkäreiden pitäisi sentään uskoa vähän niihinkin ihmisiin jotka heidän luonaan käyvät, eikä ainoastaan itseensä, jos kerran eivät ole saaneet itse kokea mitään tämän tapaista. Annan suuren kiitoksen tohtori Rosehierille, sillä hän suhtautui asiaan aivan toisella tavalla. Hänellä on varmasti ollut asiakkaita ennenkin tämän laatuista tapauksista. Hän ei ottanut minulta edes maksuakaan, vaan sen sijaan pyysi minua kirjoittamaan asiat muistiin paperille. Sen teen mielihyvin, sillä voihan niistä joskus olla apua ehkä jossain toisessa asiassa. Tämä nykyinen maailma kun on sellainen kaaos, niin ei tiedä kenelle sattuu mitään, sillä kyllä nyt ihmisiä koetellaan, ketä mitenkään.³³¹ Montonen on selvästi ensin luottanut länsimaisen lääketieteen tohtoreihin uskaltamallaan kertoa näyistään, mutta joutunut pettymään kun näkyjä ei ole otettu todesta. Selvästi kuitenkin kaikki tohtorit eivät ole suhtautuneet hänen kokemuksiinsa skeptisesti, sillä hän on lopulta kokenut ymmärrystä tohtori Rosehierilta. On epäselvää, onko tohtori Rosehier länsimaisen lääketieteen edustaja, tai menikö Montonen tohtori Saarnion vastaanotolle nimenomaan näkyjen vuoksi.

Maiju Seppänen kirjoittaa Elsa Heporaudalle kirjeessään, kuinka olisi halunnut lainata Uuno Montosen siskolta Aurora Montoselta psyykillistä tutkimusta käsittelevät kirjan, mutta Aurora Montonen sanoi, ettei voi lainata kirjaa, sillä se on ”kielletty asia”. Seppänen kertoo, kuinka Aurora Montonen kuuluu johonkin salaiseen yhdistykseenkin.³³² Seppäsen kirjeestä tulee esille, kuinka esoteerisuuteen suhtauduttiin varauksella, ja esoteeriseen henkisyteen perehtyminen koettiin salaisena ja jopa kiellettynä.

---

³³⁰ Hirvonen 1983, 82.

³³¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Uuno Montonen. 21.7.1944.Kirje 1414:18:1.

³³² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Maiju Seppänen. 14.11.[tuntematon vuosi]. Kirje 1414:133:20.

4.4 Kummat kokemukset, näyt ja kyvyt

Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa esoteerisinta henkisyys-ainesta edustavat kirjeet, joissa kerrotaan erilaisista kummista, henkisistä kokemuksista. Hänen kiinnostuksensa henkisyiden erilaisia ilmiöitä kohtaan on selvästi ollut tiedossa, sillä niin moni on päättänyt kirjoittaa hänelle erilaisista kokemuksistaan. Heporaudan omat kokemukset jäävät kirjeenvaihdossa vähemmistöön, sillä suurin osa kirjeenvaihdosta on hänelle lähetettyjä kirjeitä.

Henkilöarkistosta löytyy kuitenkin muutamia kirjeitä, joita Elsa Heporauta on itse lähettänyt, ja joissa hän puhuu henkisyystään sekä henkisistä kokemuksistaan ja kyvyistään. Lauri Viljamaalle Heporauta kirjoittaa vuonna 1943 kirjoistaan: ” ’Kaarisillassa’³³³ olen ennenkaikkea jättänyt pois sen, mikä eroaa nykyisin vallaolevasta valtiollisesta uskonnostamme, ja missä kokemukseni ovat toiset. Suostuin siihen, koska miehenikin mielestä vasta tuleva aika rauhoittuu niitä seikkoja punnitsemaan. Tämäkin on kokonaisuus sinänsä, samoin tulee toisesta, ja sen kohtalona on etsiä samoja kokeneita.”³³⁴ Heporauta on vuonna 1943 kokenut, ettei maailma ole ollut valmis vastaanottamaan hänen henkisiä näkemyksiään, mikä on sinänsä erikoista, sillä Heporauta on tulkintani mukaan ollut melko avoin esoteerisista kokemuksistaan ja tuonut niitä esiin esimerkiksi artikkeleissaan, puheissaan, kirjoissaan ja keskusteluissa. Ehkä Elsa Heporauta kuitenkin koki, että tunnettuna henkilönä hänen oli oltava tarkkana imagostaan ja siitä, ettei häntä leimattaisi oudoksi. Koen, että Heporaudan kuvaama tuleva aika, joka on valmis vastaanottamaan hänen näkemyksensä, on koittanut ja siksin on tärkeää, että myös Elsa Heporaudan henkinen puoli tulee tämän tutkimuksen kautta tunnetummaksi.

4.4.1 Kumma

Ellen Nyy[pölä?] kirjoittaa Elsa Heporaudalle kokemuksistaan, joissa menehtyneet rakkaat vierailevat hänen luonaan lohduttamassa ja tukemassa häntä. Nyypölä kirjoittaa, kuinka hänen menehtynyt ystävänsä vieraili hänen luonaan:

Viime talvena tuli Fanny itse ja sanoi: ’olen ollut vieraiden henkien vankina, mutta olen nyt vapaa, suuren Mestari Vagatavan oppilaana. (Ystävättäreni oli harras Kristillisen tieteen palvoja). Mutta nyt tuli hän elokuussa ja sanoin minulle: ’Ellenkulta, oli ikävä, että en uskonut, kun sinä aina puhuit siitä Jesuksen Kristuksen verestä. Kuules! Ellen rakas! Se on ainoa tie. Tutkin nyt täällä evankeliumia päästäkseni samaan. Olen täällä ahdistettu. Et usko

³³³ Elsa viittaa teokseensa *Elämäni kaarisilta* 1942.

³³⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Elsa Heporauta Lauri Viljamaalle. 22.1.1943. Kirje 1415:137:1.

miten ihana osa on niillä, jotka tulevat tänne [epäselvää] Jesuksen Kristuksen veren voimassa.’ Näin tuli ystävättäreni minulle sanomaan. Ja Hannelekin sanoi kerran: ’ahdas portti on minän kuoleminen Jesuksen veren kautta.’ En tiedä miten ajattelet näistä sanoista? Ehkä olet samassa kuin minä? Mutta jollet ole, niin tällaisia viestejä olen saanut ”tuolta puolen”.³³⁵

Nyypölä haluaa jakaa näkemyksensä Heporaudalle, ja tulkitseen, että hän haluaa Heporaudan ajattelevan samoin. Fannyn tarina on ikään kuin varoittava esimerkki, sillä Fanny ei kuunnellut kun Ellen kertoi Jeesuksesta, ja nyt hän on jonkinlaisessa välitilassa ahdistettuna.

Elli Paunu kirjoittaa Elsa Heporaudalle ja kertoo tyttärestään Kretasta, johon liittyen hänellä on erikoisia kokemuksia. Hän kertoo kuinka Kreta kolmivuotiaana iltaisin usein lauloi lauluja, ja kun häneltä kysyttiin, mistä hän oli ne oppinut, oli lapsi vastannut: ”No etkö sinä sitä muista, silloinhan minä näitä lauloin kun minä ennen olin”. Viisivuotiaana lapsi oli taas kertonut tapahtumasta, jota Paunu ei tunnistanut, ja sai vastauksen lapselta: ”No etkös sinä sitä muista, se oli silloin kun minä ennen olin, silloin kun sinä olit pieni ja minä olin suuri, etkös muista kun minä sinua kannoin.” Paunu kirjoittaa, että tällaisia tapahtui usein Kretan ollessa lapsi ja hänellä oli muitakin muiston tapaisia asioista, jotka eivät Paunun mielestä ole tapahtuneet. Hän kuvailee Kretan muistoja ”Sellaista kuvastuu tai hämmöttää jostain kaukaa kuin unennäkönä”. Paunu kehottaa Elsaa kyselemään kirkkoherra [Sjördithiltä] myös, sillä hänenkin tyttärensä on puhunut samantapaisia. Elsa on kirjeen perusteella kysynyt Paunulta Kretan kokemuksista ja on selvästi todella kiinnostunut aiheesta. Paunukin kysyy: ”Oletko erikoisesti ruvennut tutkimaan sitä asiaa?” viitaten Kretan ja kirkkoherran tyttären ”ennenolemiseen”.³³⁶

Aino Ylönen kiittää kirjeessään Heporaudan lähettämästä ”Armas Äitini”-lehdestä. On varmaan oikein hyvä, että kaikki eivät ”näe”. Täällä kuoli äskettäin eräs 93 v:s mummu, on vielä hautaamatta. Häntäkös talon naiset nyt pelkäävät ihan toimeentulemattomina. Eräs oli ollut näkevinään kähmimässä entisen vuoteensa seudulla. Toinen, 6 km:n päässä naimisissa oleva, oli aina yöllä, kun silmänsä sulki ”nähty” Miinan makaavan kuolleena tupansa lattialla, oli pitänyt lääkäriin turvautua. Hassuja ovat...Sanoin heille, että ”kun Miina hoiti teidät pieninä ollessanne ja isoina aina hyväänne katsoi, niin ei se tule teitä peloittelemaan

³³⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Ellen Nyypölä. 6.10.1946. Kirje 1414:40:1.

³³⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Elli Paunu. 28.10.[1923?]. Kirje 1414:51:4.

kuoltuaankaan”. Ylönen ei selvästi usko tuntemiensa naisten kokemuksiin ja pitää heidän pelkoaan kokemuksista hupaisana. On mielenkiintoista, että Ylönen kirjoittaa Elsalle kokemuksista hieman vähättelevään sävyyn, sillä Elsa itse tuntui olevan todella avoin kaikille siitä, että hänellä itsellään oli vastaavia kokemuksia. Ylönen jatkaa kirjeessään: ”Mitäpä se auttaa. Pelko, tuollainen tuntemattoman pelko on jotain kaameaa. On hyvä, ettei Jumala anna sellaisille ”näkevää silmää”. Mihin ne raukat joutuisivatkaan...Mari, mielisairaana ollut, ei usko tippaakaan näkyihin, sanoo niitä peloista johtuviksi harhoiksi. Hyvä niin.” Ylönen ei kuitenkaan tunnu olevan täysin esoteerisia ja selittämättömiä kokemuksia ”vastaan” vaan hän näyttää uskovan niihin joissakin tilanteissa. ”Toivoisinpa muuten, että minulla olisi sellainen ’näkevä silmä’, että voisin joskus katsella sinne Helsinkiin, nähdä, mitä puuhaillette- - ”³³⁷

4.4.2 Selvänäkeminen

4.4.2.1 Sota-ennustukset

Arvo Linturi kirjoittaa Heporaudalle ja kertoo lukeneensa ”Tuonelasta palanneen pojan” eli todennäköisesti Elsa Heporaudan kirjoittaman *Poikani palasi Tuonelasta* -teoksen³³⁸, jonka alanimikkeessä jo sanotaan ”todellisten sielullisten elämysten pohjalta syntynyt romaani”. Linturi kommentoi, kuinka on kuullut samanlaisista tapauksista [menehtyneen vierailuista elävien luona] talvisodassa. Yhtenä esimerkkinä Linturi kertoo, että on kuullut tarinoita Karjalan evakoista, jotka ennalta näkivät lähdön Karjalasta sekä Viipurilaisesta Mikko Reposesta, joka oli käynyt Mannerheimin luona ja ennustanut hänelle vielä kaksi vuotta elinaikaa, jonka aikana hän johdattaisi karjalaiset takaisin koteihinsa. Linturi kertoo, ettei Mannerheim ollut adjutanttien mukana nauranut Reposen ennustuksille, sillä hän oli Aasian matkallaan kokenut kuinka buddhalaisessa luostarissa häntä oli tervehditty ”kansansa vapauttajana”, ja tämä oli myöhemmin toteutunut.³³⁹ Elsa Heporaudan kirjoittama ja esoteerisista kokemuksista inspiroitunut kirjallisuus³⁴⁰ on tavoittanut siis muitakin, joilla on samantapaisia kokemuksia. Uskon, että Heporaudan rohkeus avata omia kokemuksiaan on rohkaissut muitakin ottamaan niitä esille ja käymään keskustelua aiheesta.

³³⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Aino Ylönen. [vuosi tuntematon]. Kirje 14145:56:5.

³³⁸ Heporauta 1945.

³³⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 2.12.1945. Kirje 1413:114:6.

³⁴⁰ Lisää esim. Saarenheimo 1983, 40-44.

Arvo Linturi käsittelee kirjeissään paljon Felix Kantonen -nimisen herran ennustuksia koskien sotia joihin Suomi on osallisena eri aikoina. Kirjeessään 1943 Linturi kertoo kuulleensa ensi kertaa Kantosesta kunnallisneuvos Tiitolalta. Tiitola oli Linturille kertonut, kuinka Kantonen on ennustanut kahden sodan syttyvän Venäjän kanssa jo ennen talvisotaa, ja että Mannerheim johtaisi Suomea molemmissa sodissa. Tiitola oli kertonut, kuinka talvisota oli ennustettu alueluovutuksineen oikein, mikä on ilmeisesti vakuuttanut Linturin. Linturi kertoo kirjeessään vuonna 1943, kuinka Kantola on ennustanut uuden sodan kulkua: ”Uusi sota alkaisi siten, että eräs europalainen suurvalta, jota K. alussa oli luullut Ranskaksi, hyökkää Venäjälle ja me liittyisimme mukaan. Toinen sota olisi meille onnellinen, luovutettu alue vallattaisiin takaisin, meikäläiset etenisivät Syvärille ja Ääniselle ja lopuksi M. marssittaisi Suomen armeijan Laatokan taitse Pietariin. Sota olisi helppo, kuin paperossi suussa marssimista, venäläisiä tarvitsisi vain työnnellä edellään, kaatuneitakin tulisi niin vähän, että kuolinilmoitukset mahtuisivat yhdelle sanomalehden sivulle. Sodan päätyttyä saisimme Itä-Karjalaa ja paljon muuta lisäksi (niitä muita ei T. kertonut).” Ilmeisesti Kantolan ennustukset eivät olleet käyneet toteen tai ainakaan ei näyttänyt siltä, että niin tulisi tapahtumaan, ja Linturi kertoo menettäneensä uskonsa Kantosen ennustuksiin. Myöhemmin Linturi kuitenkin tapasi K. S. Palmu -nimisen herran, joka kertoi Kantosen ennustusten olleen monessa eri tapauksessa oikeassa esimerkiksi talvisodan tapahtumien suhteen. Uuden sodan suhteen Kantonen ennusti Palmulle, että Suomi saisi Karjalan menetetyt alueet takaisin, mutta myös Viron.³⁴¹

Arvo Linturin kirjeissä kertomissa esimerkeissä selvänäkijöiden ennusteet muotoilevat osittain Suomen itsenäistymisen jälkeen suosituksi noussutta Suur-Suomi -aatetta, jonka tavoitteena on liittää Suomeen Itä-Karjala, sekä muita läheisiä valtioiden osia, esimerkiksi Pohjois-Ruotsia, Pohjois-Norjaa ja Inkeri. Kantosen ennustuksissa puhutaan Virosta ja erään Ilomantsin ”ukon” ennustuksissa Mannerheim johtaa ”Pohjolan suurta valtakuntaa”, jonka tulkitsen muotoilevan SuurSuomi -aatetta.

Linturi kuvailee kirjeessään muuttunutta mieltään Kantosen ennustuksista:

Kun K. ennen talvisotaa on ilmeisesti nähnyt eloisasti Pietariin marssia, havaitsematta että tämä marssi oli irrallinen fragmentti, joka ei seurannutkaan välittömästi Syvärille

---

³⁴¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 17.12.1943. Kirje 1413:114:1.

ja Ääniselle etenemisen jälkeen, on hän nähtävästi Pietariin marssin perusteella väärin arvioinut sodan alkupuolen luonteen. Pidän nyttemmin ilmeisenä, että tässä oli olemassa väärä tulkinta eikä väärä näky. Sillä perusteella K:n näkyjen varmuus talvisodan ja tämän sodan ensimmäisen puoliskon osalta kohoaa täydelliseksi ainakin niiden yksityiskohtien osalta, mitkä ovat tulleet minun tietooni. Sen nojalla mitä satun psykologista kirjallisuutta tuntemaan, on näin varma poliittisten tapahtumien ennustaja parapsykologian esimerkkikokoelmassa erittäin harvinaista.³⁴²

Linturi siirtyy pohtimaan Kantosen näkyjen mekanismia: ”Sellainen selvitys, jos K. olisi pitänyt päiväkirjaa näyistensä tai osaisi ne vielä järjestyksessä kertoa, voisi ymmärtääkseni auttaa jonkinlaista valaistuksenalkua selvänäkemisen mekanismiin.” Linturilla on selvästi siis tieteellistä kiinnostusta Kantosen näyistä. Hän toteaa, että on mahdollista, että Kantonen on kuullut sodan kulusta arvailuja ja jotenkin alitajuisesti kertoo ne sitten ennustuksinaan, minkä vuoksi olisi tärkeää tietää, mitkä osat näyistä ovat niin sanottuja ”pohjanäkyjä” ja mitkä lisättyjä yksityiskohtia, joihin alitajunta on voinut vaikuttaa. ”Kun en lainkaan tunne K:n älyä, en osaa arvioida, olisiko K. kyennyt fabuloimaan näin tarkkanäköisesti ([usein?] edellytyksin) [epäselvää], mutta K:n näkemys on paljon viisaampi kuin olisin voinut uskoa maaseutukauppiaan keksivän. Se lisää vissinsä [epäselvää] sen [tarknäköisyyttä?], että koko ennustus on puhtaasti selvänäkemää”.³⁴³ Linturi kirjoittaa, että kyseinen tapaus tulisi paljastaa tieteelle, sillä Kantonen osoittaa ”niin paljon kykyä”. Myöhemmässä kirjeessään Linturi jopa arvelee, että Kantosen lahjat voisivat tieteen lisäksi hyödyttää filosofian tieteenalaa.³⁴⁴ Ensimmäisessä kirjeessään hän kuitenkin jo kirjoittaa:

Jos tulee kysymykseen perustaa kerhontapainen, missä ei ole uskonnollista (spiritististä tai teosofista) [väritystä?], olisin minäkin valmis kannattamaan yritystä jäsenyydelläni. Eräät perin omituiset perhepiirissä sattuneet tapaukset ovat synnyttäneet minussa kummastusta m.m. eräs veljeni seurasi ilmasta katsellen, kun lääkäri säädetyt kokeet tehden julisti hänet kuolleeksi. Samoin on perheessä sattunut selvänäköinen uni sekä telepaattisia unia, ja kuollut veli on ilmestynyt äidilleen noin vuotta jälkeen kuolemansa.³⁴⁵

Arvo Linturi on selvästi skeptinen järjestäytyneemmistä esoteerisista liikkeistä kuten teosofiasta ja spiritismistä, mutta uskoo kuitenkin moniin samoihin asioihin, joihin näissä liikkeissäkin uskotaan. On mahdollista, että Elsa Heporauta on aiemmin puhunut Linturille

³⁴² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 17.12.1943. Kirje 1413:114:1.

³⁴³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 17.12.1943. Kirje 1413:114:1.

³⁴⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 16.2.1944. Kirje 1413:114:2.

³⁴⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 17.12.1943. Kirje 1413:114:1.

jonkinlaisen esoteerisen kerhon perustamisesta. Heporauta perusti useita henkisiä kerhoja, esimerkiksi Totuuden etsijäin kerhon.³⁴⁶

Kirjeessään 1944 Linturi käsittelee taas Kantosen ennustuksia, sekä Lauttakyläläisen selväkuulijan ennustuksia. Molemmat ennustavat tulevaa rauhaa sodasta. Sodan läsnäolo arjessa on raskasta, joten ehkä Kantosen ja Lauttakyläläisen tytön ennustukset tuovat toivoa ja rauhaa epävarmaan tilanteeseen. Kantosen ennustuksissa toivotaan myös Moskovan rauhassa 1940 menetettyjen alueiden takaisinsaantia. Karjalan evakoiden tilanne on varmasti koskettanut monia ja ylipäätään alueiden menettäminen niin pian itsenäistymisen jälkeen on varmasti ollut suomalaisille kova isku, joten ennusteiden tuoma toivo on ollut tervetullutta. Kantosen näkyjen mukaan talvisota loppuu nopeasti ja siinä ei menetetä paljoa ihmishenkiä, mikä on varmasti ollut kaikkien toive. Usko parempaan tulevaisuuteen ja kriisitilanteen loppumiseen on auttanut ihmisiä jaksamaan vaikeina aikoina ja luottamaan valoisaan tulevaisuuteen.³⁴⁷

Heporauta oli todistanut sotaa lähietäisyydeltä jo sisällissodan aikaan, joten maailmansota on varmasti koskettanut häntäkin, joka jo sisällissodan aikana suri myös ”vihollisten” (tässä tapauksessa punaisten) menetyksiä, joita hän sotakirjeenvaihtajana todisti. Kirjeenvaihdon perusteella ainakin yksi Heporaudan pojista, Ilari, soti todennäköisesti talvisodassa. Omasta lapsesta murehtiminen on varmasti tehnyt sodasta Elsa Heporaudalle henkilökohtaista ja uskon, että hän on ainakin halunnut uskoa Kantosen ennustuksiin nopeasta rauhasta.

Jatkosodan jälkeen vuonna 1944 Linturi kirjoittaa Heporaudalle, kuinka Kantonen oli ennustaut rauhan oikein, vaikkakin tulkinta oli ollut harhaan osuva. Linturi yrittää kirjeessään ikään kuin selittää nekin osat, jotka eivät ennustuksista toteutuneet niin, että ne sopivat Kantosen näkyihin. Linturin mielestä väärältä näyttäneet osat ennustuksista ovat vain vääristyneet, koska Kantonen on liian herkästi vetänyt vääriä johtopäätöksiä näyistään. Linturi selittää, että Kantonen näkee vain fragmentteja ja episodeja, mutta tulkitsee ne yhtenäiseksi tapahtumankuluksi, mistä väärät johtopäätökset syntyvät. Vaikka Arvo Linturi

---

³⁴⁶ Hirvonen 1983, 82.

³⁴⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 16.2.1944. Kirje 1413:114:2.

tuo esiin skeptisyyttään näkyjen todenmukaisuudesta, tuntuu hän lopulta melko vahvasti uskovan niihin ja on valmis kerta toisensa jälkeen antamaan Kantoselle mahdollisuuden. Hän kirjoittaa, kuinka on valmis uskomaan tulevaisuuden näyt oikeiksi, mikäli niitä ei liikaa tulkita.³⁴⁸ Myöhemmässä kirjeessään samana vuonna Arvo Linturi kirjoittaa, kuinka hän ei enää ollenkaan epäile, etteikö Kantosen ennustus liittoutuneiden tunkeutumisesta Venäjälle kävisi toteen. Linturi kertoo yksityiskohtia ennustuksesta ja toteaa, etteivät Kantosen aivot voi olla näiden ajatusten ”isä” eli Kantonen ei ole voinut keksiä ennustuksia, sillä ne ovat niin viisaita.³⁴⁹ Tämä kommentti hieman aliarvioi Kantosen älyä ja väheksyy häntä älykkäänä osapuolena, mutta vahvistaa hänen näkyjensä paikkansapitävyyttä. Linturi kertoo rovasti Nyholmista, joka on myös nähnyt näkyjä. Sen jälkeen Linturi kertoo, että Kantosen mielikuvitus on liian vilkas, jotta Linturi voisi kyetä ”häntä luotaamaan” ja siksi Kantonen ei voi varmuudella todeta mikä tieto on selvänäköä ja mikä hänen mielikuvitustaan. Tulkitsisin tämän Kantosen kykyjen kyseenalaistamiseksi, mutta kirjeen alussa Arvo Linturi on kuitenkin ilmaissut uskoa Kantosen näkyjen paikkansapitävyyteen. Tuntuu, että kirjeissä Linturi käy jatkuvaa keskustelua uskomisen ja epäuskon välillä, ja hetkestä ja asiasta riippuen hän joko on todella vaikuttunut Kantosen näyistä tai kyseenalaistaa niiden paikkansapitävyyttä. Linturi ei tunnu uskovan, että Kantonen kuitenkaan missään pahassa mielessä ”värittää” näkyjään mielikuvituksellaan, vaan saan sen käsityksen, että niin käy vain luonnostaan: ”Tahallaan en usko hänen kertovan vääriä tietoja”.³⁵⁰

Tulkitsen Arvo Linturi kirjeet Elsa Heporaudalle melko epävarmoina ja jatkuvana diskurssina aiheesta. Henkisyys tai usko ei olekaan pysyvää ja muuttumatonta tai ristiriidatonta. Linturi toteaa, että on parasta olla varovainen Kantosen ennustusten suhteen. Hän ei ole valmis tyrmäämään Kantosen ennustuksia, mutta hän ei myöskään halua myöntää niitä oikeiksi ennen kuin ehkä jälkikäteen, kun ne on osoitettu paikkansapitäviksi ja Saksa ponnahtaa sodassa yhtäkkiä voittoasemaan, mitä Linturi ei pidä todennäköisenä. Linturin mukaan Kantonen on kirjeissään vaikuttanut loukkaantuneelta, kun joko häntä ei ole uskottu tai hänen ennustuksensa eivät ole toteutuneet kuten hän on sanonut. Arvo Linturi tuo ilmi

---

³⁴⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 19.9.1944. Kirje 1414:114:3.

³⁴⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 29.9.1944. Kirje 1413:114:4.

³⁵⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 29.9.1944. Kirje 1413:114:4.

lukeneensa parapsykologiaa käsitteleviä lehtiä, ja kommentoi niiden esimerkkejä selvänäköisyydestä saksassa ja ranskassa.³⁵¹

Aiemmin tässä tutkielmassa käsitteelin näyttelijä Uno Montosen suhdetta länsimaiseen lääketieteeseen, kun hän koki, ettei tohtori ottanut häntä todesta kun hän kertoi näyistään tälle. Samassa kirjeessä Montonen on kuvaillut Heporaudalle näkyjään, joista hän myöhemmin tohtorille kertoi, ja jotka toinen tohtori pyysi kirjaamaan ylös:

Olen eri paperille piirtänyt kartan tapaisen siitä näystä jonka näin pääsiäisaamuna. Kun näkyni oli useampana aamuna viikon ajalla ja lisäksi eri [laatusia?], niin en niitä kaikkia tässä selosta, mutta se näky missä oli valkea ja punainen enkeli, se on nyt tässä selostettava. Pääsiäisen jälkeisellä viikolla minulle näytettiin näitä näkyjä joka aamu noin kello 5-6 aikaan. Olin ehdottomasti valveilla. Tämä enkelinäky toistui kahtena aamuna peräkkäin. Sain katsoa maapalloa aivan avaruudesta käsin. Länsi-Puolan kohdalla seisoi suurin, maasta pilviin ulottuva valkoinen enkeli ja hänen takanaan pieniä valkoisia olentoja ja uusia tuli lisää kiireesti. Valkean enkelin vastapäätä Itä-Puolan kohdalla seisoi yhtä suuri punainen enkeli ja sen takana pieniä punaisia olentoja. Kummallakin enkelillä oli hyvin suuret miekat käsissä joihin ne nojasivat. Valkean enkelin miekka oli hopean hohtoinen ja punaisen enkelin miekka oli punainen. Enkelit seisoivat liikkumatta, mutta pienet olennot liikehtivät, varsinkin valkeat. Seuraavana aamuna tämä sama näky uusiintui. Aluksi enkelit seisoivat liikkumatta, mutta hetken kuluttua nosti valkea enkeli valtavan miekkansa punaisen enkelin miekkaa vastaan ja painoin voimakkaasti. Punainen enkeli yritti panna vastaan kaikella voimallaan, mutta jonkin ajan kuluttua lyhistyi kasaan ja pienet punaiset olennot sen takana lähtivät juoksemaan karkuun Venäjälle päin.³⁵²

Montonen kertoo, että hänen muista näyistään hänellä on piirroksia kotona aikamerkintöineen.³⁵³ Kirjeen lopussa on kartta näystä ja sen yllä teksti: ”Tämän näyn aikana kuulin niinkuin joku olisi sanonut: ’Suomella on suuri tehtävä’. Sen alla on kuvaus näystä:

Tämä näky oli pääsiäisaamuna. Siis pääsiäismaanantai-aamuna. Tätä sain myös katsoa aivan avaruudesta käsin. Koko Venäjän puoli Karjalan kannaksella oli paksun maksamaisen veren peitossa. Nuolien osoittamassa kohdassa tuli veri Suomen puolelle, ei kuitenkaan kovin pitkälle. Samaan aikaan kun kannas oli veren punaama, tuli Laatokan toiselta puolen alas Venäjälle päin leveä valkoinen aaltomainen aine joka kahtena aaltona vyöryi aika nopeasti alas. Suomi oli tässä näyssä hopeanvärinen ja vyöryvä aalto oli saman värinen. Aalto oli hyvin leveä, ulottui melkein Siperiaan saakka.³⁵⁴

³⁵¹SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Arvo Linturi. 29.9.1944. Kirje 1413:14:4.

³⁵² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Uno Montonen. 21.7.1944. Kirje 1414:18:1. .

³⁵³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Uno Montonen. 21.7.1944. Kirje 1414:18:1.

³⁵⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Uno Montonen. 21.7.1944. Kirje 1414:18:1.

Montosen kirjeessä näkyy jatkosodan vahva vaikutus. Jatkosodan aikaan muuallakin maailmassa vallitsivat vaikeat ajat, sillä samaan aikaan Saksa hyökkäsi Neuvostoliittoon osana operaatio Barbarossaa. Neuvostoliiton pyrkimyksenä sodassa oli liittää Baltian maita osaksi Neuvostoliittoa. Itä-Puola oli yksi näistä maista. Montosen näyssä suurista enkeleistä punainen enkeli seisoo Itä-Puolassa. On mahdollista, että punainen enkeli edustaa näyssä Neuvostoliittoa, kun taas LänsiPuolassa seisova enkeli edustaa Saksaa. Valkoinen enkeli lyö punaisen enkelin miekalla alas, joten tämä voi edustaa Saksan voittoa sodassa. Toisessa näyssä hopeinen aalto peittää Venäjän. Aallon voi tulkita Saksaksi. Suomikin on näyssä hopea, sillä sodassa Suomi oli epävirallisesti Saksan liittolainen. Montonen ei itse kirjeessään analysoi näkyjään.

Yllättävää Montosen kirjeenvaihdossa on maininta: ”Suuri Allah on antanut meille vähän liian ikävän naapurin, nimittäin tuon Samovaari-Iivanan”³⁵⁵ Yleensä Allah-sanaa käyttävät islaminuskoiset, ja sanalla viitataan Jumalaan. On epäselvää, onko islaminuskolla suurempikin merkitys Montosen elämäkatsomuksessa, mutta muuten kirjeenvaihdossa ei tule esille islaminuskoon viittaavia seikkoja. Voi siis olla, että Montonen vain käyttää Allah-sanaa synonyyminä sanalle Jumala. Haluan nostaa toteaman esille siksi, että se sai minut pohtimaan, miten Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa muut uskonnot kuin kristinusko eivät tule esille. Tästä päättelen, että kristinuskon ja sen suuntausten lisäksi muita uskontoja ei Heporaudan lähipiirissä juuri harjoitettu. Vaihtoehtona perinteiselle kristillisyydelle näkyy ainoastaan esoteeriset virtaukset, herätysliikkeet tai täysi sitoutumattomuus.

4.4.2.2 Ennaltanäkeminen

Alma Parviainen kirjoittaa, kuinka hän tiiviisti keskittyi miettimään, koska Elsa Heporauta mahtaa hänelle kirjoittaa, ja hetken päästä löysikin oveltaan tämän kirjeen. Tulkitsen, että hän ikään koki lähettävänsä telepaattisia viestejä Heporaudalle tai manifestoi hänen kirjeensä saapuvan. Alma jatkaa kirjettään: ”Miksi kirjoitat minun nykyään enemmän kristityksi tullessa ymmärtävän Sinua vähemmän? Mistä sellaista päättelet? Kirjeistäni? Silloin varmasti erehdyt ja kuvittelet turhia. Itse luulisin ymmärtäväni Sinua niinkuin ennenkin. Myöskin on Jumalan johdatus Teidän puheenne kohdalla puhunut minulle paljon. Käsitän, että vaikka Hän pidättää sinut siellä Akselista kaukana, ei tuo välimatka Teidän välillänne ole

---

³⁵⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Uuno Montonen. 21.7.1944. Kirje 1414:18:1.

suinkaan eroittava, vaan päinvastoin, entistä kirkkaampana ja puhtaampana säteilee toisesta toiseen Jumalan Teihin istuttama rakkaus toisianne kohtaan. Mitä merkitystä on välimatkoilla niiden kohdalla, jotka sielullisesti kuuluvat yhteen.”³⁵⁶

Kirjeen perusteella Elsa Heporauta kärsii välimatkaista mieheensä, joka sairastaa toisessa sairaalassa samaan aikaan kun Elsa itse sairastaa toisessa. Elsa on todennäköisesti tietoinen heidän yhteisen elämänsä mahdollisesta päättymisestä ja on levoton, kun ei voi olla miehensä rinnalla tämän voidessa huonosti. Elsa Heporauta ehkä kyseenalaistaa Jumalan johdatusta eikä ymmärrä, miksi kyseinen tilanne olisi kohtaloa. Ehkäpä ystävien lohdutukset Jumalan suunnitelmista turhauttavat häntä ja siksi hän kokee etäännyvänsä niiden kanssa, jotka selittävät hänen tilannettaan Jumalan tahdolla.

Elsa Heporauta itse on todennut, että hän uskoo rakastavaan ja armolliseen Jumalaan, eikä ehkä siksi voi hyväksyä, että kurja tilanne olisi Jumalan aikaansaannosta.³⁵⁷ Kun Heporauta on sairastanut, usko on toivon lisäksi voinut tuoda hänelle ahdistusta. Ehkäpä Elsa Heporauta on joutunut pohtimaan vakaumustaan uudestaan. Kirjeestä näkyy, kuinka perinteinen kristinusko epäilytti häntä ja kuinka hän koki sen itselleen vieraaksi. Alma vaikuttaa olevan omasta vakaumuksestaan varma ja yrittää selvästi lohduttaa Heporautaa.

Alisa Rissanen kuvailee kirjeessään Heporaudalle, kuinka odotti jotakin odottamatonta ja uutta tapahtuvaksi, ja aisti kuinka postinkantaja tuo hänelle merkityksellisen kirjeen. Ilmeisesti näin on käynyt. Rissanen kertoo kuinka kerran unessa aavisti kirjeen tulon aatelleuralta. Hän kirjoittaa: ”Monesti näen sellaisia unia, jotka sitten toteutuvat”. ”Mutta jo lapsuudessa olen vaistomaisesti tiennyt merkilliset tapaukset sekä menneet että tulevat. Pidän tuota aistiani Jumalan lahjana, niinkuin muitakin aistejani, jotka ovat herkäät ja jokseenkin hyvät.” ”Olen suuresti kiitollinen siitä Luojan lahjasta ja siksi käytän sitä lahjaani Jumalani kunniaksi sekä ihmisten hyödyksi. Uskon ja luotan rukouksen toteutumiseen, siellä kaikissa asioissani puhun Jumalalle ja aina Hän on johtanut elämäni muuttaen murheetkin iloksi.”³⁵⁸

---

³⁵⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alma Parviainen. 8.10.1946. Kirje 1414:50:2.

³⁵⁷ Hirvonen 1983, 141.

³⁵⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. [tuntematon vuosi]. 1414:99:1.

Veera Vallinheimo kirjoittaa kirjeen, jossa kertoo kuinka on nähnyt, että Heporaudalta ilmestyy uusi kirja.

Sitä siis tiesi se että yöllä näin sinut. Heräsin aamuyöstä pahasta unesta, ja kun siristin auki silmiäni, näin valkohattuisen pään kumartuneena vuoteeni yli. Kasvot olivat sivuttain ja aivan varjossa, mutta heti tunsin sinut. Kun oikein ravistelin silmäluomiani, en enää nähnyt mitään, mutta kauan sitten mietin nähneeni näyn valveilla ollen. Päivällä se on tuntunut puoliunelta. Kerran aikaisemmin herätit minut unesta pettyneenä. Ympärilläsi oli paljon väkeä, joka vähitellen häipyi. Tulit niin lähellä että sanoit jotakin niin elävästi jollekin toiselle lähelläni että heräsin harmistuen. Kerran taas – se oli näyttelyä hommatessani – sain lentää samassa huoneessa, jossa sinäkin olit. Olin kovin onnellinen siitä ikäänkuin unessa muistaen että valveilla ollen olin kaivannu lentounia, jota ei ollut nähnyt sitten keskitalven.³⁵⁹

Vaikka unet itsessään eivät ole esoteerisia tai henkisiä kokemuksia, on niiden tulkinta enteinä esoteerista. Vallinheimo saa Elsa-aiheisille unilleen selityksen sillä, että Heporaudalta on ilmestynyt uusi kirja.

Velho-nimimerkillä kirjoittanut henkilö kirjoittaa kirjeissään Heporaudalle esoteerisista kokemuksistaan ja kummista sattumuksista. Vuonna 1935 Velho kirjoittaa Lontoosta, kuinka vieraili selvänäkijän luona. Kirjeistä käy ilmi, että hän vierailee selvänäkijän luona useamman kerran, ja pohtii kirjeessään näkijän ennustuksia. Selvänäkijä on nähnyt suomalaisen henkilön, jonka Velho tulkitsee olevan Heporauta. Selvänäkijä näkee myös muuton Suomeen, johon Velho toteaa: ”- Hän sanoi: mitä pikemmin sen parempi. En ole yhtään suunnitellut vielä, mutta kai sitten pian tulen”. Vaikka selvänäkijän ennustus ei näytä sopivan Velhon varsinaisiin suunnitelmiin, ottaa hän näyt ja ennustukset niin todesta, että taipuu niiden osoittamaan tahtoon, vaikka hänen omat suunnitelmansa eivät olisi olleet samanlaisia. Hieman Velho tuntuu kuitenkin kyseenalaistavan selvänäkijän näkyjä, jotka eivät aina tunnu hänestä mahdollisilta: ”Useaan kertaan samainen näkijä on että minulla on joku erittäin hyvä ystävätär jonka nimi alkaa M:llä. Olen miettinyt ihan pääni puhki, mutta en saa selville kuka se lienee. Sitten hän myöskin intti että olen tavannut sen miehen jonka kanssa menen naimisiin mutta enhän minä tosiaankaan ole tavannut ketään. Hän arveli sitten, että ehkä on niin, etten ole vielä tavannut. Niin että nyt on sitten oikein jännittävä aika esillä. Mies on pitkä ja tumma ja minua vanhempi, mutta missä hän on sitä en tiedä”³⁶⁰ Lopulta Velho kuitenkin hyväksyy näkijän nekin näyt, jotka eivät vaikuta realistisilta. Velhon tahto

³⁵⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Veera Vallinheimo. [tuntematon vuosi]. 1415:27:4.

³⁶⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Velho. 31.10.1935. Kirje 1415:112:1.

uskoa on voimakkaampi kuin hänen skeptisyytensä. Velhon seuraava kirje on lähetetty Suomesta, joten hän on ottanut näkijän ennustukset todesta ja järjestänyt muuton Suomeen.

Seuraavassa kirjeessään Velho kertoo Heporaudalle eräästä tapahtumasta, joka sattui hänelle parapsykologisen seuran kokouksen jälkeen. Hän päätti kävellä kotiin eri reittiä kuin yleensä, sillä hän ajatteli palelevansa, jos kulkisi normaalia reittiä. Myöhemmin hän luki lehdestä, kuinka reitillä, jonka hän oli välttänyt, oli tapahtunut ryöstö samoihin aikoihin kun hän oli päättänyt kulkea eri reittiä.³⁶¹ Ensinnäkin kirjeestä selviää, että Velho osallistuu parapsykologisen seuran toimintaan, mikä on esoteerisesta näkökulmasta mielenkiintoista. Elsan kirjeenvaihdossa ei ole monia, jotka puhuvat esoteerisista liikkeistä tai kertoisivat niiden toimintaan osallistumisesta. Moni harjoitti henkisyttään omissa oloissaan tai pienen piirin seurassa.

Kirjeessään Rissanen kirjoittaa esivanhemmistaan, joiden on kuullut olleen ”n. s. taikureita”. He olivat ennalta nähneet tapahtumia ja parantaneet ihmisiä sekä saaneet varkaat palauttamaan varastetut tavarat. Rissanen kertoo omista kokemuksistaan parantaessaan eläimiä ja vuotavia haavoja kuten hänen esivanhempansakin. Hän kuvailee silloin tuntevansa sähkövirtauksen kulkevan ruumiinsa läpi, samalla tapaa kuin ennustaessaan. ”Otaksun että tuollainen tietoisuus on jonkinlaista sähköä, jonka omaamme ruumiissamme ja luulen että joko kehittäen tai luontaisesti toiset henkilöt omaavat suuremman tahdon voiman käyttääkseen tuota erikoista aistia.”³⁶²

Alisa Rissanen kuvailee kirjeessään Elsa Heporaudalle henkisiä kykyjään. Hän kertoo, kuinka katsoessaan henkilön sieluelämää näkee hän kuvina tämän parhaat muistot ja ajatukset, sekä tuntee tämän luonteen. Rissanen pystyy myös näkemään henkilön menneisyyttä ja tulevaisuutta. Rissanen kertoo, että on jo vuonna 1914 ennustanut sotien kulkuja sekä perheasioita, eli hänellä on ollut tuo kyky jo jonkin aikaa. Hän kertoo, kuinka voi ihmisen käsialasta päätellä luonnetta ja ajatuksia, ja ihmisten ilmeistä lukea ajatuksia. Kirjeenvaihdosta käy selville, että Heporauta on osoittanut suurta mielenkiintoa Rissanen kykyjä kohtaan. Rissanen itse taas tuntuu suhtautuvan Heporautaan ikään kuin

---

³⁶¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Velho. [1935?]. Kirje 1415:112:2.

³⁶² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. 12.3.1923. Kirje 1414:99:2.

tietäväisempänä ja kirjoittaakin: ”Olen hyvin halukas keskustelemaan kanssanne sielutieteellisistä tutkimuksista oppiakseni.”³⁶³

Seuraavasta kirjeestä selviää, että Elsa Heporauta on jopa kutsunut Rissanen kylään, varmasti halukkaana keskustelemaan lisää sielutieteestä. Rissanen kirjoittaa tulevansa Heporaudalle kylään, jos se on Jumalan tahto. ”Enkä minä omalla tahdollani tiedä mitään kangastuksia ellei Jumala salli”. Rissanen kieltää täten oman osansa näkyjen suhteen ja kokee, että ne tulevat Jumalalta. Rissanen kuvailusta päätellen, että hän kokee itsensä eräänlaisena Jumalan välikappaleena. Jumalan sallimana Rissanen saa nähdä ja aistia asioita, joita Jumala ei salli kaikkien näkevän. ”Olen Jumalalta rukoillut sitä kykyä ja siis se on minulle Jumalan lahja jota käytän vain silloin, kun Jumala sallii sen kunniakseen”. Minimoimalla omaa osaansa näyissä Rissanen tuntuu vakuuttelevan myös niiden paikkansapitävyyttä. Rissasella ei itsellään ole kontrollia tai toimijuutta joten hän ei täten voi myöskään käyttää niitä pahaan tai omiin tarkoituksiinsa. ”En tahdo omaksi kunniakseni enkä tahdo etsiä sillä omia etujani. Elämäni on johtanut Jumalan tahto, sillä olen aina turvautunut Jumalan tahtoon rukouksissani. Olen tullut kokemaan, että vain luja usko on paras turva maailman kärsimyksissä ja synnin viettelyksissä. Usko antaa tunnon rauhan, eikä kaipaa ihminen ruumiillisten nautintojen tyydytystä esim. huveja, kunniaa arvosteita y.m. maallisia edellytyksiä. Kaikki sellainen on turhuutta, katoavaista.”³⁶⁴

Alisa Rissanen kertoo kirjeessään, kuinka hänen läheistensä mielestä hänellä on kehittyneempi sielullinen vaisto kuin muilla. Rissanen kuitenkin toteaa, että kaikilla on jonkinlainen vaisto. Tulkitsen, että osittain Rissanen näkee vaistonsa olevan kyky, joka on hänelle tullut jo ehkä syntyessä, ominaisuus jolle hän ei voi mitään. Toisaalta hän kuitenkin tuntuu näkevän, että kykyä voi kehittää ja harjoittaa herkemmäksi.³⁶⁵

4.4.2.3 Meediat

Miili Airila ja Elsa Heporauta keskustelevat kirjeenvaihdossaan Airilan kokemuksista spiritistisissä istunnoissa. Hänen tavassaan kirjoittaa spiritistisistä istunnoista näkee, että

³⁶³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. [1923?]. 1414:99:1.

³⁶⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. 12.3.1923. Kirje 1414:99:2.

³⁶⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Alisa Rissanen. [vuosi ei tiedossa]. Kirje 1414:99:1.

meedioihin suhtaudutaan varauksella, ja joskus meediat ovat paljastuneet huijareiksi. Airila itse kirjoittaa kirjeissään luottavansa heidän omaan meedioonsa, Anniin: ”Olen niin onnellinen, että meillä A:ssa on niin perin luotettava meedio, sellainen, joka osaa havaintonsa tarkasti analysoida, jolla on selvä pää ja köyhä mielikuvitus, niin ettei ole pelkoa mielikuvituksen erheistä”³⁶⁶ ”Pelko mielikuvituksen erheistä” tarkoittaa tulkintani mukaan, että meedio keksisi, mitä henget hänelle puhuvat ja tällä tapaa huijaisi muita istuntoon osallistujia. Airila on siis selkeästi ollut tietoinen spiritistisiin istuntoihin kohdistuvasta epäilystä ja kritiikistä, jota etenkin mediassa on käyty.³⁶⁷

Miili Airilan vakuuttelut herättävät kysymyksen siitä, kokeeko hän, että Elsa Heporauta pitää jollain tapaa vakuutella Annin meedionkykyjen aitoudesta. Airila esimerkiksi kertoo, että Anni ei ole koskaan tavannut hänen kuollutta veljeään, tarkoituksenaan todistaa, ettei Anni täten voisi tietää millainen Juhani Siljo oli eläessään ollut. Lisäksi Airila kirjoittaa: ”Hänestä on nyt kehittymässä selkeänäköinen meedio, jota vainajat eivät valtaa, vaan joka jää kummankin maailman väliselle kynnykselle, tulkiksi meidän ja vainajain välille. - - A. vakuuttaa, että hän koettaa olla oikein pidättyväinen, että hän puhuu kuin äärimmäisestä pakosta eikä suinkaan laskettele omiansa. Ja sitä hänen ei meille tarvitse vakuutellakaan.”³⁶⁸ Kirjeessään Jyväskylässä 1921 Miili Airila kuvailee uutta istuntoa, jossa Anni herää transsistaan nopeasti istunnon alettua kaikkien pettymykseksi: ”Kun ystävä³⁶⁹ etäänäntyi, heräsi Anni, vaikka koettamalla koetti pysyä transsissa. Tämä istunto oli omansa antamaan meille vakuutuksen siitä, ettei meidän ylä- eikä alatajuntamme hallitse tätä Annin tilaa.”³⁷⁰ Airila on ehkä aluksi ollut varautunut istuntojen suhteen, mutta niiden edetessä hän saa varmuutta, että Anni ei huijaa heitä meedionkyvyillään vaan kaikki on aitoa.

Leskelä-Kärki kirjoittaa, kuinka yksilöiden toiminnan kautta voimme ymmärtää suomalaisen esoterian kulttuurihistoriaa. Hän huomauttaa, kuinka esoterian tutkimuksen historia on keskittynyt suuriin johtajiin ja vaikutusvaltaisiin henkilöihin, kuten yleisestikin historiantutkimuksessa on tehty.³⁷¹ Yksilöiden asiakirjat toimivat ikään kuin kommentaarina

³⁶⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. [vuosi tuntematon]. Kirje 1412:8:4.

³⁶⁷ Lisää esim. Kaartinen 2020, 20.

³⁶⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. [tuntematon vuosi]. Kirje 1412:8:4.

³⁶⁹ Ystävällä Miili viittaa jonkinlaiseen henkioppaaseen, jonka kautta Anni saa yhteyden tuonpuoleiseen.

³⁷⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Miili Airila. 25.2.1921. Kirje 1412:8:5.

³⁷¹ Leskelä-Kärki 2020, 33 & 40.

arkisesta ja jokapäiväisestä elämästä.³⁷² Esoteria on ollut osa monen yksilön arkea ja elämää, sekä laajempia kulttuurisia ja sosiaalisia keskusteluja.³⁷³ Istunnot meedion kanssa saattavat kuulostaa jännittäviltä ja populaarikulttuurissa spiritistisiä istuntoja on esitetty sensaatiomaisina. Varmasti monelle meedion istunnoissa kokemat tapahtuvat ovatkin paljon arjesta poikkeavia ja erityisiä, mutta on huomioitava, että spiritistisiä istuntoja järjestivät ja niihin osallistuivat myös tavalliset ihmiset, eivät vain kulttien johtajat ja jäsenet tai muut populaarikulttuurin tuottamien stereotyyppien kaltaiset huppupäiset mystikot.

4.4.3 Uskonkriisi

Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa Miili Airilan lisäksi eniten Heporauta keskustelee henkisyydestä ja etenkin esoteerisista kokemuksista Helmi Saarisen kanssa. Helmi Sarinen on alun perin ollut Heporaudan lausuntaoppilas, mutta myöhemmin he ovat lähentyneet. Heporauta kutsuu Saarista tyttäreksen ja Saarinen tätä äidikseen. Heidän kahden kirjeenvaihto on mielenkiintoinen kokonaisuus, sillä sen laajuuden vuoksi Saarisen henkisestä matkasta saa hyvin tarkan ja monipuolisen kuvan. Vuosien 1918-1922 aika käydyssä kirjeenvaihdossa Saarisen henkinen identiteetti muuttuu monta kertaa. Aluksi Helmi identifioituu Pelastussotilaaksi, joskin hänen henkisyyteensä mahtuu paljon esoteerisia aineksia joita Pelastusarmeijan näkemyksiin ei yleensä kuulu. Esoteeristen kokemustensa vuoksi Saarinen kuitenkin erkanelee Pelastusarmeijasta ja jatkaa henkisen polkunsä etsintää sitoutumattomana mihinkään liikkeeseen. Eräässä vaiheessa Helmi Saarinen kuvailee saaneensa herätyksen ja hän ryhtyy lestadiolaiseksi ja irtisanoutuu kaikista esoteerisista kokemuksistaan. Tällöin Saarisen ja Heporaudan ystävyys katkeaa hetkeksi. Lopulta Saarinen ilmeisesti omaksuu kuitenkin esoteeriset ilmiöt osaksi maailmankatsomustaan, sillä myöhemmissä kirjeissään hän taas käsittelee esoteerisia kokemuksiaan. Tällöin Heporaudan ja Saarisen ystävyys jatkuu.

Mielenkiintoisinta kirjeenvaihdossa on Saarisen ja Heporaudan henkinen yhteys. Helmillä on useita kokemuksia joissa Elsa ilmestyy hänelle ”ei-fyysillisenä” eli ilmestyksenä tai näkynä. Heporauta ja Saarinen myös jakavat telepaattisia viestejä keskenään. Toisiaan tavatessaan

---

³⁷² Hobbs 2001, 127.

³⁷³ Leskelä-Kärki 2020, 31.

Saarinen toimii meediona Heporaudan järjestämässä istunnoissa, joissa Heporauta vaivuttaa Saarisen transsiin. Paikalla on usein myös Heporaudan hyvä ystävä Miili Airila.

Vuonna 1919 Helmi Saarinen kirjoittaa, kuinka vietti kälynsä vanhempien luona merkilliset pari yötä. ”Aina kun parahiksi nukahdin heräsin siihen, että sinun suruhuntusi hulmahti kasvoilleni.” Helmi jatkaa kirjoittamaan, kuinka hänen kälynsä ja tämän isä ovat nähneet siellä aaveita. Helmi kertoo myös kuulleensa konstista, jolla voi nähdä henkimaailmaan: ”- - kun pesee kasvonsa ruumiinpesuvedellä. Näkee kyllä muka kuinka henkien suut liikkuu, mutta puhetta ei kuulu. Huom! Itse ei toki sanonut sitä kokeilleensa”.³⁷⁴

Kirjeenvaihdossa mielenkiintoinen vaihe on vuonna 1920, kun Helmi Saarinen havaitsee ”kuuden kirjaimen miehen”, joka seuraa häntä. Miehen mukana on vanhus ja lapsi. Tämä kolmikko seuraa Saaria hänen elämässään noin kahden kuukauden ajan, eivätkä he jätä Saaria rauhaan ennen kuin hän osallistuu Heporaudan luona istuntoon, jossa kolmikko ilmeisesti pääsee kertomaan sanottavansa ja sitten katoaa. Kirjeessään 2.11.1920, jossa Saarinen kertoo Heporaudalle ilmestyneestä kolmikosta, pohtii hän mitä he mahtavat hänestä haluta. Hän arvelee, että kolmikolla on jotain sydämellään ja siksi he seuraavat häntä haluten saada Saarisen puhumaan, ilmeisesti koska hänellä on meedion lahjoja. Saarinen pyytää Heporaudalta neuvoa.³⁷⁵ Useassa kirjeessään Helmi Saarinen kirjoittaa, kuinka hän odottaa joulua jolloin hän matkustaa Elsa Heporaudan luokse istuntoon ja jossa hän saa ratkaisun kummalle tilanteelleen. Saarinen kuvailee kuinka kolmikokasvot ovat selvät mutta muu on epäselvää, ja huonekalut näkyvät heidän lävitseen. Saarinen kertoo kuitenkin, ettei pelkää heitä. Kirjeessään 13.11.1920 Saarinen toteaa, että hänen hermostonsa ei anna voimaa tahdon keskittämiseksi, jotta hän saisi kolmikokasvot näkymättömiin pidemmäksi aikaa kuin kolmeksi tunniksi.³⁷⁶

Muutamaa päivää myöhemmin, 22.11.1920, Saarinen kirjoittaa:

Vieläkään en ole saanut seuralaisiani tyystin häädettyä, mutta nyt ne ovat olleet pois jo kolme päivää yhtämittaa. Minäkin olen jo siitä vakuutettu, että se on oma vilkas

³⁷⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 30.9.1919. Kirje 1414:113:6.

³⁷⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 2.11.1920. Kirje 1414:113:10.

³⁷⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 13.11.1920. Kirje 1414:113:11.

mielikuvitukseni, joka pelaa. Tähän vakaumukseen olen tullut seuraavasta kokemuksesta: Viimeisen edellisessä kirjeessäsi mainitsit insinööri Karpiota sain kirjeen käsiini 12 tienoilla päivällä. Iltasella kun olin yksin kotona ja laittelin vuoteita, ilmestyivät vanhat seuralaiseni, ne kolme. Ajattelin juuri keksiä sanoakseni jotain oikein pontevaa heille, saadakseni olla rauhassa kun verkalleen hahmottui uusi tulokas. Voit ymmärtää, äiti, että minulla oli silloin hieman outo olo. Jos olisi ollut taaskin joku, jolle kertoa, tai turvallinen syli, johon paeta. Ei ollut ketään minulla. Sanoin silloin Jumalalle, että jos Hänellä todellakin on suunnitelma minun varalleni, niin antakoon sille tarvittavan rohkeuden ottaa kaikki vastaan, mitä ikinä tuleekin. Rauhoituin täydellisesti ja aloin tarkastella uutta vierastani.³⁷⁷

Saarinen kuvailee, kuinka tämän jalat olivat selvät ja kävelytyyli tuttu. Tämä vieras ilmestyi Saariselle pari kertaa sen jälkeen, mutta ei viipynyt kauaa, sillä Saarinen vaati tätä poistumaan. Lopulta Helmi Saarinen tunnisti, että kyseessä on Lauri Karpio, joka on kuollut.³⁷⁸ Saarisen kirjeestä käy selville, ettei hän jaa kokemuksiaan esimerkiksi huonetoverinsa kanssa. Saarinen kertoo odottavansa jo joulua, jotta ”kaikki selviäisi”. Kirjeessään 14.1.1921 Helmi Saarinen kirjoittaa kuinka jo kaipaa kolmikkoo, seuralaisiaan, jotka ilmeisesti joulun aikana ovat hänet jättäneet.³⁷⁹

Joulun aikaisessa vierailussa Helmi Saarinen ja Elsa Heporauta ovat tulkintani mukaan sopineet, että iltaisin kello 8 he keskittyvät vastaanottamaan toisiltaan telepaattisia viestejä.” Kirjeessään 14.1.1921 Saarinen kirjoittaa: ”Kello on jo sivuuttanut 8 illalla. Sopimuksemme mukaan hiljennyin siihen aikaan ja odotin mitä tuleman pitää. Ei tullut yhtään mitään.”³⁸⁰

Kirjeissään Elsa Heporaudalle Helmi Saarinen kuvailee paljon myös kokemuksiaan eräänlaisen henkikirjoittamisen kanssa. Esimerkiksi kirjeessään 2.11.1920 hän kertoo kokemuksesta, jossa kuuli sisästään kuin gramofonin äänen. Ääni toisi sanaa: ”kirjoita”. Saarinen kuvailee nähneensä sanan ”ota kynä” ja sen jälkeen uunin kupeessa kauniin korukirjaimin kirjoitetun sanan ”ota”. Hän tulkitse tämän kehotukseksi kirjoittaa, joten hän yritti nousta ylös. ”- - mutta silloin tuntui kuin vastustamaton voima olisi sysännyt minua mustiin pumpuleihin ja vaivuin uneen”. Saarinen vakuuttelee Elsaa kokemuksen aitoudesta kirjoittamalla: ”Kuule, olen huolellisesti välttänyt, etten tähän kuvaukseeni sekottaisi

³⁷⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 14.1.1921. Kirje 1414:113:13.

³⁷⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 22.11.1920. Kirje 1414:113:12.

³⁷⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 14.1.1921. Kirje 1414:113:13.

³⁸⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 14.1.1921. Kirje 1414:113:13.

mahdollisia mielikuvia.” Saarinen asettaa kynän ja paperin sänkynsä vierelle tuolille ja käy nukkumaan.³⁸¹ Aamulla hän jatkaa kirjettään Elsa Heporaudalle:

-_Eilen illalla kun asetuin nukkumaan, en laittanutkaan tuolille kynää ja paperia. Nukuin selälläni, asetin paperin rintani päälle ja kynän vakavasti käteeni. Näin unta, että istuin jossain lehdossa tämän saman paperikirjan kanssa. Arkille oli ilmestyvinään runosäkeitä, niitä oli muistaakseni viisi, en muista enää, minkälaista käsiala oli, mutta unissani ajattelin, ettei kirjoitus olekaan samanlaista kuin minun. Toisia sanoja oli yliviiivattu. Yleensä oli koko tekele niinkuin ensikertaa kirjoitettu ja siten uudestaan luettuna korjattu. No niin, kun siis heräsin tunsin pusertavani kynää sormieni välissä, se oli juuri niinkuin olin sen asettanutkin. Mutta kun otin tulta ja katsoin oli paperi tyhjä. Siltä minusta vaan tuntuu, että ’kuuden kirjaimen mies’ on yhä vaan täydessä touhussa. Sydämestäni toivon hänelle onnistumista. Jospa me se ilo vielä nähtäisiin, että J.S. alkaisi kirjoittamaan.³⁸²

J. S :llä tulkitseen Saarisena tarkoittavan Miili Airilan kuollutta veljeä Juhani Siljoa, joka on ilmeisesti aiemminkin puhunut Helmi Saarisena kautta. 18.1.1921 Saarinen kirjoittaa kirjeessään telepaattisista kirjoituskokeiluistaan. Niissä hän yrittää vaipua hypnoottiseen tilaan ja saada selville kirjoittajan nimen. Saarinen siis toimii hengen ja paperin välikappaleena. Välillä kirjeissään hän kuvailee näkyjään ja kokemuksiaan ”unina”, vaikka tulkitseen, että kyse ei ole normaaleista levossa nähdyistä unista vaan esoteerisista kokemuksista. Saarinen kertoo nähneensä Juhani Siljon unessaan, sillä hänen hermonsia eivät päivisin ole vastaanottavia tapaamaan Juhania. Saarinen kuvailee myös enneunia joita hän näkee, esimerkiksi samassa kirjeessä Saarinen kertoo nähneensä Elsa Heporaudan pojan Ilarin kuoleman. Helmi Saarinen ei tunnu ennustavan Ilarin kuolemaa, mutta pohtii, onko poika mahdollisesti sairas.³⁸³

Seuraavana vuonna Elsa Heporaudan ja Helmi Saarisena henkinen yhteys syvenee entisestään, sillä kirjeessään 18.1.1921 Saarinen kirjoittaa, kuinka on päättänyt ryhtyä Heporaudan ”puhelimeksi” ja vain ja ainoastaan tämän käytettäväksi tämän pyynnöstä. Saarinen puhuu myös istunnoista, joten tulkitseen, että kyseessä on Saarisena ja Heporaudan yhteistyö, jossa Saarinen toimii meediona.³⁸⁴

³⁸¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 2.11.1920. Kirje 1414:113:10.

³⁸² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 2.11.1920. Kirje 1414:113:10.

³⁸³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 18.1.1921. Kirje 1414:113:14.

³⁸⁴ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 18.1.1921. Kirje 1414:113:14.

Seuraavassa kirjeessään 13.2.1921, Helmi Saarinen kirjoittaa: ”En tunne olevan omatunnon vastaista rukoilla Jumalalta siunausta työllemme ja varmasti ei Hän apuaan kiellä, jos kerran tahtonsa on minua välikappaleena käyttää.”³⁸⁵ Mahdollisesti Elsa ei ole tästä Jumalan siunauksen pyynnöstä pitänyt, kun Saarinen ottaa asian kirjeessä esiin ja puolustaa rukoustaan. Saarinen itsekin kutsuu itseään Jumalan välikappaleeksi, joten päätelen hänen henkisyydestä sen, että hän näkee yhteyden henkimaailmaan olevan Jumalan mahdollistama. Helmi Saarinen ei tunnu kuitenkaan olevan itsevarma omista meedion lahjoistaan, sillä 17.2.1921, hän kirjoittaa, kuinka on iloinen, että Heporauta on käynyt ”Taft’ien” kokouksessa ja jonne hän itsekin haluaisi. ”Niin, kyllä se olisi minunkin hartain haluni nähdä oikea ja kehittynyt medio. Jospa edes tulisin siitä vakuutetuksi, että itselläni on niitä kykyjä.” Saarinen selvästi epäilee omia meedion kykyjään, ja ehkäpä kyseenalaistaa oman henkisyytensä esoteerisia piirteitä. ”Olen vaan epäuskoinen itseeni nähden. Minulla ei ole ollut pitkiin aikoihin yhtään vapaata iltaa voidakseni vaipua vastaanottamaan Sinun ajatuksiasi tai harjoittamaan telepaattista kirjoitusta”. Ehkäpä Saarinen kyseenalaistaa esoteerisia kykyjään siksi, että edellisenä iltana pelastusarmeijan johtajat olivat käyneet Saarisella luona tiedustelemassa hänen ”henkistä hyvinvointiaan”. Saarinen toteaa kuitenkin, ettei koe voivansa olla enää kauaa pelastussotilas. Saarinen näyttää tuskailevan pelastussotilaan identiteetin ja meedion identiteetin välillä, eikä hän näytä pystyvän sovittamaan niitä yhteen. ”Näkökantani henkisistä asioista on avartunut ja syntyisi erimielisyyksiä.” Pelastusarmeijan näkemyksiin ei perinteisesti kuulu usko meedioihin tai telepatiaan, jotka taas ovat Saarisella elämässä olleet vahvasti esillä hänen kokemustensa vuoksi.³⁸⁶

Kirjeessään 22.2.1921 Helmi Saarinen kertoo nähneensä Elsa Heporaudan ”ei näkyväisenä” ollessaan erällä kutsuilla. ”Tuntui kuin esirippu olisi jo hieman heilahtanut kohotakseen” kirjoittaa Saarinen. Tulkitsen, että kun esirippu nousee, on mahdollista nähdä henkimaailmaan ja esimerkiksi tavata ihmisiä tuonpuoleisesta tai fyysisten rajojen yli. Helmi Saarinen siirtyy kirjeessään kertomaan, kuinka hän pystyi vaipumaan transsiin ajattelemalla sivelyitä, joita Heporauta yleensä hänelle antoi istunnoissa. Ajattelu auttoi, sillä Saarinen vaipuu transsiin ja näkee kauniin, vaikkakin myös ulkopuoliselle lukijalle sekavan, näyn. Saarinen kuvailee kuinka hänen lävitseen kulki lämpöaalto, joka oli samanlainen kuin

³⁸⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 13.2.1921. Kirje 1414:113:15.

³⁸⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 17.2.1921. Kirje 1414:113:16.

millaisia Heporauta häneen ”sähkötti” Jyväskylässä [Heporaudan kodissa oletettavasti]. Saarinen kuvailee transsin jälkeen harrastaneensa henkikirjoitusta, mutta keskeyttäneensä tekemisensä kun naapurin tati oli ilmestynyt paikalle ja ihmetteli Saarisen puuhia. Saarinen kertoo salanneensa tekemisensä naapuriltaan.³⁸⁷

Kirjeessään 13.11.1920 Helmi Saarinen kirjoittaa, kuinka ei ole kertonut kenellekään esoteerisista kokemuksistaan.³⁸⁸ Välillä hän tuntuu epäilevän, että muut pitävät hänen kokemuksiaan epätosina, sillä esimerkiksi kirjeessään 18.1.1921 Saarisen kertoessa hänen ja ystävänsä välisistä telepaattisista viesteistä, toteaa hän yhtäkkiä kesken kertomuksen: ”Uskotko sinä Elsa-äiti minua kun kirjoitan kaikista pikku kokemuksistani?”³⁸⁹ 17.2.1921 Saarinen kirjoittaa esoteerisesta kokemuksestaan liittyen itsestään liikkuviin esineisiin ja sen jälkeen toteaa: ” Ethän vaan luule, että minä tahallani tällaista ”keksin” ja syöttäisin Sinulle näin paksua pajunköyhtä. Kerroin tämän siksi, että olet erikoisesti minua pyytänyt kirjoittamaan pienemmistäkin tapauksista”.³⁹⁰ Helmi on selvästi useaan otteeseen huolissaan kokemustensa vastaanotosta.

Helmi Saarisen kirje 3.3.1921 synnyttää Saarisen ja Heporaudan ystävyudessa hetkellisen kriisitilanteen. Helmi kertoo, että hänen on tunnustettava jotakin tai menettää järkensä: ”Muistatko kun kokeilit ensi kerran kanssani ja rva A. oli myöskin siellä. Näin todellakin silloin hautausmaan ja kaiken mitä kerroin, mutta olin hereillä aivan kun sanoin tuon kaiken valheiden sarjan alun: roistot. Itse perkele lienee minuun silloin tarttunut, kun uskottelin teille, että se olisi ollut totta. Sen jälkeen tunsin jo kauheita omantunnon tuskia, vaan en saanut tunnustetuksi. Sinun on ehkä vaikea uskoa kun sanon, että peittääkseni ensimmäistä valhetta, valehtelin lisää. Kaikki mitä sitte seurasi, oli mitä kylmäverisintä petosta.” Helmi Saarinen pyytää Elsan anteeksiantoa ja pyytää, ettei Elsa hylkäisi häntä. ”Joskin kaikki ne, joita olen rakastanut, minut hylkäisivät, niinkuin oikeus olisikin, niin Jumalalleni kelpaan, Isä on antanut jo anteeksi”.³⁹¹

---

³⁸⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 22.2.1921. Kirje 1414:113:17.

³⁸⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 13.11.1920. Kirje 1414:113:11.

³⁸⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 18.1.1921. Kirje 1414:113:14.

³⁹⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 17.2.1921. Kirje 1414:113:13.

³⁹¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 3.3.1921. Kirje 1414:113:18.

15.3.1921 päivätyssä kirjeessään Helmi Saarinen palaa vielä edellisen kirjeensä tunnustukseen. Heporauta on tulkinnut Saarisen valehtelun mielikuvituksen ja leikinlaskuna, mutta Saarinen haluaa tarkentaa:

Tahdon kuitenkin rehellisesti muistella tässä, mikä oli totta ja mikä valhetta. Silloin kun sinä hypnotiseerasit minut tunsin todellakin sitä kuin kerroin: mieluista rauhaa ja uupumista ja näin jotakin ihmeen kaunista. Se, mitä niistä hetkistä olen kertonut, on totta. Tiedottomaksi en mennyt milloinkaan, en ainakaan sitä usko. Mitä taas näkyihin tulee, joista kerroin täälläpäin, niin niiden on täytyntä olla äärimmäistä mielikuvitusta. Pimeässä vieläkin jos voimakkaasti ajattelen Sinua, hahmotut eteeni aivan selvänä, mutta sehän on mielikuvitusta. Kertomani unet ovat tosia. Ne kaksi näkyä, jotka olen nähnyt aikaisempina vuosinani, ovat myöskin tosia. Sinä sanoit, että voisit näyttää minulle niitä pöytäkirjoja. Voi olla, että niissä olisi paikkoja, jotka tuntuisivat minulle vierailta, mutta minulla on huono muisti. No niin, yhtä kaikki, usko minua, kokeiluillamme ei ollut yhtään mitään arvoa. Jos en olisi niin mielettömästi rakastanut Sinua, Miiliä ja Suoma-tätiä, olisin jo aikoja kaiken tunnustanut. Että olin tunneihminen, se oli syynä tähän hurjaan menoon.³⁹²

”Suselinpäivänä” 1921 Helmi Saarinen kirjoittaa, että epäili Heporaudan tietävän jo hänen lestadiolaisuudestaan. Saarinen on siis löytänyt itselleen yhteisön, jota Elsa Heporauta ei kuitenkaan näytä hyväksyvän: ”En ymmärrä, miksi sinä otat sen valheeksi kun minä kirjoitan, etten lukeudu mihinkään lahkoon.” Lestadiolaiseen perinteeseen ei kuulu esoteerisia piirteitä, joten Saarisen henkiset näkemykset ovat muuttuneet paljon siitä, millaisia ne olivat kirjeenvaihdon alussa. Leskelä-Kärki esittää, että kirjoittamalla ihmiset luovat identiteettiään ja näyttävät millaisia ovat, tai millaisia haluavat olla. Saarinen esittelee kirjeenvaihdossa uutta muuttunutta identiteettiään Heporaudalle ja pyrkii selittämään, millaisista aineksista hänen henkinen identiteettinsä koostuu. ”Lestadiolaiset kuuluvat lutherilaiseen kirkkoon, ero on vaan siinä, että pyrimme raamatun viitoittamaa suuntaa elävään kristillisyyteen. Ennen kuin koko L. L. Lestadiusta on ollut olemassakaan, on jo sama seurakunta ollut maan päällä aivan Kristuksen ajoista asti.” Helmi pyytää, että Elsa ei ottaisi hänen kirjoituksiaan kinastelun kannalta, mutta erimielisyydet uskonasioissa selvästi hiertävät heidän ystävyyttään.³⁹³ Kirjeenvaihdossa on aina kaksi eri subjektia, ääntä, jotka eivät ole aina yhtä mieltä eivätkä aina lue edes samaa tarinaa. Kirjeenvaihdossa itseä ja toista määritellään aina uudestaan dialogin avulla.³⁹⁴

³⁹² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 15.3.1921. Kirje 1414:113:19. .

³⁹³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 1921. Kirje 1414:113:20.

³⁹⁴ Leskelä-Kärki 2006, 58, 70.

Helmi Saarinen jatkaa: ”Sanoit tri Wartiovaaran todistaneen, että olisin ollut silloin erään kerran tiedottomassa tilassa. Se, että hän tutki minua neulalla, ei merkinnyt mitään; muistan hyvin, kuinka purin hampaitani yhteen, enkä värähtänytkään”. Elsa Heporauta selvästi yrittää todistaa, että Saarinen on uskostaan huolimatta ollut transsissa ja, että hypnoottiset kokeilut ovat olleet myös tieteellisesti todistettuja, sillä paikalla on ollut lääkäri. Saarinen sen sijaan pyrkii todistamaan tieteellisetkin todisteet vääriksi ja osoittamaan, että kyse oli vain valheesta. ”Niiden hetkien mahdollisuus johtui rakkaudesta Sinuun” Saarinen toteaa. Elsan tahto uskoa esoterisiin kokemuksiin on ollut niin vahva, että Saarinen on kokenut sosiaalista painetta valehdella. Elsa Heporauta ei myöskään näytä suostuvan hyväksymään Saarisen tunnustusta valehtelusta, vaan hän haluaa yhä pitää kiinni uskostaan ja kokemusten todenperäisyydestä. ”Ei todellakaan kukaan puhunut minun kauttani missään istunnoissa” Saarinen toteaa. ”Puhut kohtaloni ennustamisesta. Jo silloin olin omantunnon syytöksissä ja puhelin niistä tietoisesti istunnoissa.”³⁹⁵ Saarinen sanoo tällaisen jälkiselvittelyn olevan vaikeaa, mutta hän aikoo kestää ne loppuun asti. Hän on valmis puolustamaan uskoaan samalla tapaa kuin Heporauta omaansa.

Helmi Saarinen jatkaa kirjettään antaen todisteita siitä, ettei kyseessä ollut aito spiritistinen istunto: ”Muistatko kun kysyit minulta erään istunnon lopulla kuinka sanotaan ruotsiksi ’minä olen Jumalan lapsi’. Tekeydyin tietämättömäksi, ja lausuin sen tahallani väärin. Osasin silloin ja osaan nyt alkaa tuon lauseen: ’ja e’ eikä ’jag är’.”³⁹⁶ Saarinen jatkaa todistellen, kuinka on osannut ruotsia ja englantia ennen istuntoa. ”Mitä mainitsin ’sarvipään’ sekaantumisesta asiaan, niin tarkoitin sillä sitä valheellisuuden henkeä, johon olin kietoitunut.” kirjoittaa Saarinen. ”Ja kun sanoin, ettei kokeiluilla ja pöytäkirjoilla ole mitään arvoa, niin tarkoitin sillä, että koska se kerran oli minun keksimääni petosta, niin ei tietenkään sillä siinä tapauksessa olekaan mitään arvoa.”³⁹⁷

Helmi Saarinen kertoo Elsa Heporaudalle tarkemmin uskostaan ja uudesta henkisestä tiestään:

Kokeilumme eivät vie meitä Jumalan läheisyyteen” Voi Elsa-täti! Tiedänhän sinut rehelliseksi etsijäksi, älä kuitenkaan loukkaannu kun sanon, että Jumala löydetään paljon yksinkertaisemmalla tavalla. Ihmisen itsensä vaan on niin vaikea tulla yksinkertaiseksi ja tulla lapseksi. Joh. evank. 3. luku. 1-21. Siinä on koko raamatun avain. Uudestisyntymisen kohtaa kierretään tahallaan tahtomattaan, mutta se on ainoa portti joka johtaa taivaan valtakuntaan. Älä pidä minua yltiöpäisenä, tämä kaikki on

³⁹⁵ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 1921. Kirje 1414:113:20.

³⁹⁶ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 1921. Kirje 1414:113:20.

³⁹⁷ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 1921. Kirje 1414:113:20.

tullut minulle rakkaaksi ja välttämättömäksi. Oikein sanottu sinulta: ei Jumala hylkää rehellistä etsijää. Hän antaa sinullekin kerran tilaisuuden löytää itsensä ja silloin sinä varmaankin ymmärrät minunkin yksinkertaisuuttani.³⁹⁸

Vastauskirjeessään Helmi Saariselle 12.3.1921, Heporauta kirjoittaa Jumalan äärettömästä rakkaudesta Julius Wecksellin runon ”Timantti maaliskuun lumella” kautta, jossa lumikide rakastaa aurinkoa vaikka aurinko saa sen sulamaan. Vaikka lumikide kuolee, on se silti onnellinen, kun se saa kuolla onnellisena.

Vasta silloin kuin ihminen on todella sulanut, on hän valmis siirtymään Jumalan luo, siihen asti hän heijastaa Jumalan rakkautta. Eivätkä ne ole määrättyissä ryhmissä ne kiteet, jotka aurinkoa heijastavat. Ei koko äärettömällä lumikentällä vain verrattain harvat kiteet voivat sitä tehdä. Vastaanottavaisimmat, korkeammat, ne, joilla on päivän armo. Samoin on Jumalan rakkauden. Ei mikään ryhmäkunta, ei mikään uskonlahko ole oikeaoppisin. Kaikkialla on yksilöitä, jotka ovat lähinnä Jumalaa, joukko kussakin ryhmässä on hangen alla.³⁹⁹

Kirje kiteyttää hyvin Elsa Heporaudan oman henkisyiden ja sen, miksei hän elämänsä aikana liittynyt monien tavoin esoteerisiin liikkeisiin. Kirjeessään Heporauta ottaa kantaa siihen, että Saarinen on ryhtynyt lestadiolaiseksi, mitä Heporauta ei näytä kokevan oikeaksi päätökseksi päästä lähemmäs Jumalaa.⁴⁰⁰ Vastauskirjeessään 15.3.1921 Helmi Saarinen vastaa loukkaantuneeseen sävyyn: ”En katso kuuluvani mihinkään lahkoon, seuraan vaan pyhän kirjan neuvoja ja tietysti seurustelen mielelläni henkilöitten kanssa, jotka ovat käyneet saman kokemuksen läpi ja joilla on sama matkanmäärä.”⁴⁰¹ Kirjeissään Helmi Saarinen ja Elsa Heporauta käyvät dialogia siitä, millaista on ”oikea” henkisyys ja miten Jumalan tavoittaa parhaiten. Aluksi kaksikon kirjeenvaihdossa he ovat samaa mieltä henkisistä näkemyksistä, mutta myöhemmin Saarisen ryhtyessä lestadiolaiseksi hän irtisanoutuu näistä näkemyksistä. Samassa vastauskirjeessä Helmi Saarinen kirjoittaa:

Tunnealokko [epäselvää] ei ajanut minua tähän ratkaisuun. Ei, ei! Se oli lähellä mielipuolisuutta oleva sielunhätä. Sen edessä vaikenin kaikki järkeily ja hempeät liverykset. Hirveää todellakin on langeta elävän Jumalan käsiin, mutta mikä valtava rauha täyttääkään sydämen anteeksi-antamuksessa. Näen kyllä, että koko elämäni on ollut harhailua tähän ratkaisuun asti. Silmäni on avautunut paljolle, myöskin sille, että kokeilumme, niin viattomia kuin ne olivatkin ehkä, ovat kuitenkin perkeleestä. Ne

³⁹⁸ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 1921. Kirje 1414:113:20.

³⁹⁹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Elsan kirje Helmi Saariselle. 12.3.1921. Kirje 1415:135:3.

⁴⁰⁰ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Elsan kirje Helmi Saariselle. 12.3.1921. Kirje 1415:135:3.

⁴⁰¹ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 15.3.1921. 1414:113:19.

eivät vie meitä Jumalan läheisyyteen. Raamattu kieltää sen vakavasti. En milloinkaan enää antaudu sellaiseen, sillä tahdon pitää kiinni tästä taivas-varmuudesta, joka minulla nyt on. Lapsen rakkaudella huudan minä nyt sinulle: seisahdu, ole rehellinen omalle kuolemattomalle sielullesi, punnitse tyystin tarkkaan onko nykyinen vakaumuksesi sellainen, että se kestää silloin, kun seisot Jumalasi pyhien kasvojen edessä.⁴⁰²

Helmi Saarisen oma vakaumus on selvästi selkeytynyt hänelle ja vahvistunut, eikä siihen mahdu enää esoteerisia aineksia, kuten telepaattisia kokeiluja. Saarinen tuomitsee kokeilut ja Elsa Heporaudan vakaumuksen lujasti, ja kehottaa häntäkin pohtimaan omaa henkistä tietään. Helmin henkisyys vaikuttaa muuttuneen perinteisemmän kristinuskon linjoihin sopivaksi, minkä Elsa tuntuu kokevan lahkomaisena toimintana. On selvää, että henkiset maailmankatsomukset ovat molemmille osapuolille todella tärkeitä, ja he eivät voi hyväksyä toisen osapuolen näkemyksiä. Saarisen kirjeestä saa vaikutelman, että hän olisi kokenut valaistumisen, jonka myötä hänen oli tunnustettava petoksensa Heporaudalle. Vaikka Saarinen myöntää joidenkin kokemustensa olleen totta, ei hän näytä uskovan enää esoteerisiin kokemuksiin. Saarinen näyttää löytäneen onnen, ja kuvailee itseensä terveeksi ja reippaaksi. Elsa Heporauta kirjoittaa 12.3.1921 vastauskirjeessään Saarisen tunnustukseen:

Sain viime kirjeestäsi sen käsityksen, että joku ulkoapäin tullut sysäys sai sinut tuohon tunnustukseen. Totuudenrakkaus pienempiä yksityiskohtia myöten on tietysti Jumal säteitten heijastusta meissä – Mutta yleensä on personallisesti sinun oltava varovainen tunneaaltoihin nähden, ettet erehdy. Juhani sanoi kauttasi kerran: ”He tahtovat johdattaa hänet omantunnon temmellykseen, vaikkei se sitä ole”. Se on pöytäkirjoissamme. Voin sen, ja jos tarpeelliseksi näyttäytyy, paljon muuta sinua koskevaa näyttää sinulle. Minusta tuntuu, että jotain ennustetusta on tapahtunut. Sinun on muistettava, että niin herkkään ihmiseen kuin sinä vaikuttaa mikä voimakas henki milloinkin. Sinä itse se et ole useinkaan. Siksi sinun on pidettävä omaa puoltasi. Ja minun vakava ja epäitsekäs neuvoni onkin: karta tunne-elämää, hyvän- ja pahantuntuista. Hoida ruumistasi ennen kaikkea ja tule hermoiltasi voimakkaaksi! Silloin löydät myös helpoimmin oman itsesi. Sinä et kuitenkaan voi elämänpitkään voi olla [kärsiva?]-ihminen. Tilapäiset eksymiset sokkeloihin kuluttavat sinua. Kehittynyt, voimakas ihminen, jossa Jumalan kuva, vaikka heikkonakin kajastuksena näkyy, kehittyy Jumalan [lähi?] yksinään, hiljaa ilman tunnustusjulistuksia ja rummunlyöntiä. - En kuitenkaan tuomitse näitä. Ei, pidän ne välttämättöminä paatuneille ja heräämättömille alkuasteen ihmisille, mutta kehittyneille ovat ne huuhkajan huutoja liveryksen asemasta. Siis: hoida itsesi, löydä itsesi, löydä se Jumalan kuva, jota vain sinä heijastat. - Sitten minulla olisi sinulle uutisiakin. Minulla on kehitettynä toinen sinun laisesi. Hän ei mene kokonaan tiedottomaksi, mutta hän on kuitenkin silmät ummessa. Hän näkee henget, joitten kanssa seurustelee, hän päättää vaistomaisesti tuntemuksistaan, ovatko ne hyviä vai pahoja, toisin sanoen: millä kehitysasteella ja hän välittää keskustelua puhumalla heidän kanssaan ja kertomalla sanotun meille. Hän on siis n.s. selvänäköinen medio. Sitäpaitsi on hän niin rehellinen ja terve, etteivät edes mielikuviutusvalheet tule kysymykseen. Odotan hänestä myös paljon.⁴⁰³

⁴⁰² SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Helmi Saarinen. 15.3.1921. 1414:113:19.

⁴⁰³ SKS KIA. Elsa Heporaudan arkisto: Elsan kirje Helmi Saariselle. 12.3.1921. Kirje 1415:135:3.

Myöhemmin Elsa Heporauta pyytää Helmi Saarista lähettämään takaisin ”joka lappusen” ja Heporauta näyttää olevan valmis katkaisemaan välit häneen. Uskon konflikti näyttää olevan liian suuri, jotta ystävyys voisi jatkua. Lopulta ystävykset näyttävät pääsevän taas sopuun, mutta hetkellisesti välit katkeavat. Myöhemmässä kirjeenvaihdossa Saarisen henkisyudessa näyttää ilmenevän taas esoteerisen henkisyuden elementtejä, joten lestadiolaisuus näyttää olleen vain yksi vaihe Helmi Saarisen henkisessä etsinnässä. Kirjeet merkitsevät eri asioita elämän eri vaiheissa.⁴⁰⁴ Heporauta koki uskon konfliktin aikaan hänen ja Saarisen välisen kirjeenvaihdon uudella tapaa, ja vaati sen vuoksi kirjeitään takaisin Saariselta. Entinen henkinen äiti-tytär-suhde näyttäytyi uudessa valossa ja Heporauta saattoi kokea suhteen särkyneen. Kirjeiden takaisin vaatiminen oli todennäköisesti symbolinen ele ja viesti Saariselle välien kylmenemisestä, mutta myös mahdollisuus Heporaudalle hallita narratiivia heidän suhteestaan ja siitä säilyneistä todisteista. Kirjeenvaihto voi vahvistaa yhtenäisyyttä, kuten se Heporaudan ja Saarisen suhteen alkuvaiheessa tekikin, mutta myös synnyttää eriyäisyyttä ja eroa, kuten Saarisen uskonkriisin kohdalla kävi.⁴⁰⁵

---

⁴⁰⁴ Leskelä-Kärki 2006, 65.

⁴⁰⁵ Leskelä-Kärki 2006, 70.

5 Lopuksi

Henkisyiden merkitys näyttää kirjeiden perusteella korostuvan etenkin ihmiselämän kulun vaikeina hetkinä: läheisten menehdyttyä, sota-aikana ja terveysthuolien hetkellä. Yhdistäisin henkisyiden vahvasti sanaan toivo; silloin kun tie näyttää synkältä ja pimeältä sekä liian raskaalta kulkea yksin, auttaa henkisyys jaksamaan ja uskomaan tulevaisuuteen. Ilman henkisyttä näillä ihmisillä ei ehkä olisi ollut voimavaroja jaksaa koettelemusten yli. Henkisyiden avulla vaikeat hetket käännetään voimavaraksi jonka avulla kehitytään ihmisinä. Elsa Heporaudan kirjeenvaihdossa kuolemaa ja menetyksiä käsittelevissä kirjeissä hahmotan kaksi tapaa käsitellä ja ymmärtää tapahtunutta. Isossa osassa kirjeitä kuolema nähdään Jumalan koettelemuksena, ”kaitselmususkona”, johon on taivuttava ja joka on hyväksyttävä. Lopuissa kirjeissä, vaikka kuolema hyväksyttäisiinkin osana Jumalan tahtoa, tahdotaan surun käsittelemiseksi tehdä jotakin toiminnallisempaa, esimerkiksi ottaa yhteyttä henkimaailmaan.

Vastoin odotuksiani en löytänyt Elsa Heporaudan kirjeenvaihdosta juurikaan teosofiaa tai antroposofiaa mukailevia ajatuksia uudelleensyntymästä tai karman laista, vaikka molemmat olivat Heporaudankin elinaikana suosiossa nimenomaan sivistyneistön keskuudessa. Kirjeenvaihdossa korostui enemmänkin ajatus siitä, että kuoleman jälkeen sielu menee taivaaseen tai henkimaailmaan, ja jatkaa onnellista elämää siellä. Lopulta läheisetkin liittyisivät sielun seuraan, ja kaikki eläisivät tuonpuoleisessa yhdessä. En myöskään löytänyt mainintoja Kalevalan ja henkisyiden suorista yhteyksistä. Kalevala-arvoja ja sen vaikutusta henkisyteen löytyy ehkä enemmän Heporaudan omista kirjoituksista kuin kirjeenvaihdosta.

Elsa Heporaudan henkisyudessa näkyy yhtäältä vahvasti hänen aikansa henkiset ja ideologiset suuntaukset, mutta toisaalta hän myös etsii omaa individualistista henkisyttään ja luo omaa polkuaan. Näin tekevät myös monet Heporaudan kirjeenvaihtotoverit. Elsa Heporauta toimi monilla erilaisilla julkisilla kentillä ja joissain määrin toi henkisyttään esille niissä. Hänen kirjeenvaihdostaan avautuu kuitenkin myös yksityisempi, joskus salainenkin, esoteerinen maailma. Kirjeistä käy ilmi, ettei henkisydestä ja esoteerisista kokemuksista pystytty aina puhumaan avoimesti ja kaikille. Heporaudalle henkisydestä kirjoittavat saivat usein tukea ja ymmärtävän kuulijan hänestä silloinkin, kun henkiset näkemykset olivat kristinuskon dogmeista poikkeavia ja täten ”erilaisia” kuin valtavirran näkemykset. Oma, joskus ehkä

salaistakin, maailmaa pystyi Elsalle avaamaan. Tulkitsen, että kirjeiden kirjoittaminen Elsa Heporaudalle lievitti monien henkistä yksinäisyyttä.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi mielenkiintoista tarkastella Heporaudan koko henkilöarkistoa henkisyyden ja esoteerisuuden näkökulmasta. Koko henkilöarkistoa tutkimalla myös Heporaudan omat näkemykset ja ajatukset tulisivat selvemmin esiin, sillä hänen henkilöarkistossaan on paljon Heporaudan henkisyyttä käsitteleviä kirjoituksia ja muistiinpanoja. Muita mielenkiintoisia tutkimusnäkökulmia ovat Kalevalan asema ja merkitys Heporaudan henkilöarkistossa, sekä arkistotieteellisen näkökulman korostaminen esimerkiksi keskittymällä esoteerisen henkilöarkiston eettisiin kysymyksiin ja eettiseen tutkimukseen.

Kirjetutkimuksella on paljon annettavaa henkisyyden tutkimukselle, sillä kirjeiden henkilökohtainen luonne sopii hyvin esimerkiksi kokemuskerronnan tutkimiseen. Kirjeissä kerrotaan elämän merkittävistä tapahtumista ja reflektoidaan omia kokemuksia. Jos henkisyys on yksilön elämässä jollain tapaa läsnä, tulee se todennäköisesti myös kirjeenvaihdossa esiin. Kirjeenvaihdon asema kommunikoinnissa on 1900-luvulla ollut vielä merkittävä, joten kirjeiden kautta päästään käsiksi myös ajan ihmisten arkeen ja kommunikoinnin käytänteisiin. Kirjeenvaihto voi toimia todella suurena osana oman henkisyyden ilmaisua, käsittelyä ja ymmärtämistä.

Heporaudan henkisyyteen kytkeytyvä kirjeenvaihto osoittaa myös, millaisia valtarakenteita ja arvoja 1900-luvun suomessa vallitsi ja tarjoaa tutkittavaa esimerkiksi aatehistoriasta kiinnostuneelle tutkijalle. Hedelmällistä jatkotutkimuksen kenttää olisi esimerkiksi yhteiskunnallisten muutosten vaikutus henkisyyteen ja sen näkyminen kirjeenvaihdossa tai henkilöarkistossa. Esimerkiksi sodan vaikutus näkyy aineistossa vahvasti, ja asiaan voisi paneutua lisääkin. Kansallisten arvojen näkyminen henkisyudessa on myös kiinnostavaa, sillä Heporauta eli aikana jolloin Suomi itsenäistyi ja fennomaanit ajoivat suomen kulttuurin asiaa, valjastamalla folkloristiikan ja esimerkiksi Kalevalan apuunsa. Heporaudan henkisyyteen on varmasti vaikuttanut hänen kalevalaiset arvonsa ja suomenmieliset sosiaaliset piirinsä.

6 Lähteet

Aineisto

Elsa Heporaudan arkistoaineisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto

Kirjallisuus

Alasuutari, Varpu 2017: Kuolema, suru ja kummat kokemukset. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa & Kaarina Koski (toim.) *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*. 163—192.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Bennett, Gillian 1999: *Alas, Poor Ghost!* Revised edition. Logan, Utah: Utah State University Press.

Bogdan, Henrik & Olav Hammer 2016: *Western Esotericism in Scandinavia*. Leiden: Brill.

Bogdan, Henrik & Olav Hammer 2008: Research on esotericism in Scandinavia – Tore Ahlbäck (toim.), *Western Esotericism – Based on Papers Read at the Symposium on Western Esotericism Held at Åbo, Finland, on 15-17 August 2007*, 38—49. Turku: Donner Institute for Research Religious and Cultural History.

Carter, Rodney G.S. & Rob Fisher & Carolyn Harris & Catherine Hobbs 2013: Perspectives on Personal Archives. *Archivaria* 76(5), 1—5.

Dever, Maryanne 2009: *The intimate archive: journeys through private papers*. National Library of Australia, Canberra.

Dever, Maryanne 1996: Reading other people's mail. *Archives and Manuscripts* 24(1) 116—129. Saatavissa: <https://publications.archivists.org.au/index.php/asa/issue/view/171>

Danielson, Elena S. 2010: *The ethical archivist*. Society of American Archivists, Chicago.

Douglas, Jennifer 2015: The Archiving “I”: a closer look in the archives of writers.

Archivaria 79(1), 53—89. Saatavissa:

<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13527>.

Douglas, Jennifer 2018: A call to rethink archival creation: exploring types of creation in personal archives. *Archival Science* 18(1), 29—49. Saatavissa:

<https://doi.org/10.1007/s10502-018-9285-8>.

Enges, Pasi 2004: Uskon ja epäuskon traditiot. Leea Virtanen, parapsykologia ja tutkijan suhde yliluonnolliseen. *Elore* 1(11). Saatavissa:

<https://journal.fi/elore/article/view/78435/39334>

Enges, Pasi & Kirsi Hänninen 2015. Uskomuksellisia ilmiöitä nykyajassa. Teoksessa *Kansanuskosta nykypäivän henkisyteen*. Toim. Pasi Enges, Kirsi Hänninen & Tuomas Hovi. Turku: Turun yliopisto. 8—14.

Enges, Pasi 2021: ”Minä melkein uskon”: yliluonnollinen ja sen kohtaaminen tenonsaamelaisessa uskomusperinteessä. Turun yliopisto, Turku.

Faivre, Antoine & Christine Rhone 2010: *Western Esotericism: A concise history*. State University of New York Press, Albany.

Fisher, Rob 2009: In search of a theory of private archives: the foundational writings of Jenkinson and Schellenberg revisited. *Archivaria* 67(1), 1—24. Saatavissa:

<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13205/14480>.

Fisher, Rob 2015: Donors and donor agency: implications for private archives theory and practice. *Archivaria* 79(1), 91—119. Saatavissa:

<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13528/14876>.

Goodrick-Clarke, Nicholas 2008: *The western esoteric traditions: a historical introduction*. Oxford University Press, Oxford.

Grass, Martin 1998: Att ordna och förteckna Personarkiv. Foredrag på Svenska arkivsamfundets temadag om personarkiv. Saatavissa:

https://www.arbark.se/pdf_wrd/personarkiv.pdf

Hammer, Olav 2004: *Claiming Knowledge Strategies of Epistemology from Theosophy to the New Age*. Leiden: Brill.

Hammer, Olav & Mikael Rothstein 2013: *Handbook of the Theosophical Current*. Vol 7. Leiden: Brill.

Hanegraaff, Wouter J. 2004: The study of western esotericism: new approaches to Christian and secular culture. Teoksessa Peter Antes, Armin W. Geertz & Randi R. Warne (toim.) *New approaches to study of religion I: regional, critical, and historical approaches*, 489—519. Walter de Gruyter, Berlin; New York.

Hanegraaff, Wouter J. 2007: The origins of ‘New Age’ religion between the two world wars. Teoksessa Daren Kemp & James R. Lewis (toim.) *Handbook of New Age*, 25—50. Brill, Leiden; Boston.

Hanegraaff, Wouter J. 2012: *Esotericism and academy: rejected knowledge in western culture*. Cambridge University Print, Cambridge.

Hanegraaff, Wouter J. 2013: *Western esotericism: a guide for the perplexed*. Bloomsbury, London.

Harmainen, Antti 2014: “Kaikki voin kestää, voin elää, jos tiedän että hänet kerran vielä tapaan”. Spiritualismi ja teosofia sivistyneistön surutyön välineinä 1800-luvun lopulla. *Historiallinen aikakauskirja* 112(4). 381—392.

Harmainen, Antti 2021: Kehittyvä sielu terveessä ruumiissa – Spiritualismi, teosofia ja elämänreformi kirjailija J. H. Erkon lähipiirissä 1880-luvulla. Teoksessa Harmainen, Antti & Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Uuden etsijät*. 31—51. Teos, Helsinki.

Heporauta, Elsa 1942: *Elämäni kaarisilta*. WSOY, Porvoo.

Heporauta, Elsa 1945: *Poikani palasi tuonelasta – todellisten sielullisten elämysten pohjalla syntynyt romaani*. Karisto, Hämeenlinna.

Heporauta, Arijoutsu & Ilari Heporauta & Tuuri Heporauta. Perhepiirissä. Teoksessa Hirvonen, Maija (toim.) *Elsa Heporauta: Eräs elämäankaari*. 113—128. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva.

Hirvonen, Maija 1983. Johdanto. Teoksessa Hirvonen, Maija (toim.) *Elsa Heporauta: Eräs elämäankaari*. 7—10. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva.

Hirvonen, Maija 1983. Lähimmäisten auttaja. Teoksessa Hirvonen, Maija (toim.) *Elsa Heporauta: Eräs elämäankaari*. 77—85. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva. WSOY.

Hirvonen, Maija 1983: Elsa Heporaudan omien muistikirjojen ja kirjeiden kertomaa. Teoksessa Hirvonen, Maija (toim.) *Elsa Heporauta: Eräs elämäankaari*. 129—142. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva.

Hirvonen, Maija 1983: Elsa Heporauta ystävien silmin. Teoksessa Hirvonen, Maija (toim.) *Elsa Heporauta: Eräs elämäankaari*. 89—109. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva. WSOY.

Hirvonen, Maija 1983: Huittisten kansanopisto ja Jyväskylän kausi. Teoksessa Hirvonen, Maija (toim.) *Elsa Heporauta: Eräs elämäankaari*. 23—34. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva.

Hobbs, Catherine 2001: The character of personal archives: reflections on the value of records of individuals. *Archivaria* 52(1), 1—10. Saatavissa: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12817>.

Honkasalo, Maisa & Kaarina Koski 2015: Miten tutkia kummia kokemuksia? *Elore* 22(1), 1—31. Saatavissa: <https://doi.org/10.30666/elore.79186>.

Honkasalo, Marja-Liisa & Kaarina Koski 2017: *Mielen rajoilla: arjen kummat kokemukset*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hupaniitty, Outi & Ulla-Maija Peltonen 2021: *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hyry, Katja, Antti Pentikäinen & Juha Pentikäinen 1995: *Lumen ja valon kansa. Suomalainen kansanusko*. Porvoo–Helsinki–Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Hyttinen Elsi & Katri Kivilaakso 2010: *Lukemattomat sivut: kirjallisuuden arkistot käytössä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hänninen 2012: Encounters with the unknown: Finnish supernatural narratives in the early 21st century. *Journal of Finnish studies* 16(1), 95—108. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/259933708_Journal_of_Finnish_Studies_Volume_16_Number_1_Journal_of_Finnish_Studies_by_Helena_Halmari_Hanna_Snellman_Scott_Kaukonen_and_Hilary_Virtanen_2012.

Hänninen, Kirsi 2003. Ufokontaktit ja niistä kertominen. *Elore* 10(2). Saatavissa: <https://doi.org/10.30666/elore.78409>.

Kaartinen, Marjo 2020: *Spiritistinen istunto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kansallista menneisyyttä rakentamassa ja tulkitsemassa - Elävä aineeton kulttuuriperintö - hanke. Saatavissa: [Hanke – Kansallista menneisyyttä rakentamassa ja tulkitsemassa \(utu.fi\)](#)

Ketelaar, Eric 2012: Cultivating archives: meanings and identities. *Archival Science* 12(1), 19—33. Saatavissa: <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1007/s10502-011-9142-5>.

Kokkinen, Nina 2018: Esoteerisuuden Tutkimuksen Ajankohtaisia Kysymyksiä Ja Haasteita. *Tahiti* 8(2), 1—5. Saatavissa: <https://doi.org/10.23995/tht.76560>.

Kokkinen, Nina 2019: *Totuuden etsijät: Vuosisadanvaihteen okkultuuri ja moderni henkisyys Akseli Gallen-Kallelan, Pekka Halosen ja Hugo Simbergin taiteessa*. Turku, Turun yliopisto.

Kokkinen, Nina, Tiina Mahlamäki & Maarit Leskelä-Kärki 2020: Esoteerisuus taiteessa ja kirjallisuudessa. Teoksessa Tiina Mahlamäki & Nina Kokkinen (toim.) *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*, 221—245. Vastapaino, Tampere.

Kokkinen, Nina & Tiina Mahlamäki 2020: Näkökulmia esoteerisuuteen ja okkultismiin. Teoksessa Nina Kokkinen & Tiina Mahlamäki (toim.) *Moderni esoteerisuus ja okkultismi Suomessa*. Vastapaino, Tampere.

Korpi, Ossi 2021: "Ennalta määrätty kauneuden kuva": uusi aikakausi Helena Roerichin kirjeissä 1929-1935. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021110554100>.

Koski, Kaarina 2016: Yliluonnollista vai patologista? *Elore* 23 (1), 1—31. Saatavissa: <https://doi.org/10.30666/elore.79241>.

Kurvet-Käosaar, Leena 2019: Tracing Emotional Bonds in Family Letters: A Pursuit of an Epistolary Melody. Teoksessa Douglas, Kate & Ashley Barnwell (toim.) *Research Methodologies for Auto/biography Studies*, 83—89. New York: Routledge.

Lehtipuro, Outi 1980: Yksilö perinteentutkimuksen kohteena. Teoksessa Outi Lehtipuro (toim.) *Perinteentutkimuksen perusteita*, 185—248. Porvoo–Helsinki–Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Leskelä-Kärki, Maarit 2006: *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Leskelä-Kärki & Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen 2011: *Kirjeet ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Leskelä-Kärki 2013. Samastumisia ja etäännyttämiä. Elämäkertä historiantutkimuksen kysymyksenä. Teoksessa Nivala, Asko & Rami Mähkä (toim.) *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. 25—48. Toinen painos. Turun yliopisto, Turku.

Leskelä-Kärki, Maarit 2017: *Toisten elämät: kirjoituksia elämäkerroista*. Avain, Vantaa.

Leskelä-Kärki, Maarit 2020: *Päiväkirjojen jäljillä: historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Vastapaino, Tampere.

Leskelä-Kärki, Maarit 2020: Ethical encounters in the archives. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis* 29(1), 28—48. Saatavissa: <https://doi.org/10.30666/elore.78409>.

Leskelä-Kärki 2021: Empatia historioitsijan työvälteenä. *Historiallinen aikakauskirja* 119(1), 115—117.

Liimatta, Suvi 2021: ”Ja orkesteri soi taiwaallisen puhtaasti”: Georg ja Sigrid Schnéevoigtin henkilöarkiston muodostuminen ja moniäänisyys 1800-1900-lukujen vaihteen musiikkikulttuurissa. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku.

Mahlamäki, Tiina 2018: A Relation of Swedenborgianism and Anthroposophy. *Approaching religion* 8(1), 1—10. Saatavissa: <https://doi.org/10.30664/ar.66723>.

Mahlamäki, Tiina 2017: *Kaikki maallinen on vain vertauskuvaa: kirjailija Kersti Bergrothin elämäkerta*. Helsinki: Partuuna.

Majamaa, Raija 1983: Elsa Heparauta ystävien kirjeiden valossa 1894-1903. Teoksessa Hirvonen, Maija (toim.) *Elsa Heparauta: Eräs elämäkerta*. 13—19. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva.

McKemmish, Sue 1996: Evidence of Me. *Archives and Manuscripts* 24(1) 28—45. Saatavissa: <https://publications.archivists.org.au/index.php/asa/issue/view/171>

Nikander, Ismo 2002: Hans-Georg Gadamer 11.2.1900-13.3.2002. *Niin & Näin* 02(2), 64—65. Saatavissa: <https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn022-02.pdf>.

Pasi, Marco 2016: Esotericism Emergent: The beginning of study of esotericism in the academy. Teoksessa April D. DeConick (toim.) *Religion: Secret Religion*, 143—154. Macmillan, Farmington Hills.

Peltonen, Ulla-Maija 2015: Arkistojen hiljaisuudet. Teoksessa Kanerva, Anna & Mitchell Ritva (toim.) *Aineeton kulttuuriperintö. Elävä aineeton kulttuuriperintö*. Hankkeen loppujulkaisu. Cuporen verkkojulkaisuja 28. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäitiö. Saatavissa: [Elävä aineeton kulttuuriperintö. Hankkeen loppuraportti \(cupore.fi\)](http://Elävä_aineeton_kulttuuriperintö_Hankkeen_loppuraportti_cupore.fi)

Peltonen, Ulla-Maija 2021: Kuka kelpaa historiaan? Teoksessa Hupaniittu Outi & Ulla-Maija Peltonen (toim.) *Arkistot ja kulttuuriperintö*, 211—247. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pollard, Riva A. 2001: The appraisal of personal papers: a critical literature review. *Archivaria* 51(1), 136—150.

Powell, Graeme 1996: The collecting of personal and private papers in Australia. *Archives and Manuscripts* 24(1) 62-77. Saatavissa: <https://publications.archivists.org.au/index.php/asa/issue/view/171>

Saarenheimo, Kerttu 1983. Piirteitä Heporaudan kirjailijakuvasta. Teoksessa Hirvonen, Maija (toim.) *Elsa Heporauta: Eräs elämänkaari*. 37—56. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva.

Saramo, Samira 2018: “I Have Such Sad News: Loss in Finnish North American Letters”. *The European journal of life writing* 2018 (2). Saatavissa: <https://doi.org/10.5463/ejlw.7.235>

Stuckrad, Kocku Von 2005: *Western esotericism: a brief history of secret knowledge*. Equinox, London.

Stuckrad, Kocku Von 2010: *Locations of knowledge in medieval and early modern Europe: esoteric discourse and western identities*. Brill, Leiden; Boston.

Stuckrad, Kocku Von 2014: *The scientification of religion: an historical study of discursive change, 1800-2000*. De Gruyter, Boston.

Sutcliffe, Steven & Marion Bowman 2000: *Beyond New Age: Exploring alternative spirituality*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Sutcliffe, Steven 2003: *Children of the new age: a history of spiritual practices*. Routledge, London.

Sutcliffe, Steven 2011: On the metaphysics of ‘life’ and the production of ‘religion’ in spiritualities of life: new age romanticism and consumptive capitalism. *Culture and religion* 12(4), 479—488. Saatavissa: <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1080/14755610.2011.636175>.

Tamboukou, Maria 2019: Archival Methods in Auto/Biographical Research. Teoksessa Douglas, Kate & Ashley Barnwell (toim.) *Research Methodologies for Auto/biography Studies*, 19—25. New York: Routledge.

Tuomi Jouni & Anneli Sarajärvi 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Tammi, Helsinki.

Utriainen, Terhi 2017: *Enkeleitä työpöydällä: arjen ja lumon etnografiaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vuorijoki, Elsa 1983. Kalevalaisten naisten syön uranuurtajia. Teoksessa Hirvonen, Maija (toim.) *Elsa Heporauta: Eräs elämäankaari*. 59—74. WSOY, Porvoo; Helsinki; Juva.

Walker, Barbara 1995: *Out of the ordinary: folklore and the supernatural*. Utah state university press, Logan; Utah.

Yates, Frances 1984: The Hermetic Tradition in Renaissance Science. Teoksessa Frances Yates (toim.) *Ideas and Ideals in the North European Renaissance*, 227—247. Routledge Kegan & Paul, London; Melbourne.

Yates, Frances 2002 (1964): *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*. Routledge, Abingdon.

Yoder, Don 1974: Toward a Definition of Folk Religion. *Western Folklore* 33(1), 2—15.

Internet-lähteet

Biografiasampo: Leea Virtanen. Saatavissa: <http://biografiasampo.fi/henkilo/p6051>. Viitattu: 16.10.2022.

EUR-Lex: EU-tietosuoja-asetus 2016/679. Annettu 27.4.2016. Saatavissa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?qid=1528874672298&uri=CELEX%3A02016R0679-20160504>

Finlex: Tietosuojalaki 2018/1050. Annettu Helsingissä 5.12.2018. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050>

Helsingin Yliopisto: Folkloristiikka – Kaarina Koski. Saatavissa: <https://blogs.helsinki.fi/folkloristiikka/henkilokunta/kaarina-koski/>. Viitattu: 16.10.2022.

Juhila, Kirsi. Teemoittelu. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampere. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>.

Leskelä-Kärki, Maarit 2009: Kirjeiden kulttuurihistoriaa ja tulkinnan ongelmia. eNorssiverkkojulkaisu. Saatavissa: <http://www.enorssi.fi/enorssi-verkosto/virmo/virmo-1/kashisnet/kasvatuksen-historiantutkimus/kirjeiden-kulttuurihistoriaa-ja-tulkinnan-ongelmia-maarit-leskela-karki>. Viitattu 14.6.2022.

Kalevalaisten Naisten Liitto: Historia. Saatavissa: <https://www.kalevalaistennaistenliitto.fi/historia/>. Viitattu 14.6.2022.

Kalevalaisten Naisten Liitto. Saatavissa: www.kalevalaistennaistenliitto.fi. Viitattu 14.6.2022.

Kansallisarkisto – Arkistowiki: Arkistonmuodostaja. Saatavissa: <http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Arkistonmuodostaja>

Kansallisarkisto - Arkistowiki: Yksityisarkisto. Saatavissa: <http://wiki.narc.fi/arkistowiki/index.php/Yksityisarkisto>

Malmberg, Raili 1997: Heparauta, Elsa. Kansallisbiografia-verkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. Saatavissa: <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5583>. Viitattu 14.6.2022.

Stockholm University: Egil Aspren. Saatavissa: <https://www.su.se/english/profiles/easpr-1.285371>. Viitattu 23.10.2022.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Arkiston käytösääntö. Saatavissa: https://www.finlit.fi/fi/arkisto/asioi-arkistossa/kayta-aineistoja/sksn-arkiston-kayttosaanto#.Y1_qjnZBxPY. Viitattu 1.11.2022.

Suomen Hypnoosiliitto: Suggestio. <http://www.suomenhypnoosiliitto.fi->. Viitattu 14.6.2022.

Tieteen termipankki: Animismi. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:animismi>. Viitattu: 14.6.2022.

Tieteen termipankki: Memoraatti. Saatavissa: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:memoraatti>. Viitattu 15.10.2022.

Tietosuoja.fi: Erityisten henkilötietoryhmien käsittely. Saatavissa: <https://tietosuoja.fi/erityisten-henkilotietoryhmien-kasittely>

University of Gothenburg: Henrik Bogdan. Saatavissa: <https://www.gu.se/en/about/find-staff/henrikbogdan>. Viitattu: 23.10.2022.

Uuden etsijät: hankkeen kuvaus. Saatavissa: <https://uudenetsijat.com/hankkeen-kuvaus/>. Viitattu: 14.6.2022.

Vuori, Jaana. Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampere. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>